

ΤΟ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

ΥΠΟ

ΑΧΙΛΛ. ΓΡΗΓΟΡΟΓΙΑΝΝΗ

ΕΙΔΙΚΟ ΜΕΡΟΣ⁽¹⁾

I. Η ΜΙΧΤΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1. 'Ο ιδιωτικός τομέας.—'Η έκταση που θα πάρει ή κοινωνικοποίηση κατά την εφαρμογή του προγράμματος της σοσιαλιστικής μεταβολής, αφήνει έξω από την κρατική ιδιοκτησία μιὰ μεγάλη ποσότητα επιχειρήσεων. Οί κυριώτερες απ' τις κατηγορίες αυτές είναι : ή μικρή και μεσαία γεωργική ιδιοκαλλιεργούμενη ιδιοκτησία, οί αστικές βιοτεχνικές και επαγγελματικές επιχειρήσεις, ή άλιεία, τὰ ελεύθερα επαγγέλματα, ώρισμένες από τις μικρότερες βιομηχανικές και έμπορικές επιχειρήσεις, οί μικρές και κυρίως οί ιδιοκατοικούμενες οίκοδομές. Κατά συντριπτική πλειοψηφία απ' τις επιχειρήσεις αυτές άποζούν τὰ μεσαία στρώματα. Σοβαρώτατοι πολιτικοί λόγοι έπιβάλλουν νά μην άπαλλοτριωθῆ άμεσα ή ιδιοκτησία τών μεσαίων στρωμάτων αυτών : 'Η σύμπραξη τών μεσαίων στρωμάτων είναι άπαραίτητη τόσο για την κατάχτηση της έξουσίας όσο και για τῆ σοσιαλιστική άνοικοδόμηση. Με έκδηλη την έχθρότητα τών στρωμάτων αυτών τὸ προλεταριάτο βρίσκεται σὲ μειοψηφία· κατά συνέπεια οὔτε ή πάλη για την κατάχτηση της έξουσίας, που σύμφωνα με τῆ δημοκρατική αντίληψη τοῦ σοσιαλισμοῦ είναι πάλη της μεγάλης πλειοψηφίας τών εργαζομένων μπορεί νά καρποφορήσει· αλλά οὔτε και τὸ νέο κράτος μπορεί νά οργανωθῆ πολιτικά σὲ μιὰ δημοκρατική βάση, που χωρίς αυτήν ὁ σοσιαλισμός γίνεται άδύνατος. Κατάχτηση ὅμως τών μεσαίων στρωμάτων έφ' ὅσον τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα θά έπέδιώκε την άφαίρεση της ιδιοκτησίας τους άποκλείεται. 'Εν τούτοις οί λόγοι που έπιβάλλουν τῆ διατήρηση της μικρῆς ιδιοκτησίας δέν είναι μόνο πολιτικοί. είναι σύγχρονα και οίκονομικοί.

1. Τὸ Γενικὸν Μέρος έδημοσιεύθη εἰς τὸ τεῦχος 'Οκτ.-Δεκ. 1946 (σελ. 225—266).

Γιὰ τὸ μαρξισμό ἢ ὑπεροχὴ τῆς σοσιαλιστικῆς ὀργάνωσης τῆς παραγωγῆς συνδέεται μὲ τὴν προηγούμενη διαμόρφωση, κάτω ἀπὸ τὸ καπιταλιστικὸ καθεστῶς, τῆς μεγάλης ἐπιχείρησης. Ἡ μεγάλη ἐπιχείρηση εἶναι ἐκείνη πού, ὀλοκληρώνοντας τὸν καταμερισμὸ τῆς ἐργασίας δημιουργεῖ ἕναν ἀντικειμενικὸ μηχανισμό τῆς διεύθυνσης τῆς παραγωγῆς, θεμελιώνει σὲ ἀντικειμενικὰ ὀργανωτικὰ κριτήρια τὴν πειθαρχία καὶ τὴν ἀπόδοση τῆς ἐργασίας καὶ κάνει τὴν ἀτομικὴ ἐπέμβαση τοῦ ἐπιχειρηματία (πού στὴν περίπτωσι τῆς ἀνώνυμης ἐταιρίας εἶναι ὁ μέτοχος) ἐντελῶς περιττὴ γιὰ τὸν ἔλεγχον τῆς καθημερινῆς προοπάθειας. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ καὶ ἡ μετάθεσι τῆς μεγάλης ἐπιχείρησης ἀπ' τὴν ἀτομικὴ στὴ κρατικὴ ἰδιοκτησία, μπορεῖ νὰ γίνῃ χωρὶς ζημία.

Γιὰ τὸν ἴδιον λόγο ὁ ὀλοκληρωμένος κολλεκτιβισμὸς ἰσχύει σὰν προοπτικὴ, σὲ συνάρτησι μὲ τὴ πρόβλεψι μιᾶς ὀλοκληρωμένης συγκέντρωσι τῆς παραγωγῆς. Ἐφ' ὅσον ὅμως, ὅπως εἶδαμε, ἡ διαδικασί αὐτὴ δὲν ἔχει συμπληρωθεῖ, δὲν ὑπάρχουν καὶ οἱ ἀντίστοιχες προϋποθέσεις τοῦ ὀλοκληρωμένου κολλεκτιβισμοῦ. Στις μικρὰς καὶ στις μικρότερες ἀπ' τὶς μεσαῖες ἀστικὰς καὶ ἀγροτικὰς ἐπιχειρήσεις, ὁ προσωπικὸς παράγοντας ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερον θεμέλιον τῆς ἀποδοτικότητάς τους. Ἡ κοινωνικοποίησι τους ἐν ὀνόματι μιᾶς ἀφηρημένης ἀρχῆς θὰ ἐσήμαινε ἐξάτμισι αὐτοῦ τοῦ στοιχείου, βιασμὸ τοῦ οἰκονομικοῦ ρυθμοῦ καὶ τελικὰ θὰ προκαλοῦσε πολύπλοκα συστήματα ἀναδιοργάνωσης. Ὅσο τὸ νέο κράτος δὲν θὰ ἔχει ἀφθονία διοικητικοῦ προσωπικοῦ, μὲ ψηλὴ σοσιαλιστικὴ ἀντίληψι τῶν καθυκόντων του—τὰ πρῶτα χρόνια δὲν μπορεῖ νὰ συμβῆ ἄλλοιῶς—ἡ γραφειοκρατικὴ ἀποτελεμάτωσι αὐτῶν τῶν κλάδων θὰ γίνονταν ἀναπόφευκτὴ. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσι, ἡ νέα οἰκονομία δὲν θὰ ἦταν τὸ φυσιολογικὸ ἐξαγόμενον τῆς οἰκονομικο-κοινωνικῆς ἐξέλιξις, ἀλλὰ μιὰ ἀυθαίρετη πράξι πολιτικῆς βίας. Γιὰ τὴ γεωργικὴ ἐπιχείρησι, πού ἀποτελεῖ καὶ τὴν πιὸ σημαντικὴ σχετικὴ περίπτωσι, γίνεται λόγος σὲ ἰδιαίτερον κεφάλαιον.

Κατὰ συνέπειαν τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποβλέψῃ παρά στὴν ὀργάνωσι μιᾶς μιχτῆς οἰκονομίας. Ἡ οἰκονομία αὐτὴ θὰ περιλαμβάνει δύο τομεῖς, ἕναν δημόσιον καὶ ἕναν ἰδιωτικόν. Στὸν δημόσιον τομέα ἀνήκουν οἱ κοινωνικοποιημέναι ἐπιχειρήσεις, στὸν δὲ ἰδιωτικόν οἱ ὑπόλοιποι, δηλαδὴ ἐκεῖνοι ὅπου ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία καὶ ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία θὰ διατηρηθεῖ. Ὁ ἰδιωτικὸς ὅμως τομέας δὲν θὰ εἶναι ἐλεύθερος : θὰ ὑπάγεται καὶ αὐτὸς σὲ μιὰ γενικὴ κρατικὴ ἐπέμβασι ἢ ρύθμισι, ἔτσι πού νὰ ἐξασφαλίξεται ἡ ἐνιαία κατεύθυνσι τῆς οἰκονομίας.

Ἡ ρύθμιση τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα θὰ γίνεται διὰ τοῦ σχεδίου. Ἡ διεύθυνση τοῦ σχεδίου, ἔπειτα ἀπὸ συνεννόησιν μὲ τοὺς παραγωγοὺς καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἐκτίμησιν τῆς πραγματικῆς ζήτησης καὶ τῶν πραγματικῶν ἐξόδων θὰ προσδιορίζει τις ποσότητες (μάξιμουμ καὶ μίνιμουμ) ποὺ θὰ παραχθοῦν, ἀπὸ κάθε εἶδος, καθὼς καὶ τις τιμές. Κατὰ συνέπειαν τὸ προσωπικὸν συμφέρον τῶν παραγωγῶν θὰ περιορίζεται στὴ βελτίωσιν τῶν ποιοτήτων καὶ στὴν αὐξήσιν τῶν ποσοτήτων ποὺ θὰ ἐκφράζει μέσα σὲ περιορισμένα ὄρια τὸ περίσσευμα τοῦ εἰσοδήματος τῆς ἐργασίας τους. Τὸ πραγματοποιήσιμο αὐτὸ περίσσευμα θὰ εἶναι τὸ κίνητρο γιὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀτομικῆς δραστηριότητος καὶ τῆς προσωπικῆς ἐπιμέλειας τῶν ἐλεύθερων παραγωγῶν. Μὲ τὴν ἐπέμβασιν αὐτῆ τοῦ σχεδίου ἀποκλείεται νὰ προκύψουν ἀπ' τὸν ἰδιωτικὸν τομέα φαινόμενα γενικῆς οικονομικῆς ἀναρχίας.

Δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη τὸ ἐργατικὸν κράτος νὰ καταφύγει σὲ μέσα διοικητικὰ γιὰ νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς ἐλεύθερους παραγωγοὺς νὰ ὑποταχθοῦν στὴ ρυθμιστικὴ ἐπέμβασιν τοῦ σχεδίου. Ἡ κατοχὴ ἀπὸ τὸ κράτος τῶν οικονομικῶν μοχλῶν ἐξασφαλίζει τὴν ὑποταγὴν τους. Σὲ ἐνάντια περίπτωσιν τὸ κράτος θὰ ἦταν σὲ θέσιν νὰ τοὺς στερήσῃ τὴν πίστην, τὴν ἐμπορικὴν διάθεσιν τῶν προϊόντων καὶ τὴν μεταφορὰν τους, γεγονός ποὺ θὰ ἀρκοῦσε γιὰ νὰ τοὺς ἐκμηδενίσῃ οικονομικὰ.

Ἀπ' τις παρατηρήσεις αὐτὲς ἐξάγεται ὅτι ἡ μιχτὴ οικονομία, θεμελιωμένη πάνω στὴ ρυθμιστικὴ ἐνέργεια τοῦ σχεδίου δὲν περικλείνει ἀντιφάσεις διαλυτικὰς τοῦ νέου καθεστώτος. Πολιτικὰ ἡ διατήρησιν τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα δὲν μπορεῖ νὰ κλονίσῃ τὴν νέα ἐξουσία· ἀπὸ ἕναν τέτοιο κίνδυνον ἐξασφαλίζει ἡ ἔκτασιν τῶν κοινωνικοποιήσεων, ἡ συντριβὴ τῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ ὁ γενικὸς οικονομικὸς ἔλεγχος τοῦ σχεδίου. Οἱ ὑπολειπόμενες δευτερεύουσας δυναμικότητας ἐπιχειρήσεις δὲν εἶναι σὲ θέσιν νὰ ἀνατρέψουν τις νέες πολιτικὰς καὶ ταξικὰς σχέσεις. Δὲν εἶναι δὲ σὲ θέσιν ἐπίσης, ἐφ' ὅσον ἡ δραστηριότης τους θὰ ἐλέγχεται καὶ θὰ περιορίζεται ἀπὸ τὸ σχέδιον, νὰ ἐξελιχθοῦν μὲ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, σὲ δυναμικώτερες οικονομικὰς μονάδας καὶ νὰ ρίξουν τὸ σπέρμα μιᾶς καινούργιας καπιταλιστικῆς ἐξέλιξης.

Ἀπὸ οἰκονομικὴ ἄποψιν, ἡ ἀντίθεσιν μεταξὺ τῶν δύο τομέων καὶ τῶν κριτηρίων λειτουργίας τους δὲν ἔχει ἀντινομικὸν χαρακτήρα. Ἐκφράζει μονάχα μιὰ ὑφισταμένην, ἱστορικῆς προέλευσιν, πολυμορφία τῆς οικονομικῆς διάρθρωσιν, ποὺ εἶναι ἀδύνατον ἄμεσα νὰ ξεπεραστῇ. Ἡ πολυμορφία αὐτὴ ἀνευρίσκειται σὲ ὅλες τις ἱστορικὰς ἐποχὰς καὶ πρὸ παντὸς κατὰ τις μεταβατικὰς περιόδους, ὅπως εἶναι ἀκριβὼς καὶ αὐτὴ ἡ περίοδος τῆς μετάβασιν στὸ σοσιαλισμὸν. Ἡ σημασία τῶν σοσιαλιστικῶν οικονομικῶν μέτρων δὲν μπορεῖ νὰ κριθῇ ἀπὸ τὴν—δια-

λεχτικὰ ἀδύνατη—ἄμεση ἰσοπέδωσι τῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ μονάχα ἀπὸ τὴν πραγμάτωσιν καὶ σταθεροποίησιν ἐκείνων τῶν προϋποθέσεων ποὺ ἐξασφαλίζουν τὴ σταθερότητα τῆς νέας ἐξουσίας καὶ κατὰ συνέπεια ἕναν ρυθμὸ πρὸς τὸν ὀλοκληρωμένο κολλεκτιβισμό στὰ πλαίσια μιᾶς ὀρισμένης ἱστορικῆς προοπτικῆς. Ἡ μιχτὴ οἰκονομία, μὲ τὸ περιεχόμενο ποὺ τίς δίνουμε, αὐτὸ τὸ νόημα καὶ αὐτὴ τὴν ἀξία ἔχει, σὲ καμμιά δὲ περίπτωσιν δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ σὰν μιὰ, ἀντικειμενικὰ ἀδύνατη, συμβιβαστικὴ λύσι, μεταξὺ καπιταλισμοῦ καὶ σοσιαλισμοῦ.

2. Συνεταιρισμοί — Σημαντικὸ ρόλο στὴ διαμόρφωσιν τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα τῆς μιχτῆς οἰκονομίας θὰ παίξει ἡ ἀνάπτυξι τῶν συνεταιρισμῶν. Ἡ ἀνάπτυξι τῶν συνεταιρισμῶν θὰ γίνῃ ἀντικείμενο τῆς κρατικῆς πρωτοβουλίας καὶ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τίς κατευθυντήριες γραμμὲς τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ τὸ κράτος δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ λάβῃ μέτρα διοικητικοῦ καταναγκασμοῦ. Τὸ κράτος, ἐφ' ὅσον μὲ τὸ σύστημα τῆς κοινωνικοποίησης ἔχει ἐξασφαλίσῃ τὴν οἰκονομικὴ ἡγεσίαν, διαθέτει ὅλα τὰ μέσα γιὰ νὰ ἐνισχύσῃ τὴ συνεταιριστικὴ κίνησιν, κάνοντάς τὴν περισσότερο συμφέρουσα στοὺς παραγωγούς. Τὰ μέσα αὐτὰ εἶναι ἡ διάθεσι τῆς πίστης καὶ οἱ δυνατὲς εὐκολίες στὴν κυκλοφορίαν καὶ στὴ μεταφορὰ τῶν οἰκονομικῶν ἀγαθῶν. Ἔτσι ἡ ἀνάπτυξι τῶν συνεταιρισμῶν θὰ προκύψῃ φυσιολογικὰ, σὰν ἀποτέλεσμα μεγαλύτερης κατανόησιν ἐκ μέρους ὀρισμένων στρωμάτων τοῦ πληθυσμοῦ, γιὰ τὸ κέρδος ποὺ θ' ἄχουν ἀπ' αὐτούς, γεγονόςς ποὺ θὰ ἐπιτρέψῃ καὶ τὴ πιὸ γόνιμη λειτουργίαν τους.

Τὰ πλεονεκτήματα ποὺ προκύπτουν ἀπ' τὴν ἀνάπτυξιν τῶν συνεταιρισμῶν εἶναι : ὁ περιορισμὸς τῆς ἐκμετάλλευσιν τῆς μισθωτῆς ἐργασίας στὸν ἰδιωτικὸν τομέα — ἡ ἀνάπτυξι τῆς παραγωγικότητος — ἡ ἐξαφάνισι ἐνδιάμεσων περιττῶν ἐξόδων — γενικώτερα ἡ εὐκολώτερη ἔνταξι τῆς ἰδιωτικῆς δραστηριότητος στὰ ρυθμιστικὰ πλαίσια τοῦ σχεδίου. Ὡς πρὸς τὴν τελευταία αὐτὴ πλευρά, ὁ συνεταιρισμὸς εἶναι σὲ θέσιν νὰ ἀποτελέσῃ τὸ ὄργανο σύνδεσιν μεταξὺ ἑνὸς ποσοῦ κατεσπαρμένων ἰδιωτικῶν οἰκονομιῶν καὶ τῆς κεντρικῆς ὑπηρεσίας τοῦ σχεδίου. Διὰ μέσου τοῦ ὀργάνου αὐτοῦ θὰ διοχετεύονται οἱ ρυθμιστικὲς ὁδηγίαι τοῦ σχεδίου καὶ θὰ παρακολουθεῖται ἡ πορεία τῆς ἐκτέλεσίν του. Μέσα στὰ πλαίσια τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα, ὁ συνεταιρισμὸς ἀποτελεῖ τὸν τύπο ὀργάνωσιν ποὺ πλησιάζει περισσότερο πρὸς τίς σοσιαλιστικὲς ὀργανωτικὲς μορφές.

Ἡ συνεταιριστικὴ ἀνάπτυξι θὰ βασισθῇ σὲ τρεῖς βασικοὺς συνεταιριστικοὺς τύπους· στὸν ἀστικὸν παραγωγικὸν συνεταιρισμὸν, στὸν ἀστικὸν καταναλωτικὸν συνεταιρισμὸν καὶ στὸν μιχτὸν ἀγροτικὸν συνεταιρισμὸν.

Ο αστικός παραγωγικός συνεταιρισμός αφορά τους βιοτέχνες και τους επαγγελματίες των αστικών κέντρων και ακόμη τις μικρές βιομηχανικές επιχειρήσεις, που λόγω του ολιγάριθμου εργατικού τους προσωπικού εξαιρέθησαν από την κοινωνικοποίηση. Το σύνολο των παραγωγικών αυτών εργασιών είναι δυνατό να συμπεριληφθῆ στη συνεταιριστική οργάνωση. Κάθε επαγγελματική κατηγορία συγκροτεῖ ἓνα συνεταιριστικό σύνολο, που αναλαμβάνει να ἐνισχύει τὰ μέλη του με κεφάλαια, σὲ πρώτες ὕλες, στη διάθεση τῶν προϊόντων και σὲ ρευστότητα. Ἡ ἐνίσχυση σὲ κεφάλαια ἔχει ἰδιαίτερη σημασία· ἐπιτρέπει στοὺς βιοτέχνες και ἐπαγγελματίες νὰ γίνουν κύριοι τῶν μέσων παραγωγῆς τους, κατὰ συνέπεια ἐξαφανίζει τὸ ἐργοδοτικό στοιχεῖο και τὴν ἐκμετάλευση τῆς παραγωγῆς. Παραπέρα ἡ οργάνωση τῆς παραγωγῆς διατηρεῖται στὸν τύπο ἐκεῖνο, που εἶναι περισσότερο πρόσφορο, ἀνάλογα μετὴ κατηγορία τοῦ ἐπαγγέλματος, τὸν ἀτομικὸ (λ. χ. σωφὲρ ταξι) ἢ τὸν συνεργατικὸ (λ. χ. τσαγκαράδες, ἀρτεργάτες). Ἡ ἐνίσχυση τῶν συνεταιρισμῶν με κεφάλαια και ἄλλα πλεονεκτήματα, θὰ προέλθει ἀπὸ τὸ κράτος και θὰ καταστή ἡ δυνατὴ χάρις στη μονοπώληση ἀπ' αὐτὸ τῆς πίστης, τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων και τοῦ μεγαλεμπορίου.

Ἰδιαίτερη σημασία ἔχει ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ συνεταιρισμοῦ παραγωγῆς στὴν ἀλιεῖα· ὁ κλάδος αὐτὸς δὲν ἔχει στὴν Ἑλλάδα ἀναπτυχθῆ σὲ τέτοιο βαθμὸ (οὔτε εἶναι δυνατό ἀπ' τοὺς ὄρους τῆς μεσογειακῆς πανίδας), ὥστε νὰ κάνει δυνατὴ τὴ μεγάλη ἐπιχείρηση. Κατὰ συνέπεια κατὰ κύριο λόγο θὰ πρέπει νὰ ὑπαχθεῖ στη συνεταιριστικὴ οργάνωση, γεγονός που θὰ ἐπιτρέψει τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ἀλιέων ἀπὸ τὴν ἐκμειάλλευση τῶν ἐργοδοτῶν και τῶν ἰχθυεμπόρων και στη συνέχεια θὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἀνάπτυξη ἑνὸς σημαντικοῦ κλάδου παραγωγῆς, που βρίσκεται σὲ ἐξαιρετικὴ καθυστέρηση.

Ο αστικός καταναλωτικός συνεταιρισμός ἀποβλέπει στὴν ἐξαφάνιση τοῦ μικρεμπορίου και τὴν ἀπόκτηση σὲ φτηνότερες τιμές τῶν βασικῶν προϊόντων λαϊκῆς κατανάλωσης ἀπὸ τοὺς ἐργαζόμενους. Ἡ ἐνίσχυσή του με κεφάλαια και ἄλλες ἐμπορικὲς και συγκοινωνιακὲς δυνατότητες θὰ προκύψει και πάλιν ἀπὸ τὸ κράτος. Ἡ συγκρότηση καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν μπορεῖ νὰ γίνῃ εἴτε κατὰ ἐπαγγέλματα εἴτε κατὰ συνοικίες. Ἡ τελευταία αὐτὴ λύση εἶναι και ἡ προτιμώτερη ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ ἐξασφαλιζεται ἔτσι περσότερη ἰσότητα ἀνάμεσα στις διάφορες κατηγορίες καταναλωτῶν· ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ περιορίζονται τὰ ἔξοδα λειτουργίας και οἱ κόποι γιὰ τὴν ἀπόκτηση τῶν εἰδῶν, με τὴν δημιουργία τοπικῶν συνεταιριστικῶν κέντρων, που θὰ ἀντικαταστήσουν τις συνοικιακὲς ἀγορές.

Γιὰ τοὺς μικτοὺς ἀγροτικούς συνεταιρισμοὺς γίνεται λόγος στὸ μεθεπόμενον κεφάλαιο.

Ὅπως τονίστηκε παραπάνω ἡ συμμετοχὴ τοῦ πληθυσμοῦ στοὺς συνεταιρισμοὺς δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ ἐκούσια. Τὰ πλεονεκτήματα ὅμως ποὺ θὰ ἐξασφαλίζουν οἱ συνεταιρισμοὶ θὰ εἶναι τέτοια, ὥστε ἡ ὀλοκληρωτικὴ ἀνάπτυξή τους μπορεῖ νὰ προεξοφληθεῖ. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ὁ ἰδιωτικὸς τομέας θὰ πάρει νέα μορφή, ποὺ θὰ ἰσοδυναμεῖ μὲ τὴν ἐξαφάνισιν στοὺς κόλπους τοῦ τῆς ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐργασίας καὶ μὲ τὴ δημιουργία ἑνὸς ὀργανωτικοῦ δικτύου, ποὺ θὰ ρυθμίζει τὸ σύνολο τῆς παραγωγικῆς καὶ καταναλωτικῆς κίνησης. Ὁ ἰδιωτικὸς τομέας θὰ πάσχει νὰ εἶναι ἓνα ἀναρχοῦμενον σύνολο σχέσεων, ὅπως τὸν κληροδότησε ὁ καπιταλισμὸς. Ἡ μεταβολὴ αὐτὴ αὐξάνει ἀναμφισβήτητα τὴ σταθερότητα τῆς μικτῆς οἰκονομίας καὶ ἐνισχύει τοὺς λόγους ποὺ οἰκονομικὰ θεμελιώνουν τὴ διατήρησιν τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα.

3. Ἡ ἐξέλιξις τῆς μικτῆς οἰκονομίας. Γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς χρονικῆς διάρκειας τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα πρέπει νὰ γίνουν οἱ ἀκόλουθες παρατηρήσεις :

Ἡ διαμόρφωσις τῆς μικτῆς οἰκονομίας εἶναι ἀναμφισβήτητο ὅτι δὲν ἀποτελεῖ καὶ τὴν τελικὴ λύσιν κοινωνικοοικονομικῆς ὀργάνωσις. Οἱ τεχνικὲς καὶ οἰκονομικὲς προϋποθέσεις ποὺ θεμελιώνουν τὴν ὑπεροχὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ σὰν συστήματος ὀδηγοῦν ἀναπότρεπτα στὸν ὀλοκληρωτικὸν κολλεκτιβισμό. Μόνον ὁ ὀλοκληρωτικὸς κολλεκτιβισμὸς θὰ ἐπιτρέψει τὴ δημιουργία μιᾶς ὀλοκληρωμένης οἰκονομικῆς λογιστικῆς, ποὺ νὰ σταθεροποιήσει ὀριστικὰ τὴν οἰκονομικὴν κίνηση. Καὶ μόνον μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ θὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ πλατεῖα χρησιμοποίησις τῆς τεχνικῆς προόδου στὴν παραγωγή, μὲ τὴν ὀλοκληρωμένην ἐπικράτησιν τῆς μεγάλης ἐπιχείρησις. Κατὰ συνέπειαν ἡ ὀργάνωσις τῆς μικτῆς οἰκονομίας ἀποτελεῖ λύσιν ποὺ ἐκφράζει τίς ἀνάγκας μιᾶς μεταβατικῆς περιόδου.

Ἡ ἄποψις αὐτὴ δὲν ἔχει ἐν τούτοις τὴν ἔννοιαν μιᾶς περιορισμένης προσωρινότητος τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα. Παραπάνω καθορίστηκε ὅτι οἱ ἐπιχειρήσεις ποὺ πρόκειται νὰ κοινωνικοποιηθοῦν πρέπει νὰ κοινωνικοποιηθοῦν ἀμέσως ὥστε νὰ μὴ δημιουργηθοῦν οἱ δυνατότητες μιᾶς συστηματικῆς φθορᾶς κεφαλαίων. Γιὰ τὸν ἴδιον λόγον κατὰ τὴν κοινωνικοποίησιν πρέπει νὰ καθοριστεῖ μὲ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸν τρόπον, ὅτι ἡ ἐπέμβασις ἐναντία στὴν ἀτομικὴ ἰδιοκτησίαν ἀκριβῶς μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ τῶν κοινωνικοποιήσεων ἐξαντλεῖται καὶ ὅτι κατὰ συνέπειαν ὁ ὑπολειπόμενος ἰδιωτικὸς τομέας πρόκειται νὰ διατηρηθῆ γιὰ μιὰ μακρὰ περίοδο σὰν τέτοιος. Ἡ δημιουργία μιᾶς τέτοιας πε-

ποίθησης στὴ μᾶζα τῶν παραγωγῶν τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα, ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς οἰκονομικῆς τους δραστηριότη-
τας, γιατί ἰσοδυναμεῖ μέ τὴ κατάχτηση ἐκ μέρους τῆς νέας σοσιαλι-
στικῆς πολιτικῆς τῆς ἐμπιστοσύνης τους.

Τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀπ' αὐτὰ ἐξαρτᾶται ὁ μεταγενέστερος περι-
ορισμὸς τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα καὶ τελικὰ ἡ διαμόρφωση ὀλοκληρωμένου
σοσιαλισμοῦ εἶναι :

α) Ἡ παγκόσμια ἐπικράτηση τῆς σοσιαλιστικῆς ἐξουσίας, εἴτε
τούλάχιστο ἡ ἐπικράτησή της σὲ πλαίσια πανευρωπαϊκά. Τὸ γεγο-
νὸς αὐτὸ θὰ ἐπιφέρει μιὰ πιὸ ριζικὴ διαμόρφωση τοῦ διεθνοῦς κατα-
μερισμοῦ τῆς ἐργασίας καὶ κατὰ συνέπεια θὰ περιορίσει ὠρισμένες
μικρὲς ἐπιχειρήσεις, ποὺ ἀνήκουν στὸν ἰδιωτικὸ τομέα.

β) Ἡ προϊούσα τεχνικὴ πρόοδος· νέες τεχνικὲς ἐφευρέσεις θὰ
αὐξήσουν τὴν ὀριακὴ ἀποδοτικότητα τοῦ κεφαλαίου, ἄρα θὰ ἐντελ-
νουν τὴν ὑπεροχὴ τῆς μεγάλης ἐπιχείρησης, ποὺ θὰ ὑπάρχη στὸν
δημόσιο τομέα.

γ) Ἡ προϊούσα σημαντικὴ αὐξήσῃ τοῦ κοινωνικοῦ κεφαλαίου·
ἡ ὕπαρξη σημαντικὰ περισσότερων διαθέσιμων κεφαλαίων, λιγοστεύει
τὴ στενότητα τοῦ συντελεστῆ αὐτοῦ τῆς παραγωγῆς καὶ αὐξάνει τὴν
παραγωγικότητα τῆς μεγάλης 'ἐπιχείρησης' μέ φθηνότερα κεφάλαια
ἢ μηχανικὴ καλλιέργεια τῆς γῆς λ. χ. γίνεται περισσότερο ἀποδοτικὴ.

δ) Ἡ τελειωτικὴ συγκρότηση ἑνὸς διοικητικοῦ καὶ τεχνικοῦ μη-
χανισμοῦ, ποὺ νὰ ἐπαρκεῖ γιὰ τὴ κίνηση ὅλης τῆς κοινωνικοποιημέ-
νης οἰκονομίας, χωρὶς νὰ δημιουργοῦνται γραφειοκρατικὰ ἐμπόδια.

ε) Ἡ ἀπόκτηση σοσιαλιστικῆς ἀντίληψης τῆς ζωῆς καὶ σοσιαλι-
στικῆς ἠθικῆς ἀπὸ τὸ σύνολο τῶν πολιτῶν, ὥστε τὸ ἀτομικὸ κριτήριο
τοῦ κέρδους νὰ μὴν παίζει ρόλο. Τὸ στοιχεῖο αὐτὸ εἶναι τὸ σπουδαιό-
τερο, ἀλλὰ καὶ τὸ δυσκολώτερο. Σημαίνει μιὰ ριζικὴ ἀντιστροφή
ἀξιών, ποὺ προϋποθέτει τὴν ἐξαφάνιση τῶν ψυχολογικῶν ἀναμνή-
σεων καὶ ἀντιδράσεων, ποὺ συνδέονται μέ ἓνα μακροχρόνιο καθε-
στῶς ἀτομικοῦ οἰκονομικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, οἰκονομικῶν στερήσεων
καὶ κοινωνικῆς ἀβεβαιότητος. Μόνο μέ τὴν ἐξασφάλιση ἀπόλυτα
ἱκανοποιητικοῦ γενικοῦ βιωτικοῦ ἐπίπεδου, ἢ μεταβολὴ αὐτῆ στὸ ἐποι-
κοδόμημα μπορεῖ νὰ ἐπέλθει. Κάτω ἀπ' τοὺς καλλίτερους ὄρους
αὐτὸ μπορεῖ νὰ συμβεῖ μόνο στὴν ἀμέσως ἐπόμενη γενιὰ ἐργα-
ζόμενων.

Τὰ μακρὰ χρονικὰ περιθώρια ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν ἀνά-
πτυξη ὅλων τῶν προϋποθέσεων αὐτῶν τοῦ ὀλοκληρωμένου κολλεκτι-
βισμοῦ, πείθουν ὅτι καὶ ἡ μεταβατικὴ περίοδος τῆς μικτῆς οἰκονομίας
θὰ εἶναι ἀρκετὰ ἐκτεταμένη. Ὅσο αὐτὸ γίνει κατανοητὸ στὴ μᾶζα

τῶν παραγωγῶν τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα, τόσο περισσότερο ἐξασφαλίζεται ἡ γόνιμη συμμετοχὴ τους στὴν ἀνάπτυξη τῆς κοινωνικῆς παραγωγῆς καὶ ἡ θετικὴ ἐκ μέρους τους παραδοχὴ τοῦ νέου καθεστώτος.

Ἀπὸ ἄλλη ἄποψη τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα ἐπέρχεται μὲ τὴν καθιέρωση τῆς ἀρχῆς, ὅτι καμμιά μεταγενέστερη ἀπορρόφηση ἐπιχειρήσεων ἰδιωτικοῦ τομέα ἀπ' τὸ δημόσιο δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ, χωρὶς τὴν συγκατάθεση τῶν ἐνδιαφερόμενων παραγωγῶν. Ἡ συγκατάθεση θὰ ἐξασφαλιστεῖ μὲ τὰ οἰκονομικὰ πλεονεκτήματα ποὺ μπορεῖ νὰ παρουσιάσει (καὶ ἐφ' ὅσον τὰ παρουσιάζει), αὐτὴ ἡ μεταβολή. Ἡ ἀρχὴ αὐτὴ θεμελιώνεται πάνω στὴ δημοκρατικὴ συγκρότηση τῆς σοσιαλιστικῆς κοινωνίας.

II. Η ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ

1. Γενικὴ κατεύθυνση.— Ἡ οἰκονομικὴ ἰσότης ἀποτελεῖ τὸ κεντρικὸ ἠθικοπολιτικὸ αἶτημα τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ μάλιστα ἐκεῖνο στὸ ὄνομα τοῦ ὁποῦ κατακρίνεται καὶ καταδικάζεται ἀνεκκλήτα τὸ ἀστικὸ καθεστῶς. Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ δὲν νοεῖται χωρὶς τὴν ἐξαφάνιση τῆς οἰκονομικῆς ἀνισότητος. Ἡ πραγματοποίηση τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ κατὰ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ ὀφείλει νὰ ἐκδηλωθεῖ ἀμέσως μὲ τὴ πρώτη ἐπιβολὴ τοῦ προγράμματος τῆς σοσιαλιστικῆς μεταβολῆς. Κατὰ συνέπεια ἡ ἐφαρμογὴ ἐνός συστήματος κοινωνικοποιήσεων, πρέπει νὰ συνοδεύεται μὲ τὴ ριζικὴ ἀναδιανομὴ τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος. Σὲ ἐνάντια περίπτωση οἱ κοινωνικοποιήσεις χάνουν τὸ μεγαλύτερο μέρος ἀπ' τὸ σοσιαλιστικὸ τους χαρακτήρα. Πραγματικὰ καὶ ὁ φασιστικὸς παρεμβατισμὸς σὲ ὠρισμένα πεδία δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν κρατικοποίηση, ὅμως ξεχωρίζει ἀπ' τὸ σοσιαλισμὸ βασικά, ἀκριβῶς ἐπειδὴ διατηρεῖ καὶ ἐνισχύει τὴν οἰκονομικὴ ἀνισότητα.

Εἶναι ἐν τούτοις ἀδύνατο, ἄμεσα τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα, μὲ τὸ περιεχόμενον ποὺ τοῦ δώσαμε, νὰ ἐπιτύχει μιὰ ὀλοκληρωμένη οἰκονομικὴ ἰσότης. Αὐτὸ ὀφείλεται στοὺς ἐξῆς λόγους:

α') Τὸ πρόγραμμα ἀποβλέπει στὴν ὀργάνωση μιχτῆς οἰκονομίας. Ἡ λειτουργία τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει παρὰ τὸ νόημα—καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ κύριος δικαιολογητικὸς λόγος τῆς ὕπαρξός της—τῆς διατήρησης ὠρισμένων περιθωρίων, μεγαλυτέρου ἢ μικροτέρου ποσοῦ, ἀτομικοῦ κέρδους, μὲ ἄλλα λόγια ἐπιτρέπει τὴν ἰδιοποίηση ἐκ μέρους τῶν ἐλεύθερων παραγωγῶν τοῦ περισσεύματος τῆς ἐργασίας τους. Τὸ στοιχεῖο ὅμως αὐτὸ εἶναι στοιχεῖο μιᾶς—σχετικὰ περιορισμένης—οἰκονομικῆς ἀνισότητος.

β') Μέχρις ὅτου ὀλοκληρωθεῖ ἡ σοσιαλιστικὴ διαπαιδαγώγηση

τήσμάζας καὶ μέχρις ὅτου οἱ ὑλικές προϋποθέσεις — ἄνοδος τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου — τὴν καταστήσουν δυνατὴ, εἶναι ἀδύνατο νὰ ἰσχύσει τὸ σύστημα τοῦ ἐνιαίου μισθοῦ μεταξὺ τῶν ἐργαζομένων στὸ δημόσιο τομέα· ὠρισμένες μισθολογικὲς διακρίσεις γίνονται κατ' ἀνάγκην ἀπαραίτητες, σὰν βασικὸ κίνητρο γιὰ τὴν αὐξηση τῆς ἀπόδοσης τῆς ἐργασίας.

γ') Γενικά, ἡ μικτότητα τῶν κοινωνικῶν σχέσεων δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἄμεση καὶ ριζικὴ ἐκκαθάριση ὅλων τῶν σχέσεων τῶν προερχόμενων ἀπ' τὸ παρελθὸν καὶ ποὺ ἀποτυπώνουν μιὰ σχετικὴ ἀνισότητα εἰσοδημάτων (λ.χ. ἰδιοκατοικούμενες μονοκατοικίες).

Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐκεῖνο μόνον ποὺ μπορεῖ καὶ ὀφείλει νὰ πραγματοποιηθεῖ ἄμεσα εἶναι: ἀπ' τὴ μιὰ μεριά ἡ ἐξαφάνιση τῶν μεγάλων εἰσοδημάτων ποὺ προέρχονται ἀπ' τὴν ἐκμετάλλευση τῆς ξένης ἐργασίας — καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά ἡ ἐξασφάλιση μέσα στὶς δυνατότητες τῆς καθόλου κοινωνικῆς παραγωγῆς ἑνὸς κατώτατου ὀρίου συντήρησης σὲ ὅλους τοὺς κατοίκους. Αὐτὴ ἡ μεταβολὴ εἶναι ἐξαιρετικὰ σημαντικὴ. Ἰκανοποιεῖ κατὰ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ τὸ αἶτημα τῆς οἰκονομικῆς ἰσότητος καὶ δικαιώνει ἠθικοπολιτικὰ τὸ νέο καθεστῶς. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα ἡ ἐξαφάνιση τῶν ὑπολειπομένων ἰχνῶν τῆς οἰκονομικῆς ἀνισότητος, ὀφείλει νὰ εἶναι προϊοῦσα, παράλληλα μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας καὶ τῆς σοσιαλιστικῆς συνείδησης τῶν μαζῶν.

Ἀπ' τὴν ἄποψη τῶν προλεταριακῶν καὶ τῶν λαϊκῶν μαζῶν, ἡ ἀναδιανομὴ τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος, εἶναι τὸ στοιχεῖο ὅπου συγκεκριμενοποιεῖται τὸ ὑλικὸ τους συμφέρον ποὺ τοὺς συνδέει μὲ τὸ σοσιαλισμὸ. Ἡ κοινωνικοποίησις τῶν μεγάλων παραγωγικῶν μέσων ἀπολυτρώνει τοὺς ἐργαζομένους ἀπὸ τὴν ἐκμετάλλευση τῆς καπιταλιστικῆς [ὀλιγαρχίας — ἐκμετάλλευση ποὺ εἶναι ἄμεση γιὰ τοὺς ἐργάτες καὶ ἔμμεση γιὰ τὰ ἀγροτικὰ μικροαστικὰ λαϊκὰ στρώματα. Ἡ μὴ κοινωνικοποίησις τῶν μικρῶν ἀτομικῶν ἐπιχειρήσεων ἀφαιρεῖ τοὺς λόγους μιᾶς ἀντίθετης ἐχθρικῆς στάσης τοῦ λαϊκοῦ πληθυσμοῦ πρὸς τὸ νέο καθεστῶς. Ἡ τελικὴ ἐν τούτοις κατάληξις τῶν μέτρων αὐτῶν δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει γιὰ τοὺς ἐργαζόμενους ἄλλη πρακτικὴ ἀξία, ἐκτὸς ἀπ' τὴν ἄρση τῆς οἰκονομικῆς ἀνισότητος καὶ τὴ σχετικὴ βελτίωσις τοῦ βιωτικοῦ τους ἐπιπέδου.

Σὲ χώρες καθυστερημένης μὲ μικρὴ σχετικὴ σῶρευση κεφαλαίων — ὅπως ἡ Ἑλλάδα — ἀπὸ τὴν ἐκμηδένισις τῶν σχετικῶν λιγοστῶν μεγάλων εἰσοδημάτων ἡ αὐξηση τοῦ εἰσοδήματος τῶν πολυάριθμων λαϊκῶν καὶ ἐργατικῶν μαζῶν δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι σημαντικὴ. Τὸν κύριο παράγοντα γιὰ μιὰ σημαντικὴ ἀνάπτυξη τοῦ λαϊκοῦ βιωτικοῦ ἐπίπεδου ἀποτελεῖ ἡ αὐξηση τῆς παραγωγικότητος, χάρις στὴ σοσιαλιστικὴ ὀργάνωσις. Δὲν σημαίνει ὅμως γι' αὐτὸ ὅτι ἡ ἀναδιανομὴ

τοῦ εἰσοδήματος εἶναι ὑπόθεση δευτερεύουσα. Συμβολίζει γιὰ τὶς μάζες τὴν πρώτη σταθερὴ κοινωνικὴ τους κατάκτηση καὶ ὀλοκληρῶνει τὴν ἐκμηδένιση τῶν κοινωνικῶν προνομίων, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν πεμπτοσύα τοῦ καπιταλισμοῦ.

2. *Ἀποζημιώσεις.* Βασικὴ συνέπεια τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναδιανομῆς τοῦ εἰσοδήματος εἶναι ὅτι οἱ κοινωνικοποιήσεις ὀφείλουν νὰ γίνουν χωρὶς ἀπόλυτα καμμιά ἀποζημίωση. Πραγματικὰ ἡ κοινωνικοποίηση μὲ ἀποζημίωση τῶν πρώην ἰδιοκτητῶν δὲν θὰ ἀποτελοῦσε σημαντικὴ ὠφέλεια γιὰ τὴ μᾶζα τῶν ἐργαζομένων. Τὸ πλεονέκτημα τῆς κρατικῆς συγκέντρωσης τῶν μέσων παραγωγῆς, ἡ κοινωνία θὰ τὸ πλήρωνε μὲ μιὰ τεράστια ὑποθήκη, ποὺ θὰ ἐγραφόταν σὲ βάρος τῆς καὶ ὑπὲρ τῶν πρώην κυρίων, τῶν παραγωγικῶν μέσων. Ἡ ὑποθήκη αὐτή, ἐκφραζόμενη μὲ τὶς ἀπαιτήσεις ἀποζημιώσεων θὰ καθυστεροῦσε ἢ θὰ ἔκανε ἀδύνατη τὴν κινητοποίηση ὅλου τοῦ κοινωνικοῦ κεφαλαίου γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς καὶ θὰ διαιώνιζε τὴν κοινωνικὴ ἀνισότητα.

Ὁ λόγος ποὺ προβάλλεται ὑπὲρ τῆς ἀποζημίωσης τῶν ἰδιοκτητῶν τῶν κοινωνικοποιουμένων παραγωγικῶν μέσων εἶναι ὅτι μὲ αὐτὴ τὴ λύση ἐξασφαλίζεται μιὰ σχετικὴ ἐμπιστοσύνη τῶν στρωμάτων αὐτῶν πρὸς τὸ νέο καθεστῶς. Ὁ λόγος αὐτὸς δὲν στηρίζεται. Τὸ νέο καθεστῶς σὲ καμμιά περίπτωση δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς πλουτοκρατίας, ἐφ' ὅσον ὁ ρόλος του εἶναι νὰ τὴν ἐκμηδενίσει. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπιχειροῦσε νὰ τὴν κερδίσει, σὲ καμμιά περίπτωση καὶ ὅσεσδήποτε θυσίες καὶ ἂν κατέβαλε, δὲν θὰ τὸ κατῶρθωνε. Ἡ ἀντίθεση τῆς κεφαλαιοκρατίας πρὸς ἓνα καθεστῶς σοσιαλιστικῆς μεταβολῆς εἶναι, ἀπ' τὴ φύση τῶν δυνάμεων αὐτῶν ἀγεφύρωτη. Τὸ νέο καθεστῶς μόνο τοῦ προλεταριάτου καὶ τῶν λαϊκῶν στρωμάτων τὴν ἐμπιστοσύνη ἔχει ἀνάγκη νὰ κερδίσει καὶ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ βασικὸ μέσο εἶναι ἡ ἐκμηδένιση τῆς κεφαλαιοκρατίας, ποὺ ἐπέρχεται μὲ τὴν κοινωνικοποίηση χωρὶς ἀποζημίωση.

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἐπίσης τὸ σύστημα τῆς ἀποζημίωσης συνδυασμένης μὲ βαρεῖα φορολογία ποὺ οὐσιαστικὰ θὰ τὴν ἐκμηδενίζει, εἶναι περιττὴ πολυτέλεια. Τὸ σύστημα αὐτό, ἂν μὲν καταλήξει σὲ ὀλοκληρωτικὴ ἀφαίρεση τῆς ἀποζημίωσης δὲν εἶναι κατὰ τίποτε καλύτερο ἀπ' τὴν ἄρνηση τῆς ἀποζημίωσης. Ἄν ἀντίθετα ἀφήνει ἓνα οὐσιῶδες ποσοστὸ περιουσίας ἀνέπαφο, τότε ἰσχύουν ἐναντίου του οἱ παραπάνω διατυπούμενες παρατηρήσεις. Καὶ στὴ μιὰ περίπτωση καὶ στὴν ἄλλη, στὴν ἐνέργεια αὐτὴ προστίθεται ἓνας πολὺπλοκος συντελεστής, ποὺ ἀναμφισβήτητα δυσχεραίνει τὸν ὑπολογισμὸ καὶ

τὴν τακτοποίηση ὠρισμένων παραγόντων καὶ στοιχείων οἰκονομικῆς ὀργάνωσης.

Ἄλλο ζήτημα εἶναι τί ἀκριβῶς θ' ἀπαλλοτριωθεῖ. Αὐτὸ μπορεῖ νὰ εἶναι εἴτε ὀλόκληρη ἢ ἐπιχείρηση σὰν νομικὴ ἐνότητα, εἴτε ἀπλῶς καὶ μόνο τὰ ὑλικά μέσα τῆς παραγωγῆς. Ἐάν συμβαίνει τὸ πρῶτο, οἱ ἀπαιτήσεις καὶ τὰ χρέη τῆς ἐπιχείρησης διαβιβάζονται στὸ νέο ἰδιοκτήτη, ἐνῶ ἐάν συμβαίνει τὸ δεύτερο, τὰ στοιχεῖα αὐτὰ τοῦ ἐνεργητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ ἐξαφανίζονται. Εἶναι φανερό, ὅτι ἐφ' ὅσον δὲν πραγματοποιεῖται ὀλοκληρωμένος κολλεκτιβισμός, ἡ πρώτη λύση εἶναι προτιμώτερη. Τὸ κράτος θὰ ἀναλάβει τὸ σύνολο τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων κάθε κοινωνικοποιούμενης ἐπιχείρησης ὅσον ἀφορᾷ δὲ τὴ ρύθμιση τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῶν, αὐτὴ συνδέεται μὲ τὸ γενικώτερο θέμα τῆς τακτοποίησης τῶν ἰδιωτικῶν χρεῶν καὶ ἀξιώσεων, πού ἀναπτύσσεται σὲ ἰδιαίτερη παράγραφο.

Τέλος πρέπει νὰ παρατηρηθεῖ, ὅτι τὸ κέρδος ἀπ' τὴ κοινωνικοποίηση τῶν μεγάλων παραγωγικῶν μέσων δὲν ἀντανακλᾷ εἰδικὰ στοὺς ἐργάτες τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν, ἀλλὰ γενικὰ σὲ ὀλόκληρη τὴν κοινωνία. Ἡ κυριότητα τῶν ἀπαλλοτριούμενων παραγωγικῶν μέσων δὲν περιέρχεται σ' αὐτοὺς πού τὰ ἐργάζονται, ἀλλὰ στὸ σοσιαλιστικὸ κράτος, πού ἀντιπροσωπεύει τὸ σύνολο τῶν ἐργαζομένων. Κατὰ συνέπεια ἡ ἀναδιανομὴ τοῦ εἰσοδήματος δὲν λύεται συγκεκριμένα γιὰ κάθε ἐπιχείρηση σὲ σχέση μὲ τοὺς μισθωτοὺς τῆς, ἀλλὰ τοποθετεῖται στὰ πλαίσια τῆς οἰκονομικῆς ὀργάνωσης καὶ λύεται ἀπὸ τὸ σχέδιο μὲ γενικὲς διατάξεις.

Ἐξαίρεση ἀπ' τὸ κανόνα τῆς ἀπαλλοτρίωσης, χωρὶς ἀποζημίωση, μπορεῖ νὰ γίνῃ κάτω κι' ἀπὸ ὠρισμένους ὅρους μόνο γιὰ τὸ ξένο κεφάλαιο. Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ γίνεται λόγος στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο.

3. Μισθοὶ καὶ προϋπολογισμός. Ἡ ἀπαλλοτρίωση χωρὶς ἀποζημίωση τῶν μεγάλων παραγωγικῶν μέσων ἀποτελεῖ τὸ κυριώτερο μέσο γιὰ τὴν ἀναδιανομὴ τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος. Δὲν εἶναι ὁμῶς τὸ μόνο. Στὰ πλαίσια τοῦ προγράμματος τῆς σοσιαλιστικῆς μεταβολῆς, ὀφείλει νὰ συμπληρωθεῖ μὲ δύο ἄλλα μέτρα, πού εἶναι: ἡ ἀναπροσαρμογὴ τῶν μισθῶν καὶ ἡ μεταρρύθμιση τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ἡ ἀναπροσαρμογὴ τῶν μισθῶν εἶναι ἡ φυσικὴ συνέπεια τῆς ἀπαλλοτρίωσης. Τὸ κοινωνικὸ εἰσόδημα ἀπαλλάσσεται ἀπὸ μιὰ κατηγορία παρασιτικῆς συμμετοχῆς σ' αὐτό. Τὰ ἀντίστοιχα ποσὰ εἰσοδήματος πού ἀπορροφοῦσαν τὰ ἐκμηδενιζόμενα καπιταλιστικὰ στρώματα περιέρχονται αὐτόματα στοὺς ἐργαζόμενους ἐφ' ὅσον ὅπως

κανονίσθηκε παραπάνω, ή απαλλοτριώση γίνεται για λογαριασμό όχι μόνον των έργων των απαλλοτριουμένων επιχειρήσεων, αλλά του συνόλου των εργαζομένων, το κέρδος όφείλει να περιέλθη στο σύνολο. Το γεγονός αυτό εκφράζεται: ως προς μὲν τοὺς μισθωτοὺς τόσο των κρατικῶν επιχειρήσεων ὅσο καὶ των ὑπολειπομένων στον (ιδιωτικὸ τομέα) με μιὰ αὐξηση των πραγματικῶν μισθῶν, ποὺ διατυπώνεται στο σχέδιο, ἐφαρμόζεται στις κρατικὲς επιχειρήσεις καὶ ἐπιβάλλεται στις ιδιωτικὲς ἀπὸ τὸν κώδικα ἐργασίας. Ὡς πρὸς δὲ τὰ λοιπὰ λαϊκὰ στρώματα με ἀντίστοιχη ἐλάττωση των βαρῶν ποὺ ὑφίσταντο προηγούμενα ἀπὸ τὴν καπιταλιστικὴ συναλλαγή (λ.χ. ἐλάττωση τοῦ χρόνου των ἀγροτικῶν πιστώσεων).

Ἡ ἀναπροσαρμογή των μισθῶν συνδέεται με μιὰ γενικώτερη ἐκκαθάριση παρασιτικῶν κερδῶν, προερχομένων ἀπὸ τὴν παρασιτικὴ διαμόρφωση τοῦ ἀστικῶ κράτους καὶ ποὺ στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἐξαιρετικὰ μεγάλη. Μιὰ μεγάλη σχετικὰ ποσότητα προσώπων ἀπολαμβάνει χαριστικὲς οὐσιαστικὰ παροχὲς εἴτε ὑπὸ τὴ μορφή ψηλῶν μισθῶν ποὺ δὲν ἀντιστοιχοῦν σὲ πραγματικὲς ὑπηρεσίες, εἴτε ὑπὸ τὴ μορφή συντάξεων καὶ ἄλλων βοηθημάτων. Το σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα ὀφείλει νὰ προβλέψει τὴν κατάργηση ὅλων αὐτῶν των ἀπαιτήσεων. Το ζήτημα των συντάξεων θὰ ρυθμισθεῖ ξανά ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ μέσα στὰ πλαίσια τῆς γενικώτερης κοινωνικῆς πρόνοιας, καὶ θὰ περιλαμβάνει τὸ σύνολο των μισθωτῶν (συντάξεις γήρατος ἢ ἀνικανότητος πρὸς ἐργασίαν).

Ἡ μεταρρύθμιση τοῦ προϋπολογισμοῦ κατ' ἀρχὴν πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὅτι δὲν συνδέεται με τὸ σχηματισμὸ κρατικῶν παραγωγικῶν επιχειρήσεων. Κατ' ἀρχὴν οἱ δύο ιδιότητες τοῦ ἐργατικῶ κράτους—κράτος *fiscus* καὶ κράτος ἐπιχειρηματίας—εἶναι ξεχωριστὲς καὶ σὲ καμμιά περίπτωση δὲν πρέπει νὰ συγχέονται. Οἱ κρατικὲς επιχειρήσεις δουλεύουν για λογαριασμὸ τους καὶ ἂν τύχει γὰ πραγματοποιήσουν μεγάλα κέρδη, τὰ κέρδη αὐτὰ σὲ καμμιά περίπτωση δὲν μπορεῖ νὰ διαβιβαστοῦν στο δημόσιο ταμεῖο. Τὰ κέρδη αὐτὰ ἀποτελοῦν σωρευμένο κεφάλαιο των ἐπιχειρήσεων, ποὺ θὰ διατεθεῖ για τὴν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς· ἐπὶ πλέον τὸ περίσσευμα των κερδῶν θὰ ἐπιτρέψει τὴν ἐλάττωση τοῦ κόστους των παραγομένων προϊόντων. Το κράτος τὰ δημοσιονομικὰ του ἔξοδα ὀφείλει νὰ τὰ καλύψει με δημοσιονομικὰ μέσα, καὶ εἰδικώτερα με τὴ φορολογία. Ἄν τὸ σχέδιο προβλέπει τὴν ἐπιχορήγηση (με κεφάλαια φθηνὰ σὲ σχέση με τὸ καθιερωμένο ὕψος τοῦ τόκου ἢ με συμμετοχὴ στις ζημίες) ὠρισμένων κρατικῶν ἐπιχειρήσεων (λ. χ. σιδηρόδρομοι) τὸ κράτος θ' ἀναλάβει αὐτὸ τὴ δαπάνη, σὰν *fiscus*, καὶ θὰ τὴν καλύψει ἀπ' τὸ δημόσιο προϋ-

πολογισμό. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ μεταξὺ τοῦ δημόσιου προϋπολογισμού καὶ τοῦ προϋπολογισμοῦ τῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων δὲν ἐπέρχεται καμμία σύγχυση καὶ αὐτὸ εἶναι ἀπαραίτητο, γιατί ἀποτελεῖ προϋπόθεση γιὰ ἕναν φυσιολογικὸ ὑπολογισμό τῶν ἐξόδων καὶ τῆς ἀποδοτικότητος κάθε ἐπιχείρησης.

Ἡ ἀναπροσαρμογὴ τοῦ προϋπολογισμοῦ ἀφορᾷ τὸ κράτος - fiscus. Ἐν τούτοις, δὲν γίνεται ἀποκλειστικὰ γιὰ δημοσιονομικοὺς σκοπούς. Ὁ κύριος ἀντικειμενικὸς σκοπὸς εἶναι νὰ συμβάλει στὴν ἀναδιανομὴ τοῦ εἰσοδήματος. Ἐφ' ὅσον διατηρεῖται ἡ μιχτὴ οἰκονομία, διατηρεῖται μιὰ σχετικὰ μεγάλη ποσότητα ἀτομικῆς ἰδιοχτησίας, ποὺ ἀπ' αὐτὴν ἀπορρέει ἕνα σύνολο ἀτομικῶν εἰσοδημάτων μεγαλύτερων ἢ μικρότερων. Τὸ πρόγραμμα ὀφείλει νὰ ἐπεκτείνει καὶ πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ τὰ ἰσοπεδωτικὰ του μέτρα. Γι' αὐτὴν τὴν περίπτωση τὸ κατάλληλο μέσο εἶναι ἡ φορολογία.

Πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ τὸ ἐργατικὸ κράτος θὰ καταργήσῃ ὅλο τὸ ὑπάρχον φορολογικὸ καθεστῶς καὶ στὴ θέση του θὰ δημιουργήσει καινούργιο. Εἰδικώτερα :

α) Θὰ καταργηθοῦν χωρὶς νὰ ἀντικατασταθοῦν μιὰ σειρά ἀπὸ φόρους ποὺ βαρύνουν τὴ λαϊκὴ κατανάλωση. Αὐτοὶ εἶναι οἱ ἔμμεσοι φόροι γενικά, τὸ δασμολόγιο εἰδικώτερα, τὰ δημοσιονομικὰ μονοπώλια, ὠρισμένα τέλη καὶ ὁ φόρος τῆς ἔγχειας παραγωγῆς.

β) Ἡ ἄμεση φορολογία τοῦ εἰσοδήματος θὰ διαμορφωθεῖ σὲ ἕναν ἐνιαῖο φόρο τοῦ κεφαλαίου. Ὁ φόρος αὐτός, ἀφοῦ θὰ ἀφίνει ἕνα ἐλάχιστο ποσοστὸ κεφαλαίου ἀφορολόγητο, θὰ ἔχει προοδευτικὰ ποσοστά, ποὺ θὰ καταλήγουν νὰ πλησιάζουν τὴ μέση ἀποδοτικότητα τοῦ κεφαλαίου σὲ διδόμενη οἰκονομικὴ κατάσταση, ἄρα τὸ ὕψος τοῦ τόκου, ὅπως θὰ προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ σχέδιο. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν ἀπὸ κεφάλαια κερδῶν τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα θὰ ἐκμηδενίζεται. Ὁ φόρος τῶν κληρονομιῶν ἀνάλογα διαρρυθμιζόμενος θὰ παίξει βοηθητικὸ ρόλο πρὸς αὐτὴν τὴν κατεύθυνση.

γ) Ἡ κατάργηση ὠρισμένων φόρων καὶ ἡ ἐνοποίηση τῶν λοιπῶν θὰ ἐπιφέρει ἀπλοποίηση τοῦ φορολογικοῦ καθεστώτος καὶ κατὰ συνέπεια σημαντικὴ ἐλάττωσι τῶν ἐξόδων εἴσπραξης.

Παράλληλα στὸν προϋπολογισμό τῶν δαπανῶν θὰ προκύψουν σημαντικὲς μεταβολές μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος. Τὸ κράτος ξεκαθαρίζοντας κάθε μορφή γραφειοκρατικοῦ παρασιτισμοῦ, θὰ ἀπαλλαγεῖ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀπὸ τῆς σχετικῆς δαπάνης. Ἀπὸ τὴ διεθνή συσχέτιση τῶν δυνάμεων θὰ ἐξαρτηθεῖ ἐπίσης ἡ διαρρύθμιση δύο ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα κονδύλια τοῦ προϋπολογισμοῦ : τοῦ ἐξωτερικοῦ δημόσιου χρέους καὶ τῶν στρατιω-

τικῶν δαπανῶν. Τέλος νέες δαπάνες, μετὴν ἐφαρμογὴ τῆς σοσιαλιστικῆς πολιτικῆς γίνονται ἀπαραίτητες: οἱ δαπάνες αὐτὲς ἀφοροῦν εἰδικώτερα τὶς παραγωγικὰς ὑπηρεσίας τοῦ κράτους, ποὺ ὀφείλουν νὰ ἐνισχυθοῦν, τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὶς κρατικὰς ὑποχρεώσεις περιθάλψεως καὶ κοινωνικῆς προστασίας.

Στὸ ἐρώτημα ἂν μετὶ τὶς ριζικὰς αὐτὰς μεταβολὰς στὸν προϋπολογισμὸ τῶν ἐσόδων καὶ τῶν ἐξόδων θὰ προκύψει ἀμέσως ἔλλειμμα ἢ περίσσειμα, δὲν μπορεῖ, ὅπως εἶναι εὐνόητο, νὰ δοθῆ ἀπὸ πρὶν κατηγορηματικὴ ἀπάντησις. Ἐφ' ὅσον ὅμως διαπιστωθεῖ ἔλλειμμα τὸ κράτος θὰ εἶναι σὲ θέσιν, χωρὶς νὰ καταφύγει σὲ δάνεια ἢ σὲ νομισματικὸ πληθωρισμὸ, νὰ τὸ καλύψει. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ δὲν ἔχει παρὰ νὰ εἰσαγάγει μιὰ πρόσθετη φορολογία τοῦ κεφαλαίου τῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων, γεγονός ποὺ θὰ ἐπιφέρει αὐτόματα τὴν αὐξηση τοῦ τόκου τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν καὶ ἀντίστοιχα τὴν αὐξηση τῆς τιμῆς τῶν ἔτοιμων ἀγαθῶν. Εἰσάγοντας τὸ στοιχεῖο αὐτό, τὸ κράτος θὰ ὀδηγηθεῖ παράλληλα σὲ μιὰ αὐξηση τῶν φορολογικῶν ποσοστῶν τοῦ συνθετικοῦ φόρου τοῦ ἰδιωτικοῦ κεφαλαίου ποῦ, ὅπως εἶπαμε, θὰ κανονίζεται σύμφωνα μετὸ ὕψος τοῦ τόκου τῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων. Μετὰ τὰ δυὸ αὐτά, παράλληλα ἐφαρμοζόμενα, μέτρα τὸ κράτος θὰ εἶναι σὲ θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσει ὅποιοδῆποτε ἔλλειμμα.

Ἄν ἀντίθετα ὁ προϋπολογισμὸς πραγματοποιεῖ περισσεύματα, τὰ περισσεύματα αὐτά εἶναι δυνατὸ νὰ διοχετεύωνται στὴν κοινωνία, μετὰ μιὰ σχετικὴ αὐξηση τοῦ κοινωνικοῦ μισθοῦ, δηλαδὴ τῶν δωρεὰν παρεχομένων ἀπ' τὸ κράτος ὑπηρεσιῶν (κοινωνικὴ περίθαλψις, ἰατρικὴ καὶ φαρμακευτικὴ βοήθεια, σύνταξις, ἐκπαίδευσις). Τὰ ὄρια τῶν παροχῶν αὐτῶν εἶναι εὐρύτατα. Ἡ ἀνάπτυξίς τους καὶ ἡ ἐπέκτασίς τους στὸ σύνολο τῶν ἐργαζομένων ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς βασικὰς λύσεις τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος καὶ συμπληρῶνει τὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀναδιανομὴν τοῦ εἰσοδήματος.

4. Χρέη καὶ ἀπαιτήσεις.— Τὸ πρόβλημα τῶν ἰδιωτικῶν χρεῶν καὶ ἀπαιτήσεων ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ εἰδικώτερη ἔρευνα. Μετὴν κοινωνικοποίησιν τῶν τραπεζῶν, τὸ κράτος εἶναι σὲ θέσιν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ μονοπώλιον τῆς πίστης. Ἀσκῶντας τὸ μονοπώλιον αὐτό, εἶναι σὲ θέσιν νὰ μετατρέψῃ κάθε ἀπαίτησιν ἰδιωτῶν πρὸς ἰδιῶτες σὲ ἀπαίτησιν τοῦ κράτους· κατὰ συνέπειαν τὸ κράτος θὰ καταλήξῃ νὰ γίνῃ ὁ μοναδικὸς ὀφειλέτης πρὸς τοὺς ἰδιῶτες (ὁμολογιούχους ἐθνικῶν δανείων, καταθέτες Τραπεζῶν κλπ.) καὶ ὁ μοναδικὸς δανειστής πρὸς αὐτοὺς (ὀφειλέτες τραπεζῶν καὶ ἰδιωτῶν δανειστῶν). Κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴν δια-

μόρφωση τῶν ἐνοχικῶν σχέσεων, μπαίνει τὸ ζήτημα τῆς διαρρύθμισης τῶν χρεῶν.

Τὸ σύστημα τῆς γενικῆς διαγραφῆς, πού ἀπὸ πρώτη ἄποψη φαίνεται τὸ ἀπλούστερο, δὲν ἀποτελεῖ ἐν τούτοις τὴν πιὸ φυσιολογικὴ λύση. Πραγματικὰ ἡ γενικὴ διαγραφή θὰ ἀποτελοῦσε α) ζημιὰ γιὰ τὸ κράτος σὲ σχέση μὲ μιὰ ποσότητα ὀφειλετῶν τῶν κοινωνικοποιούμενων παραγωγικῶν μέσων, καὶ εἰδικώτερα τῶν Τραπεζῶν, β) ζημιὰ γιὰ μιὰ ποσότητα μικροκαταθετῶν τῶν Τραπεζῶν καὶ ἰδιοκτητῶν ὁμολογιῶν τοῦ ἐσωτερικοῦ δημοσίου χρέους. Στὴν πρώτη περίπτωση ἡ ζημιὰ τοῦ κράτους θὰ ἀποτελοῦσε ὠφέλεια, ὅχι ὑποχρεωτικὰ λαϊκῶν στρωμάτων, ἀλλὰ κατὰ μεγάλο μέρος σχετικὰ εὐπορῶν μεσαίων στρωμάτων (λ. χ. ἰδιοκτητῶν μὴ κοινωνικοποιούμενων οἰκοδομῶν καὶ ἐπιβαρυμένων μὲ ἐνυπόθηκα χρέη)· στὴ δεύτερη περίπτωση θὰ ἐπλήττοντο μεγάλες ποσότητες λαϊκοῦ πληθυσμοῦ. Καὶ στὴ μιὰ περίπτωση καὶ στὴν ἄλλη, καμμιά ἐγγύηση δὲν ὑπάρχει γιὰ τὴν ἐπιτυχία μιᾶς ἴσης μεταχείρισης τῶν ἐνδιαφερομένων.

Δὲν γεννιέται λοιπὸν ζήτημα γενικῆς διαγραφῆς, ἀλλὰ συγκεκριμένης ρύθμισης. Πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτό: α) Τὸ κράτος, μετατρέποντας τὶς ἰδιωτικὲς ἀπαιτήσεις σὲ κρατικὲς, θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ προκαλέσει τοκοχρεωλυτικὲς ἐκπτώσεις, σύμφωνα μὲ τὸ μέσο ὕψος τοῦ τόκου τοῦ σχεδίου καὶ νὰ ἀπαλλάξει ἔτσι μιὰ ποσότητα ὀφειλετῶν ἀπὸ τοκογλυφικὲς ἐπιβαρύνσεις. β) Θὰ ἀναγνωρίσει τὶς ἀπαιτήσεις τῶν ἰδιωτῶν πρὸς τὸ Κράτος, ἀλλὰ θὰ τὶς ὑποβάλει στὴν παραπάνω προσδιορισθεῖσα προσθετικὴ φορολογία τοῦ κεφαλαίου. γ) Οἱ ὁμολογίες τοῦ δημοσίου χρέους, πού ἀνήκουν σὲ ἡμεδαποὺς γιὰ νὰ μὴ ξεφύγουν ἀπ' τὴν ἴδια φορολογία θὰ μετατραποῦν ἀπὸ ἀνώνυμες σὲ ὀνομαστικὲς. δ) Γιὰ ὠρισμένες κατηγορίες ὀφειλετῶν, σύμφωνα μὲ τὶς γενικώτερες κατευθύνσεις τοῦ σχεδίου, μπορεῖ νὰ ἀντιμετωπισθεῖ ἡ διαγραφή σὰν μιὰ ἀπὸ συγκεκριμένες συνθηκῆς προσδιοριζόμενῃ λύση· τέτοια περίπτωση ἀποτελοῦν τὰ χρέη τῶν φτωχῶν ἀκόμη καὶ μεσαίων χωρικῶν. ε) Τὸ τμῆμα τοῦ ἐξωτερικοῦ δημοσίου χρέους, πού ἀνήκει σὲ ἀλλοδαποὺς θὰ ἔχει τὴν τύχη πού θὰ ἔχει γενικώτερα τὸ ξένο κεφάλαιο.

III. Η ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ ΕΜΠΟΡΙΟ

1. *Ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητος.* — Ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητος ἀποτελεῖ ἐπίσης βασικὴ κατευθυντήρια γραμμὴ τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος. Ἡ σοσιαλιστικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς δὲν εἶναι ὀλιγώτερο ὠφελιμιστικὴ ἀπὸ τὴν ἀστικὴ καὶ οἱ δυὸ ἄλλωστε περιλαμβάνονται στὸ γενικώτερο ὠφελιμιστικὸ πνεῦμα τοῦ νεώτερου

δυτικοευρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ καπιταλισμὸς κατὰ τοῦτο ἔχει ἀσκήσει μιὰ ἀναμφισβήτητα προοδευτικὴ λειτουργία, ἐπειδὴ ἀνέπτυξε σὲ μεγάλο βαθμὸ τὶς παραγωγικὰς δυνάμεις καὶ αὐξήσε τὸ μέσο κοινωνικὸ εἰσόδημα. Ἡ κριτικὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ ἐναντίον τὸν καπιταλισμὸ δὲν ἀρνεῖται τὸν ἱστορικὰ προσδιορισμένον προοδευτικὸν οικονομικὸν τὸν ρόλον· στηρίζεται ἀντίθετα εἰς τὴν διαπίστωσην ὅτι ὁ ρόλος αὗτός· ἔχει τελειώσει καὶ ὅτι μόνον τὸ σοσιαλιστικὸν σύστημα μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν παραπέρα ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων· ἐπὶ πλέον ἢ ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν δυνάμεων κάτω ἀπ' τὸ σοσιαλιστικὸν καθεστῶς γίνεται πρὸς ὄφελος ὅλων τῶν ἐργαζομένων, ἐνῶ κάτω ἀπ' τὸ ἀστικὸν καθεστῶς ὠφελεῖται ἀπ' αὐτὴν μόνον μιὰ μικρὴ μειοψηφία.

Ἡ ἐγκατάλειψις ἢ ὑποτίμησις τῆς σημασίας τοῦ στοιχείου αὐτοῦ ἀπ' τὸ σοσιαλιστικὸν πρόγραμμα εἶναι ἀπαράδεκτη. Ἄν αὐτὸ συνέβαινε, ὁ σοσιαλισμὸς δὲν θὰ ἦταν παρὰ ἡ κοινωνικοποίησις τῆς ἀθλιότητος· σὲ μιὰ τέτοια περίπτωσις οἱ ἐργατικὰς καὶ λαϊκὰς μάζας θὰ ἀπομακρύνονταν ἀπὸ τὸν νέο καθεστῶς, γεγονός πού θὰ τὸ ἔβαζε μπροστὰ εἰς τὸ δίλημμα ἢ νὰ καταρρεύσῃ ἄμεσα ἢ νὰ καταργήσῃ τὴν δημοκρατίαν, μὲ ἀναπόφευκτὴ συνέπειαν τὴν γραφειοκρατικὴν τοῦ ἀλλοίωσις. Τελικὰ, ὁ ἐκπολιτιστικὸς σκοπὸς τοῦ σοσιαλισμοῦ θὰ γινόταν ἔτσι ἀδύνατος.

Γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅπως γενικώτερα γιὰ τὶς Ἀνατολικοευρωπαϊκὰς καὶ Ἀσιατικὰς χώρας, τὸ ζήτημα τῆς ἀνάπτυξης τῆς παραγωγικότητος, μπαίνει κάτω ἀπ' τὴν πιὸ ὀξεῖαν μορφήν. Ἡ καπιταλιστικὴ καθυστέρησις τῶν χωρῶν αὐτῶν, συνδεόμενὴ μὲ μιὰ σχετικὴ (γιὰ τὶς περσότερες) στενότητα γῆς, δημιουργοῦν τοὺς ὄρους ἐνός πολὺ χαμηλοῦ μέσου βιωτικοῦ ἐπιπέδου. Οἱ περσότερες ἀνατολικὰς χώρας δὲν διαθέτουν οὔτε τὴν ἀφθονίαν τοῦ πραγματικοῦ κεφαλαίου τῶν δυτικοευρωπαϊκῶν χωρῶν, οὔτε τὶς ἀπεριόριστους γεωοικονομικὰς δυνατότητας τῶν ὑπερωκεάνιων χωρῶν. Οἱ λαοὶ τοὺς βρίσκονται σὲ ἓνα μόνιμον καθεστῶς ὑποσιτισμοῦ. Γενικώτερα θὰ μπορούσε νὰ εἰπωθεῖ τοῦτο: σὲ τὶς δυτικοευρωπαϊκὰς χώρας τὸ κρίσιμον καὶ ἀποφασιστικὸν σοσιαλιστικὸν πρόβλημα εἶναι ἡ ὀργανωτικὴ ἀναπροσαρμογὴ τῆς οἰκονομίας, ἐνῶ σὲ τὶς ἀνατολικὰς χώρας εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῆς παραγωγικότητος. Ὁ σοσιαλισμὸς γιὰ τοὺς πεινασμένους λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς πρόκειται νὰ παίξῃ κύριον τὸν προοδευτικὸν ρόλον· νὰ τοὺς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὸ καθεστῶς τοῦ μόνιμου ὑποσιτισμοῦ καὶ νὰ τοὺς δόσῃ τὶς ὑλικὰς ἐκεῖνες προϋποθέσεις πού χωρὶς αὐτὰς ἡ σταθεροποίησις μιᾶς σοσιαλιστικῆς οὐμανιστικῆς κουλτούρας εἶναι ἀδύνατη.

Τὸ πρόβλημα αὐτὸ ἀνάγεται εἰς τὰ ἐξῆς εἰδικώτερα θέματα:

α) Ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητος εἶναι συνάρτηση τῆς ὀργανωτικῆς κατεύθυνσης τοῦ νέου καθεστώτος, τῆς διατύπωσης ἑνὸς σωστὰ ὑπολογισμένου σχεδίου καὶ εἰδικώτερα τοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν πραγματικῶν ἐξόδων καὶ τῆς ἀντίστοιχης ἀποδοτικότητος κάθε παραγωγικῆς ἐνέργειας. Γιὰ τὰ ζητήματα αὐτὰ ἔγινε λόγος σὲ προηγούμενα κεφάλαια.

β) Ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητος εἶναι συνάρτηση τοῦ γενικοῦ τεχνικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τῆς κοινωνίας, τοῦ βαθμοῦ τῆς σοσιαλιστικῆς συνείδησης καὶ τῆς ἀντίληψης τῶν κοινωνικῶν ὑποχρεώσεων τῶν ἐργαζομένων, τῆς φυσικῆς καὶ τεχνικῆς ἀπόδοσης τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας. Ἡ ἐξασφάλιση ὁμῶς τῶν συνθηκῶν αὐτῶν προϋποθέτει ἓνα σχετικὰ ἱκανοποιητικὸ ἐπίπεδο ὑλικῶν ὄρων διαβίωσης. Κατὰ συνέπεια ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητος εἶναι ἀναπόφευκτο νὰ πραγματοποιεῖται μὲ μιὰ γεωμετρικὴ πρόοδο, ἀρχίζοντας ἀπὸ ἓναν βραδύτερο καὶ συνεχιζομένη μὲ ἓναν ταχύτερο ρυθμὸ. Κάθε αὔξηση τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος ἐνισχύει τὶς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ μεταγενέστερη μεγαλύτερη αὔξησὶ του.

γ) Ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητος εἶναι συνάρτηση τοῦ διαθέσιμου κεφαλαίου καὶ τῆς διαδικασίας σχηματισμοῦ νέου. Ὅσο τὸ διαθέσιμο κεφάλαιο εἶναι περισσότερο, τόσο ἡ ὑλικὴ παραγωγικότητα τῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ μονάδα ἐργασίας εἶναι μεγαλύτερη καὶ τόσο μιὰ νέα σειρά τεχνικῶν ἐφευρέσεων εἶναι οικονομικὰ δυνατὴ. Ἀπὸ τὴν ἄποψη αὕτη τὸ νέο καθεστῶς ἀπὸ τὰ πρῶτα τοῦ βήματα θὰ βρεθεῖ στὸ ἀκόλουθο δίλημμα. Ἡ νὰ πραγματοποιήσῃ μιὰ ἔντονη διαδικασία σώρευσης ὅποτε θὰ βρεθεῖ συντομώτερα μὲ ἀφθονώτερο διαθέσιμο κεφάλαιο, ἀλλὰ αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ γίνῃ παρὰ μὲ ἀνάλογη πτώση, γιὰ τὴν πρώτη περίοδο, τοῦ καταναλωτικοῦ ἐπίπεδου· ἢ ἀντίθετα νὰ πραγματοποιήσῃ ἄμεσα μιὰ βελτίωση τῆς κατανάλωσης, προσφέροντάς της μεγαλύτερο τμήμα τοῦ παραγόμενου εἰσοδήματος, ἀλλὰ κάνοντας ἔτσι τὴν σώρευση βραδύτερη. Μὲ ἄλλα λόγια, ὅσο μεγαλύτερες θυσίες ὑποστοῦν οἱ καταναλωτὲς κατὰ τὴν πρώτη περίοδο, τόσο τὸ καταταλωτικὸ τους ἐπίπεδο θὰ βελτιωθεῖ ταχύτερα. Ἡ λύση σὲ κάθε περίπτωσι δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ συγκεκριμένη, ἐπειδὴ προσδιορίζεται ἀπὸ συγκεκριμένα κριτήρια. Τὰ κριτήρια αὐτὰ εἶναι καὶ οικονομικὰ καὶ πολιτικά. Ἡ πρόβλεψη μιᾶς μακρᾶς περιόδου ἐξοπλισμῶν γιὰ τὴν ἀπόκρουση μιᾶς ἰμπεριαλιστικῆς ἐπίθεσης εἶναι στοιχεῖα πού δικαιολογεῖ τὴν ἔνταση τῆς σώρευσης, ὅπως ἀντίθετα ἡ ὑπαρξὴ ἀρχικὰ ἑνὸς πολὺ χαμηλοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος εἶναι στοιχεῖο, πού δὲν ἐπιτρέπει τὸν ὑπερβολικὸ περιορισμὸ τῆς κατανάλωσης. Τελικὰ τὸ ζήτημα τοῦ ποσοστοῦ τῆς σώρευσης θὰ λυθῇ ἀπὸ

τὸ σχέδιο, γύρω δὲ ἀπ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ προκύψουν πολιτικὲς διαφωνίες, πὺ ἀυτὲς καὶ μόνον νὰ δικαιολογήσουν τὴν ὕπαρξιν δύο σοσιαλιστικῶν κομμάτων, μέσα στὰ πλαίσια τῆς σοσιαλιστικῆς δημοκρατίας. Εἶναι φυσικὸ τὰ νεώτερα μέλη τῆς κοινωνίας, ὅπως καὶ ἐκεῖνα ποὺ διαθέτουν μιὰ πιὸ ἀνεπτυγμένη ἀντίληψη τῶν σοσιαλιστικῶν τους ὑποχρεώσεων, ἀντίκρου στὶς μέλλουσες γενεές, νὰ συγκατατίθενται σὲ ἓνα μεγαλύτερο περιορισμὸ τῆς κατανάλωσης, ἀπὸ ἄλλη δὲ ἀφετηρία, τὴν ἴδια ἄποψη νὸ ὑποστηρίζουν καὶ ὅσοι ἀπολαμβάνουν σχετικὰ ἀνώτερο ἀτομικὸ εἰσόδημα. Τελικὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ θὰ λυθεῖ μὲ τὴν ἐπικράτηση τῆς γνώμης τῆς πλειοψηφίας τῶν ἐργαζομένων.

δ') Ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητας εἶναι συνάρτηση τῆς ἐκμετάλλευσης τοῦ διεθνοῦς καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας, ἄρα τῆς τοποθέτησης τῆς καινούργιας σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας στὰ πλαίσια τῆς διεθνοῦς ἀγορᾶς. Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ γίνεται εὐρύτερα λόγος στὶς ἐπόμενες παραγράφους.

Στὶς παρατηρήσεις αὐτὲς πρέπει νὰ προστεθεῖ καὶ ἡ ἀκόλουθη: Γιὰ τοὺς πρώτους τοῦλάχιστο μῆνες τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος, ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητας εἶναι ἀδύνατη καὶ ἀκόμη μπορεῖ νὰ προβλεφθεῖ ἂν ἀσφαλῆς μιὰ πτώση τοῦ βιωτικοῦ ἐπίπεδου. Ὅλη ἡ παραγωγή μιᾶς χώρας εἶναι προσαρμοσμένη στὶς ἀνάγκες καὶ στὸ ρυθμὸ τῆς καπιταλιστικῆς ἀγορᾶς· ἡ κατάργηση τῆς ἀγορᾶς αὐτῆς θὰ ἐπιφέρει κατ' ἀνάγκην μιὰ οἰκονομικὴ ἀναστάτωση καὶ μέχρις ὅτου ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἀναπροσαρμογή, χρειάζεται νὰ περάσει ὠρισμένο χρονικὸ διάστημα. Εἰδικώτερα οἱ βιομηχανίες πολυτελείας, ποὺ ἐργαζόντουσαν γιὰ τὴν ἀτομικὴ κατανάλωση τῶν καπιταλιστῶν, θὰ βρεθοῦν χωρὶς ἀπασχόληση καὶ τὸ στοιχεῖο αὐτὸ δείχνει ὅτι καὶ ἡ ἀναδιανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, γιὰ τὴν πρώτη περίοδο, πολὺ περιορισμένα μπορεῖ νὰ ἐπηρεάσει τὴ βελτίωση τῆς κατὰστασης. Στὴν περίπτωσιν αὐτὴ γιὰ νὰ διατηρηθεῖ τὸ καθεστῶς στὴ δημοκρατικὴ του μορφή, ποὺ γιὰ μᾶς εἶναι καὶ ἡ μόνη νοητὴ, πρέπει οἱ μᾶζες, ποὺ τὸ στηρίζουν νὰ δεχθοῦν νὰ ὑποφέρουν—γεγονὸς ποὺ προϋποθέτει ὅτι οἱ μᾶζες αὐτὲς ἦρθαν στὸ σοσιαλισμὸ, ὄχι σὲ μιὰ στιγμὴ ἀπελπισίας, ἀλλὰ ἔπειτα ἀπὸ μιὰ σταθερὴ καὶ συστηματικὴ σοσιαλιστικὴ διαπαιδαγώγηση.

2. *Τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο.* — Ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος, σὲ μιὰ χώρα προσωρινά, σύμφωνα μὲ τὶς ἐξηγήσεις ποὺ δόθηκαν προηγουμένα θέτει τὴ χώρα αὐτὴ μπροστὰ στὸ δίλημμα νὰ ἀπομονώσει τὴν οἰκονομία της ἀπ' τὴ διεθνή ἀγορὰ ἢ ἀντίθετα νὰ ἐκμεταλλευτεῖ τὰ πλεονεκτήματα τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου. Κατ' ἀρχὴν ἡ πρώτη λύση, ἡ διαμόρφωση κλειστῆς οἰκονομίας, ἀποκλείεται. Ἡ λύση αὐτὴ θὰ ἔφερνε μεγάλη πτώση τοῦ βιωτικοῦ ἐπίπεδου τῆς

χώρας καὶ θὰ ἐξουδετέρωνε κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος τὴν προσπάθεια τῆς σοσιαλιστικῆς ὀργάνωσης γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητας. Ἡ διαμόρφωση τῆς παγκόσμιας ἀγορᾶς στάθηκε μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ σημαντικὲς καταχτήσεις τοῦ καπιταλισμοῦ· τὸ στοιχεῖο αὐτὸ ὁ σοσιαλισμὸς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ διαγράψει καὶ ὀφείλει ἀντίθετα νὰ τὸ ἐκμεταλλευτεῖ, ἔστω καὶ ἂν προσωρινὰ οἱ σοσιαλιστικὲς λύσεις ἐφαρμόζονται σὲ μιὰ μόνο χώρα περικυκλωμένη ἀπὸ ἕναν παγκόσμιον καπιταλιστικὸ κλοιό.

Ὅσο ἡ χώρα ἐφαρμογῆς τοῦ σοσιαλισμοῦ παρουσιάζει περσότερο ἀνεπτυγμένους τὶς ἐξωτερικὲς τῆς ἐμπορικὲς σχέσεις, τόσο ἡ διαμόρφωση κλειστῆς οἰκονομίας γίνεται περσότερο καταστροφικὴ. Αὐτὸ ἰσχύει πρὸ παντός γιὰ τὶς βιομηχανικὲς χώρες, ποὺ ἐξαρτῶνται βασικὰ ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο, γιὰ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν βιομηχανικῶν τους προϊόντων μὲ γεωργικὰ. Ἡ διαμόρφωση κλειστῆς οἰκονομίας στὴν Ἀγγλία λ.χ., εἶναι ἀκατανόητη. Ἀπὸ ἄλλη ἄποψη, ἡ ἐξάρτηση εἶναι μεγαλύτερη στὶς μικρὲς χώρες, ποὺ διαθέτουν πολὺ μικρὸν χωρὸν, ὥστε νὰ ἀναπτύξουν ἕναν εὐρὺ ἐσωτερικὸν καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας. Ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔχει τὴν ἰδιότητα τῆς βιομηχανικῆς, ἔχει ὅμως τὴν ἰδιότητα τῆς μικρῆς χώρας. Ἀνεξάρτητα ὅμως ἀπ' αὐτή, ἡ ὅλη διάρθρωση τῆς οἰκονομίας τῆς εἶναι τέτοια, ὥστε νὰ εἶναι σὲ ἐξαιρετικὸν βαθμὸν, ἄγνωστο γιὰ τὶς ἀνατολικοευρωπαϊκὲς ἀγροτικὲς χώρες, ἐξαρτημένη ἀπ' τὶς ἐξωτερικὲς συναλλαγές. Ἡ Ἑλλάδα εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἐλάχιστες χώρες τοῦ κόσμου ποὺ παρουσιάζει ἔλλειμμα σύγχρονα καὶ σὲ βιομηχανικὰ εἶδη καὶ σὲ γεωργικὰ εἶδη μεγάλης κατανάλωσης· αὐτὸ ὀφείλεται ὅπως γνωρίζουμε, ἀπ' τὴν μιὰ μεριὰ στὴν καθυστέρηση τῆς βιομηχανίας καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ στὴ στενότητα τῆς γῆς καὶ τοὺς κλιματολογικοὺς ὄρους. Τὸ διπλὸ αὐτὸ ἔλλειμμα ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία τὸ καλύπτει προπαντὸς ἐντείνοντας τὶς ἐξαγωγὰς ὀρισμένων γεωργικῶν προϊόντων (καπνοῦ, σταφίδας, λαδιοῦ, ἑλιῶν, κρασιοῦ, σύκων). Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ τὸ ἐξωτερικὸν ἐμπόριον παίζει ἐξαιρετικὴ σημασία γιὰ τὴν ἑλληνικὴν οἰκονομίαν. Ἡ ἐγκατάλειψή του θὰ ἰσοδυναμοῦσε μὲ τὴν ὑποχρέωση τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας νὰ καλύψει τὸ σύνολον τῶν ἀναγκῶν τῆς σὲ βιομηχανικὰ προϊόντα καὶ σὲ γεωργικὰ προϊόντα πρώτης ἀνάγκης ἀπὸ τὴν ἐγχώριαν παραγωγή· μιὰ τέτοια προσπάθεια θὰ ἦταν ἀντιοικονομικὴ, θὰ ἐμείωνε σημαντικώτατα τὴν συνολικὴν ἀποδοτικότητα τῆς ἐγχώριας ἐργασίας καὶ τελικὰ θὰ κατέβαζε τὸ βιωτικὸν ἐπίπεδον τόσο πολὺ, ὥστε τὸ νέο καθεστῶς νὰ μὴν εἶναι ἀνεκτὸ ἀπὸ τὸν ἐργαζόμενον πληθυσμὸν.

Ἡ περικύκλωση μιᾶς χώρας ποὺ ἔχει ἐπικρατήσει τὸ ἐργατικὸν

καθεστῶς ἀπὸ ἕναν ἐχθρικὰ διακειμένο καπιταλιστικὸ κόσμον, δὲν εἶναι λόγος ποὺ ἀποκλείει τὴ διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου. Τὸ ἐργατικὸ κράτος διαθέτει τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου, κατὰ συνέπειαν εἶναι σὲ θέσιν νὰ ρυθμίσει ἐλεύθερα τὸν ὄγκον τῶν εἰσαγωγῶν καὶ τῶν ἐξαγωγῶν· κάθε προσπάθεια τῶν μεγάλων καπιταλιστικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ἐξωτερικοῦ νὰ εἰσδύσουν στὶς οἰκονομικὰς σχέσεις τῆς ἐργατικῆς κοινωνίας καὶ νὰ ἀλλοιώσουν τὸ σοσιαλιστικὸν τοῦς χαρακτήρα, προσκρούει στὸ μονοπώλιον τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου καὶ ἐξατμίζεται. Παράλληλα τὸ σοσιαλιστικὸ κράτος μὲ τὸ μονοπώλιον αὐτὸ εἶναι σὲ θέσιν καλύτερα ἀπ' ὅτι ὁποιαδήποτε μεμονωμένη καπιταλιστικὴ ἐπιχείρησις νὰ ἀντιμετωπίσει τίς ξένες ἐπιχειρήσεις στὶς διεθνεῖς ἀγορὰς· νὰ προσδιορίζει καὶ νὰ μεταβάλλει τὴ πολιτικὴν τῶν τιμῶν· καὶ τελικὰ νὰ ἐπικρατήσει καὶ νὰ ἐπιτύχει τοὺς καλύτερους ὄρους στὸ διεθνή συναγωνισμόν, γιὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν προϊόντων. Στὸ διεθνὴ στίβον τὸ σοσιαλιστικὸν κράτος ἔχει ὅλα τὰ πλεονεκτήματα ποὺ θὰ εἶχε ἕνα ἔθνικόν καπιταλιστικὸν κράτος, ποὺ θὰ περιλάμβανε τὸ σύνολον τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς.

Μὲ τὸ ὄπλον αὐτὸ στὰ χέρια τοῦ σοσιαλιστικοῦ κράτος εἶναι σὲ θέσιν ὄχι μόνον νὰ διατηρήσει, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναπτύξει τίς διεθνεῖς ἐμπορικὰς σχέσεις. Πραγματικὰ τὸ καπιταλιστικὸν καθεστῶς ἂν καὶ ἔχει δημιουργήσει τὴν παγκόσμιαν ἀγορὰν, δὲν τὴν ἔχει ὀλοκληρώσει. Μιὰ σειρά ἐθνικῶν καπιταλιστικῶν συμφερόντων δημιουργοῦν σὲ κάθε χώρα μιὰ ποσότητα ἐπιχειρήσεων, ποὺ μὲ τὸ κριτήριον τοῦ διεθνοῦς καταμερισμοῦ εἶναι ἀντιοικονομικὰ, ἀλλὰ ποὺ διατηροῦνται χάρις στὴ δασμολογικὴ προστασίαν. Ὁ προστατευτισμὸς εἶναι μιὰ τρομερὴ ἀσυνέπειαν τοῦ καπιταλισμοῦ καὶ γιὰ τὸ λόγον αὐτὸ ἕνα ἀπὸ τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς τοῦ. Ἀκριβῶς ἄλλωστε κατὰ τὸ σύγχρονον στάδιον τῆς καπιταλιστικῆς παρακμῆς ἢ τάσιν πρὸς τὸν προστατευτισμὸν εἶναι περισσότερο ἀνεπτυγμένη· ὅσο οἱ ἔθνικες ἐπιχειρήσεις κλονίζονται ἀπὸ τὴν κρίσιν τοῦ συστήματος, τόσο τὸ ἀστικὸν καθεστῶς ποὺ ἐκφράζει τὰ ταξικὰ συμφέροντα τῆς κεφαλαιοκρατίας, προσπαθεῖ νὰ τίς διασώσει μὲ τὸν προστατευτισμὸν. Μὲ τὸν τρόπο ὅμως αὐτὸ οἱ περιπτώσεις ἀπομάκρυνσιν ἀπ' τὰ πλεονεκτήματα τῆς παγκόσμιαν ἀγορᾶς πολλαπλασιάζονται.

Τὸ σοσιαλιστικὸν πρόγραμμα—ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἐκφράζει τὰ συμφέροντα ὄχι τῶν προστατευόμενων ἐπιχειρήσεων, ἀλλὰ τοῦ λαϊκοῦ πληθυσμοῦ, ποὺ φέρει τὸ βᾶρος τῆς προστασίας—ὀφείλει νὰ ἀνατρέψει αὐτὴν τὴν κατάστασιν. Τὸ σοσιαλιστικὸν πρόγραμμα κατὰ συνέπειαν ὀφείλει νὰ ἀντιμετωπίσει μιὰ τέτοια διαμόρφωσιν τῆς ἐγχώριας

παραγωγῆς, ὥστε μὲ τὰ κριτήρια τοῦ διεθνούς καταμερισμοῦ νὰ εἶναι περισσότερο ἀποδοτικὴ. Τὰ κριτήρια αὐτὰ στηρίζονται στὴν ἀρχὴ τῶν ἐξόδων. Ἡ κάτω ἀπὸ τὸ σχέδιο ἐγχώρια οἰκονομία ὀφείλει κατ' ἀρχὴν ν' ἀντιμετωπίσει τὴν παραγωγὴ τῶν προϊόντων ἐκείνων, ποὺ μπορεῖ νὰ τὰ παραγάγει μὲ τὰ σχετικὰ μικρότερα ἐξοδα καὶ νὰ προμηθευτεῖ τὰ λοιπὰ ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ μὲ ἀνταλλαγὴ. Ἡ ἔκτασις καὶ τὰ ὄρια ἐφαρμογῆς τῆς ἀρχῆς αὐτῆς γιὰ τὴν Ἑλλάδα θίγονται στὴν ἐπόμενη παράγραφο αὐτοῦ τοῦ κεφάλαιου καὶ στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο.

Γιὰ τὴν Ἑλλάδα σὰν εὐρωπαϊκὴ χώρα ἡ προοπτικὴ μιᾶς σχετικῆς σύντομης ἐξάπλωσις τῆς σοσιαλιστικῆς ἐπανάστασις σὲ ὅλην τὴν ἡπειρὸ εἶναι πρόσθετο στοιχεῖο ποὺ ἐπιβάλλει ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μιὰ τέτοια διαμόρφωσις τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος, ὥστε νὰ εἶναι εὐκόλη ἡ ἀφομοίωσις καὶ τοποθέτησις τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας στὰ πλαίσια ἐνὸς εὐρωπαϊκοῦ σοσιαλιστικοῦ σχεδίου καὶ ἐνὸς εὐρωπαϊκοῦ καταμερισμοῦ τῆς παραγωγῆς, ἡ δὲ διαρρύθμισις αὐτὴ μόνον μὲ τὴν χρησιμοποίησιν ἀπὸ πρὶν τῶν κριτηρίων τοῦ διεθνούς καταμερισμοῦ εἶναι δυνατὴ.

3. Παραγωγικὴ πολιτικὴ. Σύμφωνα μὲ τὴν παραπάνω παρατηρήσεις εἶναι δυνατὸ νὰ καθοριστῇ ἡ γενικώτερη παραγωγικὴ κατεύθυνσις ποὺ πρέπει νὰ πάρει μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος, ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία.

Ἡ καθυστέρησις τῆς βιομηχανίας εἶναι κοινὸ χαρακτηριστικὸ ὄλων τῶν ἀπόκληρων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἡ προσπάθεια ἐκβιομηχάνισις θεωρεῖται σὰν θεμελιώδες καθῆκον τοῦ σοσιαλισμοῦ στὶς χώρες αὐτές. Πραγματικὰ ἡ βιομηχανικὴ παραγωγὴ κατ' ἀρχὴν πολλαπλασιάζει τὴν ἀποδοτικότητά τῆς ἐργασίας καὶ ἐκφράζει τὸ πέρασμα τῆς οἰκονομίας σὲ μιὰ ἀνώτερη τεχνικὴ μορφή, παράλληλα μὲ τὴν ὕψωσις τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου. Αὐτὸς ὅμως ὁ γενικὸς προσανατολισμὸς μπορεῖ νὰ γίνῃ παραδεκτός, ἐφ' ὅσον στὶς συγκεκριμένους του ἐφαρμογὰς δὲν θὰ καταλήξῃ σὲ λύσεις ἀντιοικονομικὰς. Τὸ πρόβλημα τῆς ἐκβιομηχάνισις δὲν εἶναι ὑπόθεσις μιᾶς ἀφηρημένης φόρμουλας, ἀλλὰ συνδέεται πρὸς τὴς συγκεκριμένους γεωοικονομικὰς συνθήκας κάθε χώρας.

Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀγνοηθῇ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ γεωοικονομία δὲν διαθέτει ἀρκετὰ βασικὰ ὕλησιν ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ μιὰ ραγδαία βιομηχανικὴ ἀνάπτυξιν. Εἰδικώτερα τὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος στερεῖται ἐντελῶς ἀπὸ κοιτάσματα γαιανθράκων, ποὺ ἀποτελοῦν τὸν κυριώτερον φυσικὸν παράγοντα τῆς βιομηχανίας. Ἡ ἐπιβάρυνσις ποὺ ὑφίσταται ἔτσι ἡ ἑλληνικὴ βιομηχανία φέρνοντας τὴν καύσιμη ὕλη ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν, φθά-

νει τὰ 40 ο)ο τῆς ἀξίας ἐξαγωγῆς τοῦ γαιάνθρακος. Ἀπὸ τὶς πρῶτες ὕλες ἢ Ἑλλάδα διαθέτει μιὰ ὠρισμένη ποσότητα. Ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐπαρκῆς στὸ σίδηρο, καθὼς καὶ σὲ ὠρισμένες ὀργανικὲς ὕλες. Ἡ βαρεῖα βιομηχανία (καὶ μάλιστα ἡ σιδηροβιομηχανία ὅπου ἀπαιτεῖται ἡ κατανάλωση ἄφθονης καύσιμης ὕλης) δὲν ἔχει μεγάλα περιθώρια ἀνάπτυξης στὴν Ἑλλάδα.

Ἡ μειονεκτικότητα αὐτῆ τῶν φυσικῶν συνθηκῶν συνδυασμένη μὲ φαινόμενα οἰκονομικὰ (ἔλλειψη τεχνικὰ μορφωμένου προσωπικοῦ, ἔλλειψη κεφαλαίων) ἀποτυπώνει τὴν καθυστέρηση τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας. Τὸ ξεπέραςμα τῆς καθυστέρησης αὐτῆς εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ κύρια ἔργα τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος. Τὸ συνολικὸ ὅμως ἀποτέλεσμα ποὺ μπορεῖ νὰ προκύψει κατὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ πρώτου σοσιαλιστικοῦ σχεδίου δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπεριόριστο. Ἡ ἐκβιομηχάνιση θὰ πάρει στὰ πρῶτὰ βήματα τῆς σοσιαλιστικῆς πολιτικῆς περισσότερο ποιοτικὸ παρά ποσοτικὸ χαρακτήρα. Ἡ Ἑλλάδα ὅσοδήποτε κι' ἂν θὰ πρέπει νὰ ἐκμεταλλευτεῖ τὴ βιομηχανικὴ τεχνικὴ, γιὰ νὰ αὐξήσει τὴ συνολικὴ παραγωγικότητα τῆς ἐργασίας δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ ἐξελιχτεῖ γοργὰ σὲ μιὰ γερὰ ἐκβιομηχανισμένη χώρα. Παράλληλα μὲ τὴν ἀναμφισβήτητη ἐκμετάλλευση ποὺ θὰ πρέπει νὰ γίνῃ τῶν βιομηχανικῶν δυνατοτήτων (καὶ ἰδιαίτερα τῆς ἐνεργειακῆς δύναμης, ἢ Ἑλλάδα θὰ διατηρήσῃ γιὰ καιρὸ τὸν θεμελιώδη ἀγροτικὸ χαρακτήρα τῆς οἰκονομίας της. Αὐτὸ θὰ γίνῃ φυσικὰ μὲ βασικὲς μεταβολὲς καὶ βελτιώσεις στὴν ὀργάνωση τῆς καλλιέργειας, ποὺ θὰ ἐπιτρέψουν μιὰ ἀποφασιστικὴ αὐξηση τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος (ἐπόμενο κεφάλαιο)· ἡ αὐξηση ἄλλωστε τῆς ἀγοραστικῆς δύναμης θὰ διευκολύνει καὶ τὴν παραπέρα ἀνάπτυξη τῆς βιομηχανίας. Ἡ ὀριστικὴ ταχτοποίηση τοῦ προβλήματος τῆς σοσιαλιστικῆς ἐκβιομηχάνισθαι πραγματοποιηθεῖ μὲ τὴν προβλεπόμενη μεταγενέστερη ἔνταξη τῆς Ἑλλάδας μέσα σὲ μιὰ ἐνιαία εὐρωπαϊκὴ σοσιαλιστικὴ οἰκονομία, ποὺ θὰ στηρίζεται κατὰ κύριο λόγο πάνω στὴ δυτικοευρωπαϊκὴ βιομηχανία.

Ἐπὶ πλεόν ἡ βιομηχανικὴ κληρονομία τοῦ ἀστικοῦ καθεστῶτος εἶναι κατὰ μεγάλο μέρος παρασιτικὴ καὶ τὸ ἐργατικὸ καθεστῶς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀνεχθεῖ ὅπως εἶναι. Τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα κατὰ συνέπεια θὰ πρέπει ν' ἀντιμετωπίσει μιὰ ἐκκαθάριση τῆς βιομηχανίας μὲ κριτήριον τὴν ἀρχὴν τῶν ἐξόδων, μέσα στὰ πλαίσια τῆς γενικώτερης κατεύθυνσης ἐκκαθάρισης τοῦ ἀστικοῦ παρασιτισμοῦ. Μὲ τὴν ἐκκαθάριση αὐτῆ θὰ διατηρηθοῦν κατὰ σειρὰν οἱ ἐξῆς κατηγορίαι ἐπιχειρήσεων : α) ἐκεῖνες ποὺ ἀντέχουν στὸν διεθνεῖ συναγωνισμό, 2) ἐκεῖνες ποὺ ἐπεξεργάζονται ἀγροτικὰ προϊόντα ἐγ-

χώριας κατανάλωσης. 3) ἀπ' τὶς λοιπὲς ἐκεῖνες ποὺ εἶναι σχετικὰ λιγώτερο ἀντιοικονομικὲς, οἱ τελευταῖες θὰ διατηρηθοῦν ἂν καὶ γιὰ ὅσο καιρὸ ὑπάρχει διαθέσιμος ἐργατικὸς πληθυσμὸς, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἀπασχοληθεῖ ἄλλοῦ.

Ὁ τεχνικὸς τρόπος τῆς ρύθμισης αὐτῆς τῆς ἐκκαθάρισης δὲν παρουσιάζει δυσκολίες, ἐφ' ὅσον τὸ κράτος θὰ ἔχει μονοπωλήσει τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο καὶ τὶς κυριώτερες βιομηχανίες. Ἡ κατάργηση τοῦ προστατευτικοῦ δασμολογίου εἶναι ἄμεσα δυνατὴ. Ἄν ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα τὸ κράτος βρεθεῖ ἀναγκασμένο νὰ διατηρήσει ὠρισμένες ἐπιχειρήσεις ποὺ δὲν ἀντέχουν στὸν διεθνή ἀνταγωνισμό (τῆς παραπάνω ὑπ' ἀριθ. 3 κατηγορίας) αὐτὸ μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ μὲ μιὰ λογιστικὴ ἐξίσωση τῆς τιμῆς τῶν εἰσαγόμενων προϊόντων μὲ τὰ παραγόμενα τοῦ αὐτοῦ εἴδους. Παράλληλα ἡ κατάργηση τοῦ προστατευτικοῦ δασμολογίου θὰ ἐκμηδενίσει ὠρισμένες μικρὲς βιομηχανικὲς ἐπιχειρήσεις, ποὺ δὲν θὰ ἔχουν περιληφθῆ στὸν δημόσιο τομέα καὶ μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ περιοριστεῖ αὐτόματα ὁ ἰδιωτικὸς τομέας.

Ἡ ἐκκαθάριση τῆς βιομηχανίας θὰ ἀπελευθερώσει ἓνα σημαντικό ποσὸ παραγωγικῶν δυνάμεων, τόσο κεφαλαίων, ὅσο καὶ ἐργασίας. Οἱ δυνάμεις αὐτὲς θὰ εἶναι δυνατὸ νὰ διοχετευθοῦν σὲ ἔργα οὐσιαστικὰ παραγωγικὰ καὶ περισσότερο ἀνταποκρινόμενα πρὸς τὴν τεχνικὴ ἀποστολὴ τῆς νέας οικονομίας. Τὰ ἔργα αὐτὰ ἀνάγονται στὶς ἀκόλουθες βασικὲς κατηγορίες: α) θὰ ἐνισχυθεῖ ἡ δραστηριότητα τῶν οὐσιαστικὰ παραγωγικῶν βιομηχανιῶν, β) θὰ ἐνισχυθεῖ ἡ ἐκμετάλλευση τῶν μεταλλείων, γ) θὰ ἀναπτυχθοῦν τὰ συγκοινωνιακὰ μέσα, δ) θὰ ἐπιχειρηθεῖ ἡ ἐκμετάλλευση τῶν ὑδατοπτώσεων, ε) θὰ ἐπιχειρηθεῖ ἡ ἀξιοποίηση τῆς ὑπαίθρου (διάδοση τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ὁδοποιΐα, ὑδραυλικὰ ἔργα, ἀνάπτυξη ὄρων τῆς ἀγροτικῆς οἰκιστικῆς) καὶ στ) θὰ ἐφαρμοστοῦν οἱ ἀρχὲς τῆς τεχνικῆς ὀργάνωσης στὴ γεωργικὴ παραγωγή.

4. Ξένο κεφάλαιο. — Τὸ πρόβλημα τοῦ ξένου κεφαλαίου συνδέεται τόσο μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς παραγωγικότητας, ὅσο καὶ μὲ τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο.

Ἡ Ἑλλάδα, ὡς πρὸς τὴν διεθνή κίνηση κεφαλαίων εἶναι χώρα ὀφειλέτις. Ἐνα ἀρκετὰ σημαντικό ποσὸ ξένων κεφαλαίων εἶναι τοποθετημένο στὴν ἑλληνικὴ οἰκονομία· ἀπ' αὐτὰ τὰ 3)4 περίπου εἶναι δημόσια δάνεια καὶ τὸ ὑπόλοιπο βρίσκεται στὶς κυριώτερες ἐπιχειρήσεις, ποὺ θὰ ὑπαχθοῦν στὴ κοινωνικοποίηση. Παράλληλα ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία πάσχει ἀπὸ ἔλλειψη κεφαλαίων καὶ μὲ τὴν πρώτη ἐφαρμογὴ τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος θὰ βρεθεῖ σὲ μεγάλη στενότητα,

ποῦ μόνο οἱ ξένες χρηματαγορές θὰ μπορέσουν νὰ τὴν ἱκανοποιήσουν.

Στὴ περίπτωση αὐτὴ μπαίνει γιὰ τὸ ἐργατικὸ κράτος τὸ δίλημμα ἂν θὰ πρέπει νὰ ἀναγνώρισει ἢ ὄχι τὶς ὀφειλές τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας πρὸς τὸ ἐξωτερικόν. Ὡς πρὸς τὶς ἐπιχειρήσεις ποῦ σ' αὐτὲς συμμετέχουν ξένα κεφάλαια ἢ καὶ ποῦ ἀνήκουν ὀλοκληρωτικὰ σὲ ξένους κεφαλαιούχους, τὸ ζήτημα νὰ ἐξαιρεθοῦν ἀπὸ τὴ κοινωνικοποίηση, δὲν μπορεῖ νὰ τεθεῖ ὑπὸ συζήτηση. Μιὰ τέτοια λύση θὰ ἐξεμηδένιζε αὐτόματα ὅλη τὴν ὀργανωτικὴ προσπάθεια τοῦ σοσιαλιστικοῦ σχεδίου. Οἱ ξένοι μέτοχοι τῶν ἐπιχειρήσεων αὐτῶν, μιὰ μόνο ἀξίωση μποροῦν νὰ προβάλλουν, τὴν ἀξίωση τῆς ἀποζημίωσης. Ἔτσι μὲ τὴν κοινωνικοποίηση μεταβάλλονται σὲ δανειστὲς καὶ τοποθετοῦνται στὴν ἴδια κατηγορίαν μὲ τοὺς ξένους δανειστὲς τοῦ κράτους ἢ τῶν πρώην ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ποῦ ἔχουν ἐπίσης περιέλθει στὸ κράτος. Γιὰ ὅλες λοιπὸν αὐτὲς τὶς κατηγορίες δικαιούχων, ὑπάρχει ἡ δυνατότητα μιᾶς ἐνιαίας ρύθμισης.

Διαγραφή τῶν ἐξωτερικῶν ὑποχρεώσεων ἀπ' τὸ ἐργατικὸ κράτος θὰ ἐσήμαινε : α) ἀποκλεισμὸ τῆς νέας οἰκονομίας ἀπ' τὶς ξένες χρηματαγορές καὶ κατὰ συνέπεια μιὰ τρομακτικὴ ἔλλειψη κεφαλαίων, β) δυσχέρειες στὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο, γ) κινδύνους ἰμπεριαλιστικῆς ἐπέμβασης, ὅπου ἡ διαγραφή τῶν χρεῶν θὰ ἀποτελοῦσε τὸ κατάλληλο πρόσχημα. Ἀντίθετα, ἡ ἀναγνώριση τῶν χρεῶν αὐτῶν θὰ ἀποτελοῦσε μιὰ σημαντικὴ καὶ σταθερὴ ἐπιβάρυνση τῆς οἰκονομίας τῆς χώρας. Ἡ ἐπιλογή, ἀνάμεσα στὶς δύο λύσεις, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ συγκεκριμένη ἔπειτα ἀπὸ συγκεκριμένη ἐκτίμηση τῶν περιστάσεων. Ἔτσι, ἂν ἡ συσχέτιση τῶν παγκόσμιων ταξικῶν δυνάμεων καὶ ἡ λειτουργία ἄλλων παραγόντων (πολιτικῆς ἐξάντλησης τῶν μεγάλων ἰμπεριαλιστικῶν δυνάμεων, ἐνδοῖμπεριαλιστικῶν ἀνταγωνισμῶν) ἀποκλείουν τὸν κίνδυνον τῆς ἐπέμβασης, ἡ ἄποψη τῆς διαγραφῆς ἐνισχύεται. Τὸ ἴδιο συμβαίνει ἂν τὸ ἐργατικὸ κράτος μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσει κεφάλαια ἀπὸ ἄλλο ἐργατικὸ κράτος ἢ νὰ διαπραγματευθεῖ χωριστὰ μὲ μιὰ δανείστρια καπιταλιστικὴ χώρα. Καὶ ἀντίθετα, ὅσο περισσότερο ἐξηρητημένη εἶναι ἡ οἰκονομία μιᾶς χώρας ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο καὶ ὅσο πῖο ἄμεση ἀνάγκη σὲ κεφάλαια ἔχει, τόσο ἡ ἀναγνώριση γίνεται προτιμώτερη.

Τὸ τελευταῖο—καὶ γιὰ τοὺς συναφεῖς λόγους—ἰσχύει κατ' ἀρχὴν καὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀναγνώριση ὅμως τοῦ ἐξωτερικοῦ χρέους ἀπ' τὸ ἑλληνικὸ σοσιαλιστικὸ κράτος, σὲ καμμιά περίπτωση δὲ μπορεῖ νὰ σημαίνει τὴν ἀναγνώριση σὲ ὀλόκληρο. Ἡ ἀναγνώριση θὰ ἐπέλθει ἔπειτα ἀπὸ μιὰ περίοδο διαπραγματεύσεων, ποῦ θὰ γί-

νονται ἐκ μέρους τοῦ ἐργατικοῦ κράτους, μὲ τὴ σταθερὴ ἀπειλὴ τῆς διαγραφῆς. Ἔτσι οἱ διαπραγματεύσεις ὀφείλουν νὰ καταλήξουν σὲ ἕναν ὀριστικὸ συμβιβασμὸ ἀπ' ὅπου τὸ σοσιαλιστικὸ κράτος θὰ ἀπαλλαγεῖ ἐνός—ὅσο μπορέσει περσότερου— μέρους τῶν ὑποχρεώσεων του, ἐξασφαλίζοντας παράλληλα νέα δάνεια.

IV. Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

1. Οἱ γεωοικονομικοὶ συντελεστῆς. Ἀπὸ τίς μέχρι τώρα γενόμενες παρατηρήσεις, προκύπτει ὅτι ἡ ἀγροτικὴ οἰκονομία ἀποτελεῖ τὸν πιὸ βασικὸ καὶ τὸν σὲ τελευταία ἀνάλυση ἀποφασιστικὸ παράγοντα, γιὰ τὴν ἄσκησιν μιᾶς σωστῆς οἰκονομικῆς πολιτικῆς στὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀδυναμία μιᾶς ὀλοκληρωμένης καὶ σὲ μεγάλη κλίμακα ἐκβιομηχάνισις ἔχει γιὰ συνέπεια, ὅτι τὸν ἀγροτικὸ χαρακτήρα ποῦ σήμερόν ἔχει ἡ Ἑλλάδα θὰ τὸν διατηρήσει βασικὰ καὶ μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος. Κατὰ συνέπεια ἀπ' τὴ σωστὴ ὀργάνωσιν καὶ ἀνάπτυξιν αὐτοῦ τοῦ κλάδου θὰ ἐξαρτηθεῖ κατὰ μεγάλο βαθμὸ ἡ ἐπιτυχία τῆς σοσιαλιστικῆς ἐφαρμογῆς καὶ εἰδικώτερα ἡ ἀνάπτυξιν τῆς παραγωγικότητος, ποῦ θὰ ἐξασφαλίσῃ ἕνα ἱκανὸ ποθητικὸ βιωτικὸ ἐπίπεδο στὶς ἐργατικὰς καὶ στὶς λαϊκὰς μᾶζας.

Ἡ σημασία τῆς γεωργίας στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἀναμφισβήτητα μεγαλύτερη ἀπ' ὅ,τι φαίνεται ἀπὸ τὸ ποσοστὸ ἀπασχόλησης τοῦ πληθυσμοῦ μὲ τὴ καλλιέργειαν τῆς γῆς. Ὁ γεωργικὸς καὶ κτηνοτροφικὸς πληθυσμὸς δὲν ὑπερβαίνει τὰ 6/10 τοῦ συνόλου καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν πλευρὰ ἡ Ἑλλάδα βρίσκειται σὲ κατώτερη θέσιν ἀπὸ τίς λοιπὰς ἀγροτικὰς χώρες, ποῦ ἔχουν στρουγγυλὰ 8/10 ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ δὲν ὀφείλεται τόσο σὲ μιὰ ἀντίστοιχὴ ἀνάπτυξιν τῶν παραγωγικῶν ἀπασχολήσεων στὰ ἀστικὰ κέντρα· ὀφείλεται προπαντὸς στὴν ἔκτασιν τοῦ ἀστικοῦ παρασιτισμοῦ ποῦ δημιουργεῖ πολυάριθμες περιπτώσεις ἀπασχολήσεων μὴ παραγωγικῶν, τὰ δὲ ὑλικά βάρη γιὰ τὴ συντήρησιν τῶν παρασιτικῶν αὐτῶν μορφῶν τὰ φέρνει ἀκριβῶς ὁ παραγωγικὸς πληθυσμὸς τῆς ὑπαίθρου. Ὅπως γνωρίζουμε καὶ ἡ ἑλληνικὴ βιομηχανία κατὰ ἕνα σημαντικὸ ποσοστὸ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τίς κυριώτερες ἐκδηλώσεις τοῦ παρασιτισμοῦ αὐτοῦ.

Γιὰ τὴν ἑλληνικὴ γεωργία βασικὸ πρόβλημα ἀποτελεῖ ἡ στενότητα τῆς γῆς. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ πορουσιάζεται γενικώτερα στὴ κατηγορίαν τῶν ἀνατολικοευρωπαϊκῶν ἀγροτικῶν χωρῶν, στὴν ὀποία ἀνήκει καὶ ἡ Ἑλλάδα. Οἱ χώρες αὐτὲς—ὅπως καὶ ὠρισμένες Ἀσιατικὰς χώρες (Ἰνδία, Ἰνδοκίνα, Κίνα), σὰν ἀγροτικὰς χώρες, εἶναι πυκνοκατοικημένες. Ἡ στενότητα τῆς γῆς ἐκδηλώνεται α') βασικὰ μὲ τὴ μικρὴν σὲ σχέση μὲ τὸν πληθυσμὸν καλλιεργήσιμην ἔκτασιν, β') μὲ τὴ

μερική ἐξάντληση τῆς εὐφορίας τοῦ ἐδάφους ἔπειτα ἀπὸ μιὰ μακροχρόνια καὶ ἀντιεπιστημονικὴ ἐκμετάλλευση. γ') Μὲ τὸ μέγεθος τῶν ἀστικῶν βαρῶν ποὺ ὀφείλεται σὲ μιὰ ὑπερτροφικὴ ἀνάπτυξη τῶν κρατικῶν ἀναγκῶν (εἰδικώτερη περίπτωση: στρατιωτικὸς προϋπολογισμὸς) καὶ τοῦ ἀστικοῦ παρασιτισμοῦ. Καὶ ὡς πρὸς τὰ τρία αὐτὰ σημεῖα, οἱ ἀνατολικοευρωπαϊκὲς ἀγροτικὲς χῶρες βρίσκονται σὲ ἐξαιρετικὰ μειονεκτικὴ θέση, ἀντικρὺ στίς ὑπερωκεάνειες. (Κέντρικὴ καὶ Νότια Ἀμερική, Αὐστραλία). Οἱ τελευταῖες ἔχουν οὐσιαστικὰ ἀπεριόριστες ἐδαφικὲς ἐκτάσεις, ἢ φυσικὴ εὐφορία τῶν ἐδαφῶν τους εἶναι πολὺ μεγαλύτερη καὶ τὰ ἀστικὰ βάρη σχετικὰ μικρότερα. Ἡ συνέπεια αὐτῆς τῆς διαφορᾶς εἶναι ὅτι ἡ ἔγγειος πρόσοδος, ἐνῶ στίς ὑπερωκεάνειες χῶρες εἶναι μικρὴ καὶ οὐσιαστικὰ μόνο διαφορικὴ, στίς Ἀνατολικοευρωπαϊκὲς χῶρες εἶναι μεγάλη. Αὐτὸ ἰσοδυναμεῖ μὲ πτώση τῆς ἀξίας τῆς ἐργασίας στὴν Ἀνατολικοευρωπαϊκὴ ὕπαιθρο, ἥτοι μὲ ἓνα πολὺ χαμηλὸ βιωτικὸ ἐπίπεδο.

Ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτῆ βρίσκεται σὲ ἰδιαίτερα μειονεκτικὴ θέση, ἐπειδὴ τὰ καλλιεργήσιμα ἐδάφη εἶναι σημαντικὰ λιγώτερα, ἀπ' ὅτι στίς λοιπὲς χῶρες τῆς ἴδιας κατηγορίας. Ἐπὶ πλεόν ὁ ἀστικὸς παρασιτισμὸς ἀκριβῶς στὴν Ἑλλάδα, ὅπως γνωρίζουμε, εἶναι ἰδιαίτερα ἀνεπτυγμένος. Τῆ μειονεκτικότητά αὐτῆ ἡ ἑλληνικὴ ἀγροτικὴ οἰκονομία τὴν ἀντιμετωπίζει μὲ τὴν ἐξασφάλιση μιᾶς ἰδιαίτερης καλλιεργητικῆς ἀπασχόλησης—ἀπασχόλησης ποὺ τὴν ἀποχωρίζει ἀπὸ τίς λοιπὲς ἀνατολικὲς εὐρωπαϊκὲς χῶρες καὶ τῆς προσδίνει τὴν ἰδιαίτερη φυσιογνωμία της.

Ὁ 40ος παράλληλος ποὺ χωρίζει τὴν μὲ τὴν στενότερη ἔννοια εὐκραιεὴ ζώνη ἀπὸ τὴν ὑποτροπικὴ, κόβει τὴν Ἑλλάδα στὴ μέση. Λαβαίνοντας ὑπ' ὄψει καὶ τὸν ὀριζόντιο διαμελισμὸ ποὺ ἐπηρρεάζει τίς καλλιεργητικὲς συνθήκες, μποροῦμε νὰ ξεχωρίσουμε δύο βασικὰ διαφορετικὰ τμήματα τῆς ἑλληνικῆς γεωοικονομίας, τὸ βόρειο καὶ τὸ νότιο τμήμα. Τὸ βόρειο τμήμα ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὴ Μακεδονία καὶ τὴ Θράκη καὶ τὴν Ἡπειροθεσσαλικὴ ἐνδοχώρα. Εἶναι συνέχεια τῆς βόρειας Βαλκανικῆς, παρουσιάζει σχετικὰ μεγαλύτερες καλλιεργήσιμες ἐκτάσεις καὶ σχετικὰ μεγαλύτερες δυνατότητες καλλιέργειας δημητριακῶν· ἐν τούτοις καὶ τὸ τμήμα αὐτὸ δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένο ἀπὸ τὴ γενικώτερη μοῖρα τῆς στενότητος τῆς ἑλληνικῆς γεωοικονομίας καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἡ καλλιέργειά του προσανατολίζεται σημαντικὰ πρὸς τὸ καπνὸ, εἶδος μὲ χρηματικὴ ἀπόδοση πολλαπλάσια τῶν δημητριακῶν.

Τὸ νότιο τμήμα ἀπαρτίζεται ἀπὸ τὴ Πελοπόννησο, τὴ Στερεὰ Ἑλλάδα, ὠρισμένα παραλιακὰ τμήματα τῆς Ἡπειροθεσσαλίας καὶ

τὰ νησιά. Εἶναι ἡ καθ' αὐτὸ ὑποτροπικὴ περιοχὴ καὶ χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἕναν ἰσχυρότατο ὀριζόντιο καὶ κάθετο διαμελισμὸν. Γενικὰ στὶς ὑποτροπικὲς χώρες ἡ καλλιέργεια τῶν δημητριακῶν γίνεται ἀσύμφορη, ἐνῶ ἀντίθετα ἀναπτύσσονται οἱ δενδρώδεις καλλιέργειες (ὄπωροφόρα, ἀμπέλια, σταφίδα, ἑλῆς). Οἱ καλλιέργειες αὐτὲς μὲ τὶς ἐπίσης ψηλὰς χρηματικὰς ἀποδόσεις τους, ἀποτελοῦν γιὰ τὸ νότιο τμήμα τῆς χώρας τὸ μέσο θεραπείας τῆς στενότητος — στενότητος ποῦ χάρις στὸ μεγάλο διαμελισμὸ τμήματος τῆς χώρας αὐτῆς, εἶναι σ' αὐτὴν μεγαλύτερος.

Συνολικὰ ἡ καλλιέργεια δημητριακῶν, ἂν καὶ ἀπασχολεῖ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἑλληνικῆς καλλιεργήσιμης γῆς, δὲν ἀποτελεῖ τὸν κύριον ἄξονα περιστροφῆς τῆς ἑλληνικῆς παραγωγικότητος, ὅπως αὐτὸ συμβαίνει στὴ Βόρεια Βαλκανικὴ καὶ στὴν ἄλλη ἀνατολικὴ Εὐρώπη. Ἡ στενότης τῆς γῆς δὲν ἐπιτρέπει μεγάλες ἐκτατικὲς καλλιέργειες, οἱ δὲ κλιματολογικοὶ ὅροι δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἐντατικὴ ἐκμετάλλευση γιὰ δημητριακὰ. Γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους, εἰδικώτερα ἀπ' τὴν ἔλλειψη ἐκτεταμένων φυσικῶν λειμῶνων, εἶναι ἀδύνατη καὶ ἡ ἐκτατικὴ ἀνάπτυξη τῆς κτηνοτροφίας. Ἡ Ἑλλάδα εἶναι λοιπὸν κατ' ἐξοχὴν ἡ χώρα τῶν εἰδικῶν καλλιεργειῶν, ποῦ εἶναι ὁ καπνὸς γιὰ τὸ βόρειο τμήμα καὶ οἱ δενδρώδεις καλλιέργειες γιὰ τὸ νότιο. Στὶς καλλιέργειες αὐτὲς στηρίζεται, σὲ τελευταία ἀνάλυση, ὀλόκληρη ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία.

2. Ἰδιοκτησία τῆς γῆς.— Ἀφετηρία γιὰ τὴ ρύθμιση τῶν ἀγροτικῶν σχέσεων ἀποτελεῖ ἡ ρύθμιση τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς. Ἡ γενικώτερη ἄποψη, ποῦ σύμφωνα μ' αὐτὴν ἐπιβάλλεται ἡ διατήρηση, ἀπ' τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα, τῆς μικρῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐπιχείρησης, παίρνει, προκειμένου γιὰ τὶς ἀγροτικὲς σχέσεις τὴν πιὸ ἀποφασιστικὴν τῆς σημασίαν. Αὐτὸ ὀφείλεται: πολιτικά, στὸν ὄγκο τῶν στρωμάτων τῶν φτωχῶν χωρικῶν στὴν Ἑλλάδα, ποῦ χωρὶς τὴν ἐνεργὸν συγκατάθεσίν τους ἡ σοσιαλιστικὴ ἐπανάσταση καὶ ἡ σοσιαλιστικὴ ἀνοικοδόμησις εἶναι ἀδύνατη· οἰκονομικά, στὸ γεγονός, ὅτι ἡ μικρὴ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία καὶ καλλιέργεια ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητα τὴν πιὸ παραγωγικὴν περίπτωσιν καὶ μάλιστα ἐκείνην ποῦ γιὰ μακρύτερον χρονικὸ διάστημα μπορεῖ νὰ εἶναι πιὸ παραγωγικὴ καὶ ἀπὸ τὴν μεγάλη ἐπιχείρησιν. Τὰ κυριώτερα οἰκονομικὰ πλεονεκτήματα τῆς μικρῆς ἀγροτικῆς καλλιεργείας εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

Τὰ γνωστὰ πλεονεκτήματα τῆς μεγάλης ἐπιχείρησης δὲν ἰσχύουν στὴ γεωργίαν, ὅπως στὴ βιομηχανίαν. Ἐπειδὴ στὴ γεωργίαν ἡ πορεία τῶν ἐργασιῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ παράγοντες κλιματικοὺς καὶ πραγματοποιεῖται διαδοχικά, ὁ τεχνικὸς καταμερισμὸς τῆς παραγωγ-

γῆς εἶναι πολὺ περιορισμένος· ἡ χρῆση τῶν μηχανῶν εἶναι ἐπίσης σχετικὰ περιορισμένη καὶ δὲν ἔχει τὴ σημασία ποὺ ἔχει στὴ βιομηχανία. Τέλος ἀπ' τὴν ἔκταση τῆς καλλιεργούμενης ἐπιφάνειας δὲν ἐπέρχεται οὐσιώδης οἰκονομία στὰ γενικὰ ἔξοδα.

Τὰ πλεονεκτήματα τῆς μεγάλης καλλιέργειας ποὺ ἀφοροῦν τὶς ἐμπορευματικὲς τους σχέσεις μὲ τὴ καπιταλιστικὴ ἀγορά, (προμήθεια κάτω ἀπὸ καλύτερους ὄρους πιστώσεων, σπόρων καὶ λιπασμάτων, εὐχερέστερη διάθεση τῶν προϊόντων) δὲν εἶναι ἀνυπέρβλητα καὶ γιὰ τὴ μικρὴ καλλιέργεια. Μέσο πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἀποτελεῖ κιόλας κάτω ἀπὸ τὸ ἀστικὸ καθεστῶς ὁ συνεταιρισμὸς. Στὸ ἐργατικὸ καθεστῶς, ἐφ' ὅσον τὸ μονοπώλιο τῆς πλίστης, τῆς βιομηχανίας λιπασμάτων, τοῦ χονδρικοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων θὰ τὸ ἔχει τὸ κράτος, ἡ θέση τῆς μικρῆς καλλιέργειας ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ ἐξισώνεται μὲ τὴ θέση τῆς μεγάλης.

Ἀπὸ τὴν ἀντίθετη πλευρὰ ἡ μικρὴ ἀγροτικὴ καλλιέργεια διατηρεῖ τὸ τεράστιο πλεονέκτημα, ὅτι συγκεντρώνει τὴν ἀτομικὴ μέριμνα τοῦ καλλιεργητῆ. Ἔτσι τελικὰ ἀκόμη καὶ μέσα στὸ καπιταλιστικὸ καθεστῶς καὶ στὶς διάφορες χώρες ἡ μικρὴ ἀγροτικὴ καλλιέργεια κατορθώνει νὰ ἀντέχει στὸ συναγωνισμὸ τῆς μεγάλης. Ἡ ὑπεροχὴ τῆς μεγάλης μηχανικῆς παραγωγῆς δὲν εἶναι στὴ γεωργία ἀπὸλυτὴ, ὅπως στὴ βιομηχανία· εἶναι σχετικὴ. Τὰ δὲ ὄρια τῆς ὑπεροχῆς τῆς ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὶς εἰδικώτερες γεωοικονομικὲς συνθήκες σὲ κάθε χώρα.

Εἰδικὰ στὴν Ἑλλάδα ἡ μικρὴ καλλιέργεια παρουσιάζει τὸ δυνατὸ μάξιμουμ τῶν πλεονεκτημάτων τῆς. Ἡ ὀρεινὴ σύσταση τοῦ ἐδάφους δὲν ἐπιτρέπει παρὰ σὲ λίγες σχετικὰ περιοχὲς τὴ δημιουργία ἐνιαίων μεγάλων κτημάτων· οἱ ἴδιοι ἐδαφικοὶ λόγοι περιορίζουν ἀντίστοιχα τὴ μηχανικὴ καλλιέργεια. Στὶς δενδρώδεις εἰδικώτερα καλλιέργειες ποὺ ἀφθονοῦν στὸ νότιο τμήμα τῆς χώρας, ἀπὸ φυσικοὺς λόγους ἡ χρῆση μηχανῶν εἶναι ἀδύνατη. Στὶς εὐγενεῖς καλλιέργειες γενικώτερα, ποὺ ἀποτελοῦν τὴν πιὸ παραγωγικὴ ἐκδήλωση τῆς ἑλληνικῆς γεωργίας ἢ ἐπιμέλεια τῶν ποιοτήτων ἔχει μεγάλη σημασία γιὰ τὴν ἐμπορικὴ ἀξία τῆς παραγωγῆς καὶ αὐτὴ προϋποθέτει τὸ ἀτομικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ καλλιεργητοῦ. Ἡ στενότητα τῶν ἐδαφῶν μειώνει τὴ σημασία τῶν μηχανῶν γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας. Τέλος ἡ ἀτομιστικὴ ψυχολογία τοῦ ἑλληνα χωρικοῦ ἀποτελεῖ πρόσθετο πολιτικοοικονομικὸ στοιχεῖο, ὑπὲρ τῆς μικρῆς καλλιέργειας.

Γιὰ ὅλους τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς ὀφείλει νὰ διατηρηθεῖ ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα.

Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἡ ἀπαλλοτριώση τῶν ὑπολειπόμενων τσιφλικιῶν δὲν μπορεῖ νὰ πάρει τὸν χαρακτηῖρα κοινωνικοποίησης, ἀλλὰ διανομῆς· αὐτὴ ἄλλωστε εἶναι ἡ ἀξίωση τῶν καλλιεργητῶν τους, ποὺ ἀποτελοῦν κατὰ κανόνα, ὄχι μισθωτοὺς μηχανοποιημένων μεγάλων ἀγροτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀλλὰ μισθωτὲς καλλιεργητὲς· οἱ χωρικοὶ αὐτοὶ κατὰ συνέπεια δὲν ἔχουν τὴν ψυχολογία τοῦ προλεταρίου ἀλλὰ τοῦ μὴ ἀποκαταστημένου ἀνεξάρτητου καλλιεργητῆ.

Ὁ τύπος τοῦ σοβχόζ (κρατικοῦ κτήματος) καὶ τοῦ κολχόζ (συνεταιριστικῆς παραγωγῆς) δὲν μπορεῖ νὰ ἰσχύσει στὴν Ἑλλάδα, παρὰ κατ' ἐξάιρεση καὶ πιὸ συγκεκριμένα στὶς ἀκόλουθες περιπτώσεις: α) στὴν περίπτωση τῶν ἐλάχιστων τσιφλικιῶν ποὺ ἔχουν εἰσαγάγει τὴν ἐντατικὴ καλλιέργεια καὶ ποὺ ὀφείλουν νὰ διατηρηθοῦν σὰν κρατικὰ κτήματα· β) σὲ ὠρισμένες πεδινὲς περιφέρειες, ὅπου καλλιεργοῦνται δημητριακά, μὲ τὴν ἀποκλειστικὴ μορφή πειραματικῶν ἀγρῶν. Ἡ ἐπέκταση τους σὲ ἄλλες περιφέρειες μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ μόνο, ἀφοῦ πειραματικὰ βεβαιωθεῖ ἡ οἰκονομικὴ τους ὑπεροχὴ καὶ πάντοτε ἔπειτα ἀπὸ τὴ συγκατάθεση τῶν ἐνδιαφερόμενων χωρικῶν.

Ἡ διατήρηση τῆς μικρῆς καλλιέργειας δὲν ἔχει ἐν τούτοις τὴν ἔννοια τῆς διατήρησης ἐνὸς καθυστερημένου τύπου οἰκονομικῆς ἐκμετάλλευσης. Ἡ ὀργάνωση καὶ ἡ ἀνάπτυξη τῆς παραγωγῆς στὰ πλαίσια αὐτοῦ τοῦ τύπου ἰδιοκτησίας εἶναι ἀπόλυτα δυνατὴ ἀπὸ τὴ σοσιαλιστικὴ πολιτικὴ, ὅπως σχετικὰ θὰ φανεῖ στὴν ἐπόμενη παράγραφο.

3. Ὁργάνωση τῆς μικρῆς ἐπιχείρησης.— Ἡ διατήρηση τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς στὴν Ἑλλάδα προϋποθέτει τὴν λήψη ὠρισμένων μέτρων, ὥστε ἡ μικρὴ καλλιέργεια νὰ γίνῃ περσότερο παραγωγικὴ καὶ νὰ μπορέσει νὰ ἐνταχθεῖ μέσα στὶς γενικώτερες κατευθυντήριες γραμμὲς τοῦ σχεδίου.

Ἡ ἀκόλουθη κατάσταση σὲ γενικὲς γραμμὲς ἐπικρατεῖ στὴν ἑλληνικὴ ὕπαιθρο, ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατανομὴ τῆς ἰδιοκτησίας. Τὰ ὑπολειπόμενα τσιφλίκια, ὅπως καὶ σὲ προηγούμενο κεφάλαιο ἀναφέρθηκε εἶναι ἐλάχιστα. Χάρη στὴ στενότητα τοῦ ἐδάφους, οἱ κληροὶ εἶναι περιορισμένοι καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ὑπάρχει μιὰ ξεχωριστὴ καὶ εὐδιάκριτη κατηγορία μεσαίων χωρικῶν· λιγοστοὶ εἶναι ἐπίσης καὶ οἱ πλούσιοι χωρικοὶ. Ἡ συντριπτικὴ πλειοψηφία τῶν καλλιεργητῶν ἀποτελεῖται ἀπὸ φτωχοὺς χωρικοὺς. Ἡ κτηνοτροφικὴ ἐκμετάλλευση ἀσκεῖται στὶς ὄρεινὲς περιοχὲς μὲ τὸ προκαπιταλιστικὸ σύστημα τῆς πατριαρχικῆς ἰδιοκτησίας (τσελιγκᾶτο). Τέλος, σὰν προϊόν τῆς καπιταλιστικῆς ἀναρχίας, δὲν ὑπάρχει σὲ πολ

λές περιοχές ἐνότητα κλήρων, ἀλλὰ, ἀντίθετα, ἡ ἰδιοχτησία εἶναι κομματιασμένη σὲ λίγα ἢ περισσότερα ἀπομακρυσμένα τμήματα.

Στὸ νότιο τμήμα τῆς χώρας, ὅπου ἡ ἀπόχτηση τῆς ἰδιοχτησίας δὲν προέκυψε πρόσφατα καὶ ὅπου, μὴ πὶδ ἐλεύθερη ἐμπορευματικὴ ἐξέλιξη ἐπρόφθασε νὰ γίνῃ, ἡ κατηγορία τῶν πλούσιων καὶ τῶν μεσαίων χωρικῶν εἶναι σχετικὰ ἀφθονώτερη. Ἐπίσης κατὰ κανόνα ἡ ἔκταση τῆς ἰδιοχτησίας εἶναι μικρότερη, ἀλλὰ τὸ μειονέκτημα αὐτὸ ἀναπληρῶνεται μὲ τὴν εὐρεῖα σχετικὰ καλλιέργεια τῶν δενδρωδῶν· τέλος τὸ κομμάτισμα τῆς ἰδιοχτησίας ἀποτελεῖ τὸν κανόνα καὶ φθάνει σὲ ἀπίθανη ἀνάπτυξη.

Ὁ γενικὸς ἀναδασμὸς θὰ ἀποτελοῦσε ἀναμφισβήτητα τὴν ἰδεώδη διαρρύθμιση γιὰ τὴν ἐκλογίκευση τῆς κατανομῆς τῆς ἑλληνικῆς γῆς. Ὁ γενικὸς ἀναδασμὸς θὰ ἀπέβλεπε στὴν ἀνταλλαγὴ ἐδαφῶν, ὥστε νὰ δημιουργηθοῦν ἐνιαῖοι κληροί. Μὲ τὸ τρόπο αὐτὸ θὰ ἐξασφαλίζονταν μὴ σημαντικὴ οἰκονομία παραγωγικῶν δυνάμεων, ποὺ ἐξαντλεῖται χάρις στὸ κομμάτισμα τῆς ἰδιοχτησίας. Ἡ λύση ὅμως αὐτὴ δὲν εἶναι εὐκόλα πραγματοποιήσιμη. Προϋποθέτει μὴ συστηματικὴ γεωοικονομικὴ καὶ κτηματολογικὴ ἔρευνα ποὺ χρειάζεται καιρὸ· ἐπὶ πλέον δὲ ἀπ' τὴν φύση τῆς μὴ τέτοια ἐνέργεια θὰ προκαλοῦσε τεράστια ἀναστάτωση, ποὺ καὶ γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα θὰ ἔφερνε πτώση τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς. Στὰ πρῶτα του βήματα τὸ ἐργατικὸ κράτος ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσει τόσο ἐπιτακτικὰ προβλήματα συντήρησης τοῦ πληθυσμοῦ, ὥστε νὰ μὴν ἔχει τὸ δικαίωμα τέτοιων πολυτελῶν λύσεων. Κατὰ συνέπεια, ὁ γενικὸς ἀναδασμὸς μόνον σὰν μελλοντικὴ λύση μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ. Προσωρινὰ τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα εἶναι ὑποχρεωμένο νὰ περιοριστεῖ στὴν ἀπαλλοτρίωση τῶν τσιφλικιῶν καὶ τοῦ περισσεύματος τῆς ἰδιοχτησίας τῶν πλούσιων χωρικῶν· κατὰ τὰ λοιπὰ ὀφείλει νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπάρχουσα κατάσταση. Ἡ σχετικὴ ἐξίσωση τῶν εἰσοδημάτων μὲ τὸ μέσο λαϊκὸ εἰσόδημα, ὅπου ὑπάρχουν σχετικὰ σημαντικὲς διαφορὲς (λ.χ. μεσαῖοι χωρικοί) θὰ ἐξασφαλιστεῖ μὲ τὴ μέθοδο τοῦ συνθετικοῦ φόρου τοῦ κεφάλαιου, ποὺ ἀναπτύχθηκε σὲ προηγούμενο κεφάλαιο.

Ἡ συνεταιριστικὴ ὀργάνωση εἶναι τὸ κύριο μέσο γιὰ τὴ παραγωγικὴ ἀνάπτυξη καὶ ἐκλογίκευση τῆς διατηρούμενης μικρῆς καλλιέργειας. Τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα θὰ προβλέψῃ τὴν ὑποχρεωτικὴ ἴδρυση σὲ κάθε κοινότητα ἐνὸς γενικοῦ γεωργικοῦ συνεταιρισμοῦ, ποὺ θὰ περιλαμβάνει τὸ σύνολο τῶν ἐμπορευματικῶν σχέσεων τῶν καλλιεργητῶν μὲ τὴν ὑπόλοιπο οἰκονομία. Κατὰ συνέπεια ὁ συνεταιρισμὸς : α) θὰ παρέχει στοὺς χωρικοὺς δάνεια καλλιεργητικὰ

καί έγγειου βελτίωσης, β) θά διοχετεύει λιπάσματα, βελτιωμένες ποιότητες σπόρου καί γεωργικά φάρμακα, γ) θά παρέχει τίς κατάλληλες γεωπονικές κατευθύνσεις, δ) θά αναλαμβάνει έργα γενικώτερης κοινωνικής ωφέλειας (άποξηραντικά, άρδευτικά, άντιπλημμυρικά, έξυγιαντικά, ήλεκτροφωτισμού), ε) θά αναλαμβάνει τήν τοποθέτηση τών παραγόμενων προϊόντων, στ) θά χορηγεί στους γεωργούς όλα τά άναγκαία καταναλωτικά είδη άστικής παραγωγής, ζ) θά διαθέτει όπου είναι άναγκαίο μηχανές κοινής χρήσης τών καλλιεργητών.

Ό βασικά συναλλασσόμενος μέ τούς γεωργικούς συνεταιρισμούς θά είναι τό εργατικό κράτος χάρις στήν άπό μέρος του μονοπώληση τής πίστης, του χονδρικού έμπορίου καί τής βιομηχανίας. Τό γεγονός αυτό έξασφαλίζει κάτω άπό τίς νέες συνθήκες τήν ανάπτυξη τής παραγωγικότητας τής γεωργίας. Μέ τή μονοπώληση τής πίστης, τό κράτος μπορεί νά παρέχει φθηνότερα δάνεια στους χωρικούς, μέ τή μονοπώληση του χονδρικού έμπορίου καί τών συγκοινωνιών τά έξοδα κυκλοφορίας τών άγροτικών προϊόντων περιορίζονται μέ τή μονοπώληση τής βιομηχανίας τών λιπασμάτων, οι καλλιεργητές θά άπαλλαγούν άπό μιά σημαντική έπιβάρυνση, που τούς δημιουργεί στο ίσχυον καθεστώς ή δασμολογική προστασία τής έπιχείρησης αυτής. Μέ τήν άνασυγκρότηση του κρατικού διοικητικού μηχανισμού θά διοχετεύονται στήν ύπαιθρο γεωπονικά στελέχη μέ καλύτερη μόρφωση καί περισσότερη εύσυνειδησία.

Παράλληλα ή έξάρτηση τών καλλιεργητών άπ' τό συνεταιρισμό καί του συνεταιρισμού άπ' τό κράτος θά έξασφαλίζει τήν έπιβολή τών κατευθυντήριων άπόψεων του σχεδίου πάνω στή διαρρύθμιση των καλλιεργειών καί στήν πλατειά χρησιμοποίηση άπό τούς χωρικούς τών τεχνικών καί έπιστημονικών όρων καλλιέργειας. Έτσι ό κίνδυνος τής καθυστέρησης τής τεχνικής καί οικονομικής ανάπτυξης τής γεωργίας έξ αίτίας τής συντηρητικής καί καθυστερημένης νοοτροπίας τών χωρικών περιορίζεται.

Η γενικώτερη καλλιεργητική κατεύθυνση τής γεωργικής σοσιαλιστικής πολιτικής, όπως θά διοχετεύεται άπό τό σχέδιο καί τούς συνεταιρισμούς όφείλει νά τείνει στή δημιουργία δύο βασικών τύπων γεωργικής έκμετάλλευσης : τόν τύπο του μικτού κλήρου καί τόν τύπο τής μονοκαλλιέργειας εύγενών προϊόντων. Ό τύπος του μικτού κλήρου θά ίσχύει στις περιφέρειες όπου καλλιεργούνται δημητριακά. Η μονοκαλλιέργεια δημητριακών μέ άγρανάπαυση θά σταματήσει στή θέση τής θά αναπτυχθεί τό σύστημα τής άμειψισποράς, μαζί μέ τή δημιουργία οικόσιτης ή λειβαδικής κτηνοτροφίας. Η κατεύθυνση του

μικτοῦ κλήρου θὰ εἶναι ἡ ἐξασφάλιση τῆς αὐτάρκειας τοῦ καλλιεργητοῦ στὰ κυριώτερα γεωργικὰ εἶδη κατανάλωσης καὶ ἡ αὔξηση τῶν ἀποδόσεων, πού ἀκριβῶς τὴν ἐπιτρέπει ἡ ἀμειψισπορά, σὲ συνδυασμὸ μὲ τίς κατάλληλες καλλιεργητικὲς μεθόδους (σκαλιστικὴ καλλιέργεια). Ἡ χρησιμοποίηση μηχανῶν θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπὸ τὸ συνολικὸ διαθέσιμο κεφάλαιο τῆς οἰκονομίας.

Ὁ τύπος τῆς μονοκαλλιέργειας εὐγενῶν προϊόντων θὰ ἰσχύει στὶς περιοχὲς ὅπου ὑπάρχουν δενδρώδεις καλλιέργειες (ὠρισμένες περιοχὲς τοῦ νοτίου τμήματος) ἢ ὅπου εἶναι ἐξαιρετικὰ συμφέρουσα ἡ καλλιέργεια τοῦ καπνοῦ (καπνοχώραφα τοῦ βόρειου τμήματος κυρίως). Στὸν τύπο αὐτὸ τῆς γεωργικῆς ἐκμετάλλευσης, γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς αὐτάρκειας ἀγροτικῶν προϊόντων ἐκ μέρους τῶν καλλιεργητῶν δὲν μπορεῖ νὰ γίνει λόγος. Ἡ διωτικὴ οἰκονομία τῆς κατηγορίας αὐτῆς θὰ πάρει ἕναν εἰδικευμένο χαρακτήρα, ἡ δὲ ἱκανοποίηση τῶν ἀναγκῶν τῶν χωρικῶν θὰ προκύψῃ ἀπὸ τίς ψηλὲς χρηματικὲς ἀποδόσεις τῶν καλλιεργούμενων προϊόντων.

4. Εὐγενεῖς καλλιέργειες.—Ἡ ἐπιλογή τῶν καλλιεργειῶν θὰ προσδιοριστεῖ κατ' ἀνάγκην ἀπ' τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα μὲ τὰ ἴδια κριτήρια τῆς παραγωγικότητος πού χρησιμοποιήθηκαν παραπάνω καὶ σχετικὰ μὲ ἄλλους παραγωγικοὺς κλάδους, ἢ συγκεκριμένα σχετικὰ μὲ τὴ βιομηχανία. Εἶπαμε ὅτι ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία δὲν μπορεῖ νὰ ὀδηγηθεῖ σ' ἕνα καθεστῶς παραγωγικῆς ἀπομόνωσης. Σὲ ἐφαρμογὴ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς, ἡ ἀνάπτυξη τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος ἐκ μέρους τῆς γεωργίας δὲν μπορεῖ νὰ στηριχθεῖ στὴν αὔξηση τῆς καλλιέργειας τῶν δημητριακῶν. Κατ' ἀρχὴν ἡ καλλιέργεια τῶν δημητριακῶν εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ τοὺς λόγους πού ἀναπτύχθηκαν σὲ προηγούμενη παράγραφο, ἀσύμφορη καὶ γίνεται δυνατὴ μόνο χάρις στὴν ἰσχυρὴ δασμολογικὴ πρόστασις. Ἡ ὀργάνωση τοῦ μικτοῦ κλήρου καὶ ἡ ἀποδέσμευση τῆς γεωργίας ἀπ' τὸν παρασιτισμὸ καὶ τὴν ἐκμετάλλευση τοῦ ἀστικοῦ κράτους καὶ τοῦ καπιταλισμοῦ τῶν ἀστικῶν κέντρων εἶναι γεγονὸς πού ἀναμφισβήτητα θὰ αὐξήσει σημαντικὰ τίς ἀποδόσεις. Κάτω ἀπ' τίς καλύτερες προϋποθέσεις ἡ Ἑλλάδα μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν αὐτάρκεια τῆς σὲ δημητριακὰ, σὲ καμμιά περίπτωση ὅμως, διατηρῶντας τὴν ἰδιότητα τῆς ἀγροτικῆς χώρας, δὲν μπορεῖ νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ χώρα ἐξαγωγῆς δημητριακῶν. Τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἐξαγωγῶν γιὰ τὴν ἀπόχτηση μεγαλύτερων ποσοτήτων βιομηχανικῶν προϊόντων, μ' ἄλλα λόγια τὴν ἀντιμετώπιση τῆς στενότητος τοῦ ἐδάφους μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ὕψωση τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου, ἡ ἑλληνικὴ οἰκονομία μπορεῖ νὰ τὴν ἐξασφαλίσῃ μόνο μὲ τὴν ἀνάπτυξη τῆς καλλιέργειας τῶν εὐγε-

νῶν προϊόντων, τοῦ καπνοῦ καὶ τῶν δενδρωδῶν. Οἱ καλλιέργειες αὐτὲς κατὰ συνέπεια ἀποτελοῦν τὸν, σὲ τελευταία ἀνάλυση, κύριον ἄξονα περιστροφῆς τοῦ πλουτοπαραγωγικοῦ προβλήματος τῆς χώρας.

Οἱ θεωρητικοὶ τῆς μεγάλης ἀγροτικῆς καλλιέργειας, ὅταν ὀριστικὰ δὲν κατόρθωσαν νὰ ἀποδείξουν τὴν ὑπεροχὴ τῆς μεγάλης καλλιέργειας, ἄντικρυ στὴ μικρὴ, σὲ δεδομένη χώρα, κατέφυγαν στὴν ἀκόλουθη ἄποψη : ὅτι ἡ μικρὴ καλλιέργεια τῶν ἀγροτικῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν συντρίβεται ἀπὸ τὸ συναγωνισμὸ τῶν ὑπερπόντιων. Ἡ ἄποψη αὕτη ἔχει ἓνα μεγάλο μέρος ἀλήθειας. Οἱ ὑπερπόντιες χώρες, ἔχοντας τεράστιες ἀνεκμετάλευτες ἀγροτικὲς ἐκτάσεις, μὲ μεγαλύτερη φυσικὴ εὐφορία, λιγώτερα βάρη καὶ περσότερες δυνατότητες μηχανικῆς καλλιέργειας, εἶναι σὲ θέση νὰ προσφέρουν κάτω ἀπὸ καλύτερους ὄρους τὰ προϊόντα τους στὴν παγκόσμια ἀγορά. Αὐτὸ ὁμοίως ἰσχύει προπαντὸς γιὰ τὰ δημητριακὰ, ἐνῶ ἀντίθετα δὲν ἔχει ἀπόλυτη ἐφαρμογὴ γιὰ τὶς εὐγενεῖς καλλιέργειες, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἀντικείμενο τῆς ἑλληνικῆς ἐξαγωγῆς.

Οἱ καλλιέργειες αὐτὲς εἶναι δυνατὸ νὰ ἀνθέξουν στὸ συναγωνισμὸ τῶν ὑπερπόντιων χωρῶν, ἐπειδὴ α) ἡ ἀπόδοση δὲν ἐξαρτᾶται μόνον ἀπὸ τὴ φυσικὴ εὐφορία τοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ κατὰ μεγάλο μέρος ἀπὸ ἰδιαίτερες ἐδαφικὲς καὶ κλιματικὲς συνθήκες, ποὺ στὴν Ἑλλάδα ὑπάρχουν γιὰ τὶς καλλιέργειες αὐτὲς· β) ἡ μέση χρηματικὴ ἀπόδοση εἶναι σχετικὰ μεγάλη καὶ κατὰ συνέπεια τὸ μειονέκτημα τῆς ψηλῆς ἐγγείας προσόδου (τῆς μεγάλης στενότητος) περιορίζεται· γ) ἀπ' τὴ φύση τῆς παραγωγῆς, ἡ χρῆση τῶν μηχανῶν εἶναι περιορισμένη, ἢ καὶ ἀδύνατη. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς δὲν ὑπάρχει ζήτημα ἀδυναμίας ἀπορρόφησης ἀπ' τὴ διεθνή ἀγορὰ τῶν ἑλληνικῶν ἀγροτικῶν προϊόντων ἐξαγωγῆς καὶ στὴ περίπτωση μιᾶς σημαντικῆς αὔξεσης τῆς παραγωγῆς τους.

Ἄν ἐν τούτοις, κάτω ἀπ' τὸ ἰσχυρὸν καθεστῶς τὰ προϊόντα αὐτὰ ἀντιμετωπίζουν δυσχέρειες ἐξωτερικῆς τοποθέτησης, αὐτὸ ὀφείλεται σὲ ἐμπόδια ποὺ ἔχουν τὴ ρίζα τους στὴν καπιταλιστικὴ διάρθρωση τῆς οἰκονομίας καὶ ποὺ αὐτόματα θὰ παραμερισθοῦν μὲ τὴ κατάλυσή της. Οἱ δυσμενεῖς αὐτοὶ παράγοντες ἀνάγονται σὲ δύο κατηγορίες.

Στὴν πρώτη κατηγορία ἀνήκουν οἱ ἐπιβαρύνσεις ποὺ ὑφίστανται οἱ παραγωγοὶ τῶν εὐγενῶν προϊόντων ἀπ' τὴν καπιταλιστικὴ ἐκμετάλλευση καὶ τὸν ἀστικὸ παρασιτισμὸ. Ἡ ἐπιβάρυνση αὕτη εἰδικώτερα προέρχεται : α) ἀπ' τὴ δασμολογικὴ προστασία τῆς βιομηχανίας, β) ἀπ' τὴ δασμολογικὴ προστασία τῶν δημητριακῶν, γ) ἀπ' τὴν

τοὺς φόρους ἔγχειας παραγωγῆς, δ) ἀπὸ τῆ διοικητικῆ καὶ γεωπο-
νικῆ παραμέληση, ε) ἀπὸ τὴν ἄγρια ἐκμετάλλευση τοῦ ἐμπορίου καὶ
τῶν μεταφορῶν. Εἰδικὴ περίπτωση δυσμενοῦς παράγοντος εἶναι ἡ
τεχνικὴ καθυστέρηση ὠρισμένων βιομηχανικῶν κλάδων ποὺ ἐπεξερ-
γάζονται ὠρισμένα ἀπ' τὰ εἶδη αὐτὰ (οἴνοποια, ἐλαιουργία). Μὲ
τὶς ἐπιβαρύνσεις αὐτὲς ἡ συναγωνιστικὴ ἱκανότητα τῶν προϊόντων
στὸ διεθνεῖ στίβο περιορίζεται.

Στῆ δεύτερη κατηγορία ἀνήκει ἡ ἀνατιμητικὴ πολιτικὴ ποὺ
ἀκολούθησε τὸ ἀστικὸ ἑλληνικὸ κράτος ποὺ συνίσταται στὸν περιο-
ρισμὸ τῆς παραγωγῆς ὠρισμένων ἀπ' τὰ προϊόντα αὐτά. γιὰ νὰ
ἐξασφαλίζονται ψηλὲς τιμές. Ἡ πολιτικὴ αὐτὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ
σωστὴ μόνο γιὰ προϊόντα ποὺ ἀπολαμβάνουν σχεδὸν ἓνα διεθνὲς
μονοπώλιο (λ. χ. Βραζιλία : καφὲς) ἀλλὰ γιὰ τὰ ἑλληνικὰ προϊόντα
ἐξαγωγῆς δὲν ἰσχύει αὐτὸ καὶ ἡ ἀνατιμητικὴ πολιτικὴ εἶναι κατα-
στροφικὴ. Πραγματικὰ ὁ περιορισμὸς τῆς παραγωγῆς βαρύνει ὁλό-
κληρη τὴν οἰκονομία καὶ εἰδικώτερα τὴν παραγωγὴ τῶν ἰδίων προϊόν-
των, κατὰ συνέπεια αὐξάνει τὸ κόστος καὶ περιορίζει ἀκόμη περσό-
τερο τὶς συναγωνιστικὰς ἱκανότητες, ὀδηγώντας ἔτσι σ' ἓνα φαῦλο
κύκλο.

Τὸ ἐργατικὸ κράτος, μὲ τὰ μέτρα ποὺ ἀποτελοῦν τὸ περιεχό-
μενο τοῦ προγράμματος τῆς σοσιαλιστικῆς μεταβολῆς εἶναι σὲ θέση
νὰ ἀπαλλάξει τοὺς παραγωγοὺς τῶν εὐγενῶν προϊόντων ἀπὸ τοὺς
δυσμενεῖς αὐτοὺς παράγοντες. Ἡ κατάργηση τῆς καπιταλιστικῆς
ἐκμετάλλευσης καὶ τοῦ ἀστικοῦ παρασιτισμοῦ αὐτόματα θὰ ἐξαφα-
νίσει τοὺς παράγοντες, ποὺ συνδέονται μ' αὐτήν. Ἡ κοινωνικοποίηση
εἰδικώτερα τῶν κλάδων ἐπεξεργασίας ἀγροτικῶν προϊόντων ἐξαγω-
γῆς θὰ βελτιώσῃ τὶς ποιότητες τῶν ἐξαγομένων προϊόντων· τέλος ἡ
μονοπώληση τοῦ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου, θὰ ἐπιτρέψῃ ἓναν εὐρύτερο χω-
ρισμὸ τῆς ἐξαγωγικῆς ἐμπορικῆς πολιτικῆς· ἡ πολιτικὴ αὐτὴ θὰ ἀντι-
μετώπισῃ τὴν αὐξηση τῆς παραγωγῆς τῶν προϊόντων ἐξαγωγῆς
καὶ τὴν ἐλάττωση τῶν τιμῶν τους· ἡ ἀπόσταση ποὺ ὑπάρχει στὰ
πλαίσια τῆς ἑλληνικῆς γεωοικονομίας ἀνάμεσα στὶς χρηματικὰς ἀπο-
δόσεις τῶν προϊόντων αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν δίνει πλατεῖα περιθώ-
ρια γιὰ τὴν ἄσκηση τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ποὺ ἐγγυῶνται τὴν ἐπιτυ-
χία. Αὐξηση ὅμως κατὰ ἓνα μεγάλο ποσοῦ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν εὐγε-
νῶν ἀγροτικῶν προϊόντων, ἀποτελεῖ γιὰ τὴν ἑλληνικὴ οἰκονομία ἓνα
ἀποφασιστικὸ μέσο γιὰ τὸ ξεπέρασμα τοῦ πλουτοπαραγωγικοῦ τῆς
ἀδιεξόδου καὶ κατὰ συνέπεια ἓνα βασικὸ θεμέλιο γιὰ τὴν ἐπιτυχία
καὶ τὴ σταθεροποίηση τῆς σοσιαλιστικῆς μεταβολῆς.

Στὰ πλαίσια μιᾶς προβλεπόμενης ἐνιαίας εὐρωπαϊκῆς σοσιαλιστικῆς οἰκονομίας αὐτὴ ἢ πολιτικὴ ταῦ ἑλληνικοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος ἀποφέρει ὅλη τὴ σημασίαν της. Ἡ Ἑλλάδα μὲ τὴν ἐντατικὴ ἐκμετάλλευσιν τῶν εὐγενῶν αὐτῶν ἀγροτικῶν προϊόντων θὰ μπορέσει νὰ λιγαστέψῃ τὴν ἀπόστασιν ποὺ ἀπ' τὴν ἄποψιν τῆς οἰκονομικῆς καθυστέρησιν, τὴν χωρίζει ἀπὸ τὴ Δυτικὴ Εὐρώπην μὲ ταχύτητα ποὺ καμιὰ ἄλλη ἀνατολικοευρωπαϊκὴ χώρα δὲν θὰ μπορούσε νὰ πραγματοποιήσῃ· ἔτσι ἡ Ἑλλάδα θὰ μπορέσει νὰ ἐξελιχθεῖ σὲ μιὰ εὐήμερον καὶ προηγμένη ἀγροτικὴ ἐπαρχία τῆς Εὐρώπης, στὸ νοτιοανατολικὸ ἀντίστοιχον τῆς Δανίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ — ΠΙΝΑΚΕΣ

I. Ἡ μιχτὴ οἰκονομία.—1. Τὸ πρόγραμμα ἀμέσων ἐπαναστατικῶν ἐπιδιώξεων ποὺ ὑπάρχει στὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο, δηλαδὴ στὴν πιὸ ριζοσπαστικὴ ἐκδήλωσιν τῆς σκέψης τῶν ἰδρυτῶν τοῦ ἐπιστημονικοῦ σοσιαλισμοῦ, δὲν εἶναι πρόγραμμα ὀλοκληρωτικοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀλλὰ μιχτῆς οἰκονομίας, Τοῦ προγράμματος αὐτοῦ τὰ κυριώτερα οἰκονομικὰ μέτρα εἶναι : 1) Ἀπαλλοτρίωσιν τῆς ἰδιοχτησίας τῶν γαιοκτημόνων· ἐκμετάλλευσιν τῆς ἐργασίας προσόδου ἀπὸ τὸ κράτος. 2) Φόρος γερὰ προοδευτικὸς. 3) Κατάργησιν τοῦ κληρονομικοῦ δικαιώματος. 4) Δήμευσιν τῆς περιουσίας τῶν ἐμικρέδων καὶ τῶν ἀντιδραστικῶν. 5) Συγκέντρωσιν τῆς πίστης στὰ χέρια τοῦ κράτους μὲ τὸ μέσον μιᾶς ἐθνικῆς Τράπεζας, σχηματισμένης ἀπὸ τὰ κεφάλαια τοῦ κράτους καὶ μὲ ἓνα ἀποκλειστικὸ μονοπώλιον. 6) Συγκέντρωσιν τῶν συγκοινωνιακῶν μέσων στὰ χέρια τοῦ κράτους. 7) Αὐξήσιν τῶν ἐθνικῶν βιομηχανιῶν τῶν ἐθνικῶν μέσων παραγωγῆς. 8) Ἐκχέρσωσιν καὶ βελτίωσιν τῆς καλλιεργήσιμης γῆς, σύμφωνα μὲ ἓνα προκαθορισμένον σχέδιον.

Ἡ προπολεμικὴ σοσιαλδημοκρατία στίς, ἄλλωστε λιγοστῆς, περιπτώσεις ποὺ ἀντιμετώπισε θεωρητικὰ τὸ περιεχόμενον μιᾶς σοσιαλιστικῆς μεταβολῆς, δὲν ἀπέβλεπε στὴν ἐξαφάνισιν τῆς μικρῆς ἐπιχείρησιν. Ὁ Kautsky γράφει : «Ὅσον ἀφοᾷ τὴ μικρὴ ἐπιχείρησιν θὰ διατηρηθῇ καὶ μετὰ τὴ νίκη τοῦ προλεταριάτου τὸ καθεστὼς τῆς ἀτομικῆς ἰδιοχτησίας· τὴ δήμευσιν τῶν ἰδιοχτησιῶν τῶν χωρικῶν καὶ τῶν βιοτεχνῶν τὴ φαντάζονται μόνο οἱ ἀντίπαλοί μας» (Das Erfurter Programm, 1891). Τὸ κομμουνιστικὸ κίνημα ἔμεινε πιστὸν στὴ μαρξιστικὴ αὐτὴ ἀντίληψιν. Προκειμένου γιὰ τοὺς χωρικοὺς (ποὺ εἶναι ἡ σπουδαιότερη περίπτωσιν) οἱ ἀποφάσεις τοῦ Β' Συνεδρίου τῆς κομμουνιστικῆς Διεθνούς ἀποκλείουν κατηγορηματικὰ τὸ ἐνδεχόμενον μιᾶς ἀμεσῆς κολλεκτιβιστικοποίησης τῆς γῆς, ἔστω καὶ ἂν ἀπ' τὴ διατήρησιν τῆς μικρῆς καλλιέργειας ἐπέρχεται οἰκονομικὴ ζημία. Φυσικὰ πολὺ περισσότερον αὐτὸ ἰσχύει ὅταν δὲν ἐπέρχεται οἰκονομικὴ ζημία.

Στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πολεμικοῦ κομμουνισμοῦ, δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἐπεκράτησαν ἀνάλογες λύσεις, ἐπειδὴ ὅλη ἡ οἰκονομία βρισκόταν κάτω ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη αὐθαιρεσίαν τῆς κρατικῆς μηχανῆς. Ἐπρόκειτο ὅμως—ὅπως τονίστηκε καὶ σχετικὰ μὲ τὴ δημοκρατίαν ποὺ ἀποτελεῖ συναφῆ πλευρὰ τοῦ ζητήματος—γιὰ μιὰ κατάστασιν ἐντελῶς ἐξαιρετικὴν,

ὀφειλόμενη στὸν ἐμφύλιο πόλεμο καὶ στὴν πεποίθηση τῆς ἄμεσης ἐπέκτασης τῆς ἐπανάστασης. Ὄταν οἱ προϋποθέσεις αὐτές ἔπαψαν νὰ λειτουργοῦν, ἡ κατάσταση ἄλλαξε. Τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ κυριώτερα οἰκονομικὰ αἰτήματα τῆς ἐξέγερσης τῆς Kronstadt (τὰ πολιτικὰ ἀφοροῦσαν τὴν ἀποκατάσταση τῆς δημοκρατίας) ἦταν νὰ ἀναγνωριστῇ τὸ δικαίωμα στοὺς χωρικοὺς καὶ στοὺς βιοτέχνες νὰ διαθέτουν τὸ πλεῖσσευμα τῆς ἐργασίας τους. Ἡ ἐξέγερση τῆς Kronstadt ὑπῆρξε γιὰ τὸ σοβιετικὸ καθεστῶς μιὰ πρσειδοποίηση. Ὁ Lenin τὴν κατενόησε καὶ ἀπάντησε εἰσάγοντας τὴ Νέα Οἰκονομικὴ Πολιτικὴ (ΝΕΠ). Ἡ ΝΕΠ ἦταν ἡ καθιέρωση τῆς μιχτῆς οἰκονομίας στὴν Ε.Σ.Σ.Δ., καὶ ἐπέτρεψε στὴν οἰκονομία τῆς χώρας νὰ ἀναπνεύσει.

Τὸ τρωτὸ σημεῖο τῆς Νέπ δὲν ἦταν ἡ ἀρχὴ τῆς μιχτῆς οἰκονομίας, ἀλλὰ ἡ ἔλλειψη σχεδίου ποὺ νὰ περιλάβει, νὰ παρακολουθήσει καὶ νὰ περιορίσει τὸν ἰδιωτικὸ τομέα, χωρὶς νὰ τὸν ἐξαφανίσει. Ἡ ἀποψη τοῦ Bucharin ποὺ ἐκφράστηκε μὲ τὸ περίφημο σύνθημα «κουλάκοι πλουτίστε» ἦταν ἀποψη, ποὺ ἂν τελικὰ ἐπικρατοῦσε θὰ κατέληγε στὴν καπιταλιστικὴ ἀνατροπὴ τοῦ καθεστώτος. Ἀπ' αὐτὴ τὴ πλευρὰ ἡ εἰσαγωγή τοῦ σχεδίου (1928) σὰν ἀντίδραση κατὰ τῆς ὑπερτροφίας τοῦ ἀνεξέλεγκτου ἰδιωτικοῦ τομέα ἦταν ἐπιβεβλημένη. Τὸ λάθος ὅμως στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἦταν ὅτι μαζὶ μὲ τὸ σχέδιο ἐπιδιώχτηκε ὁ ὀλοκληρωμένος κολλεκτιβισμὸς καὶ μάλιστα ἐπιδιώχτηκε μὲ τέτοιες μέθοδες αὐθαίρετες, ὥστε κατέληξε σὲ μεγάλες καταστροφές κεφαλαίων καὶ πτώση τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου. Διὰ τὴν κατάσταση αὐτὴ εἰδικώτερος λόγος γίνεται στὸ μεθεπόμενον κεφάλαιον, ἐπειδὴ συνδέεται προπαντὸς μὲ τὸ ἀγροτικὸ ζήτημα.

Κατὰ συνέπεια ἡ δικὴ μας ἀποψη ἀποτελεῖ τὴ σύνθεσιν τῶν δύο λύσεων, ποὺ κατὰ σειράν δόθηκαν στὴν Ε.Σ.Σ.Δ., καὶ εἶναι ἡ μιχτὴ οἰκονομία μὲ σχέδιο.

Γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ διαμόρφωση τῆς μιχτῆς οἰκονομίας εἶναι ἰδιαίτερα σημαντικὴ· αὐτὸ ὀφείλεται στὸν ξεχωριστὸ ρόλο ποὺ παίζουν οἱ μικρὲς ἐπιχειρήσεις, ὄχι μόνον στὴν ὑπαιθρο, ἀλλὰ καὶ στὰ κέντρα. Ἀπ' τὴν τελευταία αὐτὴ πλευρὰ, ἡ διατήρηση τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα ἔχει γιὰ τὴν Ἑλλάδα μεγαλύτερη σημασία καὶ σὲ σχέση μὲ τὴ Ρωσία. Ἐχει ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ ἐξαιρετικοῦ ἀτομικισμοῦ ποὺ κυριαρχεῖ στὴ νεοελληνικὴ ψυχολογία. Τὸ στοιχεῖον αὐτὸ παίζει, γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ σοσιαλισμοῦ, ἀναμφισβήτητα ἀρνητικὸ ρόλο. Δὲν σημαίνει ὅμως γι' αὐτὸ, ὅτι εἶναι ἀνύπαρκτο ἢ ὅτι μπορεῖ νὰ ἐκλείψει μὲ ἓνα διάταγμα ἐφ' ὅσον δὲν ἐκλείψουν οἱ οἰκονομικοκοινωνικοὶ ὅροι ποὺ τὸ ἐδημιούργησαν καὶ εἰδικώτερα, ἐφ' ὅσον δὲν δοθοῦν νέες βιωτικὲς δυνατότητες στὸν ἑλληνικὸ λαόν.

2. Οἱ θεωρητικοὶ τῆς συνεταιριστικῆς Σχολῆς, μὲ κυριώτερον ἀντιπρόσωπον τὸν Charles Gide, στηρίζουν στὴ συνεταιριστικὴ ὀργάνωση ἐλπίδες γιὰ τὴ λύσιν τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος, ποὺ θὰ ἔκανε τὸ σοσιαλισμὸ περιττό. Ἡ ἀποψη αὐτὴ φέρνει τὴ σφραγίδα τοῦ μικροαστικοῦ ριζοσπαστικοῦ οὐτοπισμοῦ. Μέσα στὸ ἀστικὸ καθεστῶς, καθεαυτὴ ἡ συνεταιριστικὴ κίνηση διευκολύνει ὠρισμένες λαϊκὲς κατηγορίες ἐργαζομένων καὶ ἔχει ἀναμφισβήτητα προοδευτικὸ χαρακτῆρα. Ἡ συνολικὴ τῆς ὅμως σημασία, κάτω ἀπ' τὴς συνθήκες ποὺ δημιουργεῖ, μὲ τὴ συγκέντρωση τοῦ κεφαλαίου, ἡ παντοδυναμία τῶν τραπεζῶν καὶ τῶν τράστ καὶ οἱ κλονισμοὶ ἀπὸ τὴς κρίσεις καὶ τοὺς ἱμπεριαλιστικοὺς πολέμους, εἶναι περιορισμένη. Ἡ συνεταιριστικὴ κίνηση μόνον μὲ τὴν ἄρσιν τῶν αἰτίων αὐτῶν, ἄρα μόνον μὲ τὴν κοινωνικοποίησιν τῶν βασικῶν

παραγωγικῶν κλάδων μπορεῖ νὰ ἀποδώσει ὄλους τοὺς καρπούς. Κατὰ συνέπεια ἀποτελεῖ βοηθητικὴ λειτουργία καὶ ὄχι ὑποκατάστατο τοῦ σοσιαλισμοῦ.

Ἡ συνεταιριστικὴ κίνησις στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἐξαιρετικὰ καθυστερημένη. Αὐτὸ ὀφείλεται στὴ μεγάλη ἀνάπτυξη τοῦ παρασιτισμοῦ, πρὸ διοχέτευει ἓνα πνεῦμα ἀτομικῶν καταχρήσεων σὲ κάθε ὁμαδικὴ διαχείριση. Ἡ ἀνάπτυξη τῶν καταναλωτικῶν συνεταιρισμῶν κατὰ τὴν περίοδο τῆς γερμανικῆς κατοχῆς, σὲ συνδυασμὸ μὲ τὰ γενικώτερα φαινόμενα κοινωνικῆς ἀποσύνθεσης τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ὄξυνε τὶς παρασιτικὰς αὐτὰς ἐκδηλώσεις. Ἀπὸ ἄλλη ἀποψη οἱ συνεταιρισμοὶ κατανάλωσης στὴν Ἑλλάδα εἶναι κατὰ κανόνα ὁμοιοεπαγγελματικοὶ καὶ ὄχι τοπικοί, γεγονός πρὸς προκαλεῖ τὸν συναγωνισμό τους, γιὰ τὴν ἐξασφάλιση προνομιακῶν παροχῶν ἀπ' τὸ κράτος καὶ τελικὰ τὴν εὐδοκίμησιν ἐκείνων πρὸς διαθέτουσιν τὰ περισσότερα μέσα, ἄρα κατὰ κανόνα, τῶν ἀποτελούμενων ἀπὸ ἀνώτερα ταξικὰ στρώματα.

Γενικώτερα, ἡ ἀνάπτυξις τῶν συνεταιρισμῶν στὴν Ἑλλάδα προϋποθέτει τὴν ἀνάπτυξιν ἑνὸς συνεταιριστικοῦ πνεύματος πρὸς ἀνάγειναι στὶς ἐκπολιτιστικὰς προσπάθειαι τῆς νέας κοινωνίας.

Γιὰ τὴν ἀλιεῖαν, δὲς τὴ σχετικὴ ἔρευνα τοῦ Α.Ο.Σ. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀλιείας ἐν Ἑλλάδι, (1938) πρὸς ἔγινε σὲ εἰσῆγησιν δικῆ μου.

3. Δὲν ἀρκεῖ, ἡ συγκατάθεσις τῶν παραγωγῶν γιὰ τὴν μεταγενέστερην ἀπορρόφησιν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα ἀπ' τὸν δημόσιον νὰ ἐκφράζεται μὲ τὴ λειτουργίαν τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας, δηλαδὴ νὰ εἶναι συγκατάθεσις τῆς πλειοψηφίας τῶν πολιτῶν πρέπει ἐπὶ πλέον νὰ εἶναι συγκατάθεσις τῶν εἰδικῶν ἐνδιαφερόμενων παραγωγῶν ἔστω καὶ ἂν ἀποτελοῦν τὴ μειοψηφίαν. Ἐκμηδένισιν τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα ἀπὸ τὸ δημόσιον διὰ τῆς βίας, χωρὶς τὴ συγκατάθεσιν οὔτε τῶν πολιτῶν οὔτε τῶν παραγωγῶν συνέβη στὴ Σοβιετικὴ Ρωσία τὸ 1928 κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πρώτου πεντάχρονου σχεδίου.

II. Ἡ ἀναδιανομὴ τοῦ εἰσοδήματος.—1. Στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. μετὰ τὸ πρῶτον πεντάχρονον ἔγινε κατανοητὸ πῶς οἱ διαφορισμοὶ τῶν μισθῶν σὲ μιὰ τεχνικὰ καθυστερημένην οἰκονομίαν εἶναι ἀναπότρεπτοι, καὶ κατὰ συνέπειαν ἐμπῆκαν σὲ σταθερὴ ἰσχύ τὰ διαφορικὰ μισθολόγια. Τὸ μέτρο ἦταν κατ' ἀρχὴν σωστό· ἡ ἔκτασις ὅμως πρὸς κατέληξιν νὰ πάρει ὑπῆρξε ὑπερβολικὴ. Μέσα στὴν ἴδιαν ἐπιχείρησιν οἱ μισθοὶ ἀρχίζουσιν ἀπὸ 200 ρούβλια καὶ φθάνουσιν σὲ 5000 ρούβλια καὶ πᾶνω. Τὸ δὲ σταχανοβικὸν σύστημα μολονότι ἔδωκε ὠθησιν στὴν ἀπόδοσιν τῆς ἐργασίας, δὲν ὑπῆρξε παρά μορφήν τῆς κατ' ἀποκοπὴν ἐργασίας καὶ ἐπέτρεψε τὴν ἐξασφάλισιν μεγάλων εἰσοδημάτων στοὺς σταχανοβιστὰς ἀντίκρουσά λοιπὰ ἐργατικὰ στρώματα· Ἰκανοποιητικοὺς πίνακες τῶν σοβιετικῶν μισθῶν παρέχει ὁ Citrine (op cit.). Γιὰ τὸ σταχανοβισμόν δὲ ἔχτοσ ἀπ' τὴν ἀναφερόμενην βιβλιογραφίαν Legay, Un mineur chez les Russes, 1935).

Ἐν τῷ Kautsky (Dem Tage nach der Sozialen Revolution) ὑποστηρίζει τὴν μέθοδον τῆς ἀπαλλοτριώσεως μὲ μιὰ προοδευτικὴ φορολογία, πρὸς τὴν καταλήξιν στὰ 100 % τοῦ εἰσοδήματος. Κατὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς ἰσχύουσιν οἱ παρατηρήσεις τοῦ κειμένου. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικόν ὅτι τὸ σχολαστικισμὸν τῆς θεωρίας αὐτῆς τοῦ Kautsky, εἶχε συλλάβει, κἀνοντάς του μιὰ σωστὴ κριτικὴ, ὁ ἄλλωστε ἀντιδραστικὸς Ἕλληνας καθηγητὴς Ἀνδρεάδης (Μαθήματα Δημοσίας Οἰκονομικῆς, Ἔκδ. Λαδᾶ). Ὁ De Man (op. cit.) διατυπώνει ἄλλο σύστημα, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖον ξεχωρίζεται ἡ κοινωνικοποίησις ἀπὸ τὴν ἀπαλλοτριώσιν. Σύμφωνα μὲ τὸ σύστημα αὐτὸ στὶς ὑπὸ κοινωνικοποίησιν ἀνώ-

νυμες ἑταιρεῖες, τὸ κράτος θὰ ἰδρύσει μὲ νόμο μιὰ νέα κατηγορία μετοχῶν ποὺ δὲν θὰ ἀπολαμβάνουν μέρος, ἀλλὰ μόνο δικαίωμα ψήφου καὶ ποὺ θὰ ἀνήκουν στὸ κράτος. Μὲ τὶς μετοχές αὐτὲς τὸ κράτος θὰ ἔχει τὴ πλειοψηφία τῶν γενικῶν συνελεύσεων καὶ θὰ ἀποχτήσῃ ἔτσι τὴ διοίκηση τῶν ἑταιρειῶν. Τὸ σύστημα αὐτὸ στηρίζεται στὶς πλανιστικὲς ἀντιλήψεις γιὰ μιὰ βαθμιαία καὶ μὲ εἰρηνικὰ μέσα ἐφαρμογὴ τοῦ σοσιαλιστικοῦ προγράμματος καὶ προσπαθεῖ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ νὰ διασώσει τὸν οἰκονομικὸ λειψιμισμὸ τοῦ ἀστικοῦ καθεστώτος. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο εἶναι πρακτικὰ ἀνεφάρμοστο—ἐχτός ποὺ δὲν λύνει ἔτσι καθόλου τὸ ζήτημα τῆς διανομῆς.

Ἡ ἀντίληψη ὅτι τὰ παραγωγικὰ μέσα ἀνήκουν σὲ κείνους ποὺ τὰ ἐργάζονται (*les mines aux mineurs*) ἀνήκει στὶς προμαρξιστικὲς σχολές καὶ ἐκφράζει μικροαστικὲς ἐπιβιώσεις τῆς προλεταριακῆς συνείδησης. Ἡ ἀποψη αὐτὴ διατηρήθηκε στὶς ἀναρχικὲς καὶ ἀναρχοσυνδικαλιστικὲς τάσεις, ἀλλὰ γιὰ τὸ μαρξισμό εἶναι ἀπαράδεκτη. Πραγματικὰ μὲ μιὰ τέτοια λύση α) ἡ ἐνότητα τῆς διεύθυνσης τῆς οἰκονομίας θὰ συντριβόταν· β) θὰ δημιουργόντουσαν νέες κατηγορίες προνομιοῦχων καὶ εἰδικώτερα θὰ ἦσαν τέτοιοι οἱ ἐργάτες, ποὺ σὲ σύγκριση μὲ τὸ σύνολο τοῦ κοινωνικοῦ κεφαλαίου θὰ διέθεταν περισσότερα παραγωγικὰ μέσα (λ. χ. ἠλεκτροτεχνίτες, σιδηροδρομικοὶ κλπ.)· γ) τὸ καπιταλιστικὸ πνεῦμα τῆς ἰδ.ωτικῆς ἐπιχείρησης καὶ τοῦ ἐμπορικοῦ κέρδους θὰ διαβιβαζόταν ὀλόκληρο στὴν ἐργατικὴ τάξη καὶ θὰ τὴν διέφθειρε.

Στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. ἡ διάκριση τῶν δύο αὐτῶν ἰδιοτήτων τοῦ κράτους δὲν τηρήθηκε αὐστηρά, τοῦλάχιστο στὴν ἀρχή, καὶ οἱ συνέπειες ὑπῆρξαν ὅπως ἦταν ἐπόμενο, δυσμενεῖς. Αὐτὸ προῆλθε ἀπ' τὴ γενικώτερη ὑποτίμηση τῆς σημασίας τοῦ λογιστικοῦ ὑπολογισμοῦ τῶν ἐξόδων καὶ τῆς ἀποδοτικότητας τῶν κρατικῶν ἐπιχειρήσεων. Οἱ κυριώτερες συνέπειες τῆς δημοσιονομικῆς ἀταξίας ἦταν ἡ διαρκὴς ἐπιβάρυνση τοῦ κράτους μὲ παραγωγικὲς δαπάνες, κατ' ἀκολουθία τὰ συνεχῆ ἐλλείμματα ποὺ ἐκαλύπτοντο μὲ τὸν πληθωρισμό. Στὸ τέλος τὸ ροῦβλι σταθεροποιήθηκε καὶ αὐτὸ ἀποτελέσῃ ἀναμφισβήτητα μέτρο ἐξυγιαντικόν. *Ἄλλωστε γενικώτερα οἱ καταστροφικὲς συνέπειες τοῦ πληθωρισμοῦ εἶναι γιὰ τὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς μεγαλύτερες παρ' ὅτι γιὰ τὸ ἀστικόν, γιατί κάνουν τὴν κανονικὴ λειτουργία τοῦ σχεδίου ἀδύνατη. Γιὰ τὴ σταθεροποίηση τοῦ ρουβλίου ἀρκετὰ στοιχεῖα δίνει ὁ Serge (op. cit.).

Ὁ κοινωνικὸς μισθὸς στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. εἶναι ἐξαιρετικὰ ψηλὸς (ὑπολογίζεται ὅτι φθάνει τὰ 50 % τοῦ χρηματικοῦ) καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπὸ τὶς περισσότερες ἐδραῖες καταχτήσεις τῆς Ὀχτωβριανῆς Ἐπανάστασης.

Ἡ μεταρρύθμιση τοῦ προϋπολογισμοῦ στὴν Ἑλλάδα, ἔχει εἰδικὰ μεγάλη σημασία. Αὐτὸ ὀφείλεται ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ στὴν ἔκταση τοῦ γραφειοκρατικοῦ παρασιτισμοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους—κι' ἀπ' τὴν ἄλλη στὴν ὑπεροχὴ τῶν ἔμμεσων φόρων καὶ μάλιστα τῶν φόρων σὲ εἶδη πρώτης ἀνάγκης στὸν προϋπολογισμὸ τῶν ἐσόδων. Σὲ σχέση μὲ τὴν ὅλη καπιταλιστικὴ ἀνάπτυξη τῆς χώρας, ἡ διαρρύθμιση τῆς ἀμεσης φορολογίας εἶναι ἐξαιρετικὰ καθυστερημένη κι' ἀπ' αὐτὴν δὲν καλύπτεται οὔτε τὸ 1/4 τῶν ταχτικῶν δαπανῶν. Εἰδικώτερα εἶναι χαρακτηριστικόν ὅτι τὰ κέρδη τῶν ἀνωνύμων ἑταιριῶν, ποὺ μεταβάλλονται σὲ ἀποθεματικὰ μένου ἐντελῶς ἀφορολόγητα.

III. Ἡ παραγωγικότητα καὶ τὸ ἐξωτερικὸ ἐμπόριο. Στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. χάρις στὸ μακρὸ ἐμφύλιο πόλεμο, ἡ πρώτη ἐποχὴ τῆς πτώσης τοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου, ἐβάστηξε ὄχι μῆνες, ἀλλὰ χρόνια καὶ ἐπῆρε διαστάσεις τρομα-

κτικῆς (σὲ ὠρισμένες περιφέρειες σημειώθηκαν καὶ κρούσματα κανιβαλισμοῦ). **Εἶναι ἀξιο προσοχῆς**, ὅτι τὴν περίοδο αὐτῆς τῆς πείνας, τὸ ρωσικὸ προλεταριάτο τὴν ὑπέστη ἀγόγγυστα, ἔχοντας συνείδηση τοῦ ρόλου ποὺ τὸ καλοῦσε νὰ παῖξει ἡ παγκόσμια ἱστορία· ἄλλωστε τῆ σοσιαλιστικῆ του αὐτῆ συνείδηση τὴν ἐνίσχυε τὸ παράδειγμα τῶν ἡγετῶν του, ποὺ ἐπέινασαν μαζί του. (Ὁ Lenin πέρασε δύο ρωσικοὺς χειμῶνες χωρὶς θέρμανση).

Οἱ σοβιετικοὶ λαοὶ ἐπέινασαν ἄλλη μιὰ φορὰ μὲ τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ πρώτου πεντάχρονου, ποὺ καθώρισε ἐξαιρετικὰ ψηλὸ τὸ ποσοστὸ τῆς σώρευσης. Οἱ λόγοι τῆς πολιτικῆς αὐτῆς συνδέονται μὲ τὴν παράταση τῆς ἀπομόνωσης τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. καὶ τὴν παράλληλη ἀνάγκη ἀνάπτυξης τῆς πολεμικῆς τῆς βιομηχανίας. Ὁ ἀδιάλλακτος τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο τὸ πρῶτο πεντάχρονο σχέδιο ἐφαρμόστηκε ἔκανε ὥστε τὰ οἰκονομικά του ἀποτελέσματα νὰ μὴν εἶναι μόνο θετικά. Ἐνα μεγάλο μέρος τῆς σώρευσης ποὺ προέκυψε ἀπ' τὸ μεγάλο περιορισμὸ τῆς κατανάλωσης, ἐξουδετερώθηκε ἀπὸ τὴν ἀντίδραση τῶν παραγωγῶν καὶ τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς αὐθαιρεσίας ποὺ περιώριζε τὴν παραγωγικότητα. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα εἶναι πολὺ συζητήσιμο, ἂν περίοδοι πείνας, ὅπως αὐτὲς ποὺ δοκίμασε ὁ ρωσικὸς λαός, μεταξὺ 1918 - 1922 καὶ 1929 - 1933 θὰ ἦταν ἀνεκτές. Παράλληλα τὸ ζήτημα τῆς ὑπεράσπισης τοῦ νέου κράτους ποὺ γιὰ τὴν Ε.Σ.Σ.Δ. ἔμπαινε κατὰ ἓνα μεγάλο μέρος σὰν ζήτημα ἐθνικῆς ἀμυνας—λόγω τῆς ἔκτασης τῆς χώρας καὶ τοῦ ὄγκου τοῦ πληθυσμοῦ—εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα σχεδὸν ἀποκλειστικὰ συνάρτηση τῆς διεθνοῦς συσχέτισης τῶν δυνάμεων· συνέπεια εἶναι ὅτι ἡ ἀνάπτυξη τῆς πολεμικῆς βιομηχανίας δὲ μπορεῖ νὰ ἔχει γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὴν ἴδια ἀξία, ὅπως γιὰ τὴν Ε.Σ.Σ.Δ. Γιὰ ὄλουςαὐτοὺς τοὺς λόγους ἡ ἐξασφάλιση ἑνὸς σχετικὰ ὑποφερτοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου ἀποτελεῖ γιὰ τὸ ἑλληνικὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα, ἀμεσο καθῆκον, ἔστω καὶ ἂν ἔτσι ὁ ρυθμὸς τῆς σώρευσης θὰ εἶναι σχετικὰ βραδύτερος.

Στὴ μὲ σχέδιο λειτουργοῦσα οἰκονομία τὸ ποσοστὸ τῆς σώρευσης, ἀφοῦ θὰ ὀρίζεται ἀπὸ τὸ κράτος, θὰ προσδιορίζεται ἓνα ἀντίστοιχο ποσοστὸ τόκου. Ἐὰν λ. χ. σωρεύονται τὰ 2|10 τῶν παραγόμενων προϊόντων καὶ ἡ σχέση τοῦ διαθεσίμου κεφαλαίου πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παραγωγῆς εἶναι τὸ 1 πρὸς 10, ὁ τόκος ὀρίζεται 2,5%. Ὁ τόκος αὐτὸς προστίθεται στὴν ἀξία τῶν ἔτοιμων ἀγαθῶν καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο πραγματοποιεῖται ἡ σώρευση. Ἐδῶ ἀποκαλύπτεται ἡ ἀντίθεση τῆς λειτουργίας καὶ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ τόκου στὴ σοσιαλιστικῆ καὶ στὴν καπιταλιστικῆ οἰκονομία. Στὴν καπιταλιστικῆ οἰκονομία ἡ ἐκμετάλλευση τῆς ἐργασίας προσδιορίζει τὸν τόκο καὶ αὐτὸς τὸ ποσοστὸ τῆς σώρευσης. Στὴ σοσιαλιστικῆ οἰκονομία ἀντίθετα, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἐκμετάλλευση τὸ ποσοστὸ τῆς σώρευσης προσδιορίζεται ἀπὸ τὸ κράτος καὶ αὐτὸ προσδιορίζει τὸν τόκο. Ἡ νεοσοσιαλιστικῆ σχολὴ δὲν μπορεῖ καθόλου νὰ ἀντιληφθεῖ αὐτὴ τὴ βασικὴ διαφορὰ καὶ προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ ἔρεισμα γιὰ τὸ σχηματισμὸ καὶ τὸ ὕψος τοῦ τόκου στὴν ἰδιωτικῆ ἀποταμίευση· πραγματικὰ ἡ ἰδιωτικῆ ἀποταμίευση δὲν μπορεῖ νὰ παῖξει μεγάλο ρόλο στὴ σοσιαλιστικῆ οἰκονομία, ὅπως ἄλλωστε δὲν παῖξει καὶ στὴν καπιταλιστικῆ· ὁ ρόλος τῆς ἐξαντλεῖται μὲ τὴν ἀπλῆ ἐμπορευματικῆ παραγωγή. Κατὰ συνέπεια τὸ ὕψος τοῦ τόκου θὰ ρυθμίζεται—διὰ μέσου τῆς σώρευσης—ἀπὸ τὴ δημοκρατία τῶν πολιτῶν καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ δημοκρατία τῶν παραγωγῶν. Ἡ λύση αὐτῆ δὲν ἔχει κατὰ τίποτε ἀντιδημοκρατικὸ χαρακτήρα.

Εὐρύτερη ἀνάπτυξη τοῦ θέματος αὐτοῦ, ποὺ ἀποτελεῖ κεντρικὸ

θέμα τῆς σοσιαλιστικῆς οικονομικῆς θεωρίας—καὶ ποὺ κάθε ἄλλο παρὰ ἐξαντλημένο μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἀπὸ τὴν οικονομικὴ βιβλιογραφία—δὲν ἀνήκει ἐδῶ.

2. Ἡ μορφή τῶν ἐξωτερικῶν ἐμπορικῶν σχέσεων τῆς Ἑλλάδος παρέχεται ἀπὸ τοὺς ἀκαλούθους πίνακες :

Εἰσαγωγές (μέσος ὄρος 1926—1930)

Κατηγορίες προϊόντων	Σὲ ἐκ. δρχ.	% ἐπὶ τοῦ συνόλου
Ἄλευρα	2.674	23
Λοιπὰ τρόφιμα	2.081	18
Εἶδη ἀπαραίτητα	1.329	11
Ἄλλα ἀναγκαῖα εἶδη	1.827	15
Ἐπίλοιπες κατηγορίες ἐμπορευμάτων	3.771	33
	<u>11.682</u>	<u>100</u>

Ἐξαγωγές (μέσος ὄρος 1926—1930)

Κατηγορίες προϊόντων	Σὲ ἐκ. δρ.	% ἐπὶ τοῦ συνόλου
Καπνὸς	3.411	55,5
Σταφίδα κορινθιακὴ	814	13,2
Κρασιά	453	7,5
Σταφίδα σουλτανίνα	168	2,7
Λάδι	144	2,1
Ἐληές	118	1,9
Σῦκα	94	1,5
Ἄλλα προϊόντα δενδρωδῶν καλλιιεργειῶν	68	1,1
Λοιπὰ προϊόντα	874	14,5
Σύνολο	<u>6.144</u>	<u>100</u>

(Στατιστικὴ ἐπετηρὶς Ἑλλάδος 1939)

Ἡ πενταετία 1926—1930 εἶναι ἡ σταθερώτερη, ἐπειδὴ ἀμέσως κατόπιν ἀρχίζουν οἱ μεγάλοι κλονισμοὶ τοῦ διεθνοῦς ἐμπορίου, ποὺ προκλήθησαν ἀπὸ τὴ κρίση τοῦ 1929 καὶ ποὺ ἀλλοιώνουν ριζικὰ κάθε ὑπολογισμό.

Στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. τὸ πρόβλημα τῆς ἀνάπτυξης τῶν ἐξωτερικῶν συναλλαγῶν ἀτιμετωπίστηκε σὲ πολὺ πῶς περιορισμένη ἀκτῖνα. Αὐτὸ ὅμως προῆλθε ἀπὸ τὴν ἔκταση καὶ τὶς τεράστιες φυσικὲς πλουτοπαραγωγικὲς δυνατότητες τῆς χώρας, ποὺ ἐπέτρεπαν νὰ ἀναπτυχθοῦν ὅλοι οἱ παραγωγικοὶ κλάδοι τόσο οἱ γεωργικοὶ ὅσο καὶ οἱ βιομηχανικοὶ καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ νὰ ἀποχτήσῃ ἡ χώρα σὲ μεγάλη κλίμακα μιὰ αὐτάρκεια, ποὺ θὰ τὴν ἐπέτρεπε νὰ ἀντιμετωπίσει μιὰ ἱμπεριαλιστικὴ ἐπίθεση. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα μιὰ τέτοια δυνατότητα δὲν ὑπάρχει.

3. Ὁ παρασιτισμὸς καὶ ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ἑλληνικῆς βιομηχανίας φαίνεται ἀπὸ τὴν ἔκταση τῆς δασμολογικῆς προστασίας, ποὺ φθάνει γιὰ ὠρισμένες ἐπιχειρήσεις τὰ 300 % (ταπητουργία). Ὑπάρχουν ἐπίσης ἐπιχειρήσεις ποὺ εἰσάγουν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ τὰ 100 % τῆς μισοκατεργασμένης πρώτης ὕλης (χαρτοποιία) καὶ μ' αὐτὸν τὸν τρόπο δὲν προσφέρουν ἀπόλυτα τίποτε στὴν ἑθνικὴ οικονομία.

Ἡ ἔλλειψη τῶν φυσικῶν ὑλῶν παρέχεται ἀπὸ τοὺς ἀκόλουθους πίνακες:

Παραγωγή καύσιμων ὑλῶν κατὰ χῶρες (1938)
(σὲ χιλ. τόν.)

Χῶρες	Κάρβουνο	Λιγνίτης	Συνολικὸ ἰσοδύναμο σὲ κάρβουνο
Ἄγγλια	230.658	—	230.658
Γερμανία	186.179	194.959	248.205
Γαλλία	46.500	1.057	46.852
Πολωνία	38.104	10	38.106
Βέλγιο	29.585	—	29.585
Τσεχοσλοβακία	13.814	12.973	20.445
Ὁλλανδία	13.488	171	7.169
Ἰσπανία (1936)	7.017	304	2.737
Τουρκία	2.589	146	2.737
Οὐγγαρία	1.042	8.306	3.087
Ἰταλία	960	1.322	1.290
Νορβηγία	627	—	627
Γιουγκοσλαυία	450	5.287	2.212
Σουηδία	431	—	431
Πορτογαλλία	308	19	314
Ρουμανία	298	2.095	6.906
Αὐστρία	226	3.500	2.336
Βουλγαρία	145	1.941	892
Ἰρλανδία	120	—	120
Ἑλλάδα	—	131	65

(Στατιστικὴ ἐπετηρὶς τῆς Κ. Τ. Ε. 1939)

Ἡ ἀναγωγή τοῦ λιγνίτη σὲ θερμικὰ ἰσοδύναμα μὲ τὸ κάρβουνο ἔγινε σὲ σχέσηη : γιὰ τὴ Γερμανία καὶ τὴ Πολωνία 2 : 9, Αὐστρία 3 : 5, Ἰσπανία καὶ Ἑλλάδα 1 : 2, Ἰταλία 1 : 4, Τσεχοσλοβακία 10 : 17, λοιπές χῶρες 1 : 3. Σχετικὸ πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι οἱ χῶρες, (πλὴν τῆς Ἑλλάδας) ποὺ φαίνεται πῶς μειονεκτοῦν σὲ ἀνθρακοφόρα κοιτάσματα εἴτε ἔχουν μικρότερα ἔξοδα μεταφορᾶς (Δανία, Σουηδία, Νορβηγία, Ἑλβετία, Αὐστρία, Ἰρλανδία, Πορτογαλία) εἴτε εἶναι σὲ θέση νὰ ἀναπτύξουν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ὑδατοπτώσεων (Ἰταλία, Αὐστρία καὶ Ἑλβετία).

Ἑλληνικὲς φυσικὲς πρῶτες ὕλες
(Σὲ χιλ. τόνους) (1938)

Εἶδη	Εὐρώπη	Ἑλλάδα	Ἑλλάδα % ἐπὶ εὐρωπαϊκῆς παραγωγῆς
Βαμπάκι	98	14	14
Χρῶμιο	156	20	12
Μετάξι	2.830	250	9
Βωξίτης (ἀκαθάριστος)	2.272	180	8
Ἄργυρος (1936)	440	23	5,2
Ἀντιμόνιο (1937)	4.833	199	4

Πυρίτης	6.625	245	3,7
Μολύβι	325	8,5	2,6
Τσίγκος	540	10,9	2
Μαγγανέζιο	303	3,2	1
Τσιμέντο	45.500	308	0,7
Θεικὸν ὀξύ	7.500	43	0,6
Σίδηρο	32.000	165	0,5
Μαλλί	270	8	0,3
Πετρέλαιο	7.997	—	—
Χαλκός	352	—	—
Κασίτερος	3,5	—	—
Χρυσός	19	—	—
Χυμὸς ξύλου	10.800	—	—
Τουγκτένιο	2.000	—	—
Κάδμιο	1.374	—	—

(Στατ. ἔπετ. Κ. Τ. Ε. 1939)

Ἐκεῖνοι ποὺ ὑποστηρίζουν τὴ δυνατότητα μιᾶς πλατειᾶς ἐκβιομηχάνισης τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας, στηρίζονται σὲ ἐπιχειρήματα καθ' ἑαυτὰ ἀνεπαρκῆ ἢ ποὺ δὲν ἰσχύουν γιὰ τὸ σοσιαλιστικὸ καθεστῶς. Εἰδικώτερα : α) Ἡ γεωγραφικὴ θέση (εὐχέρεια θαλασσιῶν συγκοινωνιῶν) εἶναι γιὰ τὴν ἐγχώρια βιομηχανία δίκσπο μαχαῖρι· ἐλαττώνει, σχετικὰ, τὰ ἔξοδα μεταφορᾶς τῶν καύσιμων καὶ πρώτων ὑλῶν, ἀλλὰ ἐλαττώνει παράλληλα καὶ τὰ ἔξοδα μεταφορᾶς τῶν ἔτοιμων προϊόντων τοῦ ἐξωτερικοῦ. β) Οἱ ἐλπίδες ποὺ στηρίζονται στὴν ἐκμετάλλεση τοῦ ἐγχωρίου λιγνίτη παραγνωρίζουν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ τιμὴ τοῖφ Πειραιᾶ τοῦ ἀγγλικοῦ γαιάνθρακος ἦταν σημαντικὰ μικρότερη (στὴν τελευταία μεσοπολεμικὴ συναλλαγματικὴ ἰσοτιμία) ἀπὸ τὰ ἔξοδα ἐξαγωγῆς τοῦ ἐγχωρίου λιγνίτη γ) Οἱ ὑδατοπτώσεις ἀποτελοῦν ἀναμφισβήτητα ἓνα πλουτοπαραγωγικὸ κλάδο, ποὺ πρέπει νὰ ἐκμεταλλευτεῖ, ἀλλὰ ἡ δυναμικότητά τους δὲν εἶναι ἀπεριόριστη, ἢ μεταφορὰ τῆς ἠλεκτρικῆς κίνησης σὲ μεγάλες ἀποστάσεις (ὅταν ἴσχει τὸ κέντρο τῆς ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας νὰ βρῆσκειται μακρὰ ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀστικὰ κέντρα) εἶναι μειονεκτικὴ, ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς ἀπόδοσης· ἡ δὲ ὑπηρεσία τῶν κεφαλαίων ἐγκαταστάσεων συμμετέχει στὸ κόστος παραγωγῆς. δ) Ἡ χαμηλὴ τιμὴ τῆς ἐγχωρίας ἐργασίας εἶναι ἀναμφισβήτητα εὐνοϊκὸς παράγοντα, ἀλλὰ μόνο γιὰ τὸ καπιταλιστικὸ καθεστῶς· τὸ σοσιαλιστικὸ πρόγραμμα, ἀντίθετα, ἐπιδιώκει τὴν ἄμεση ὕψωση τοῦ προλεταριακοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου καὶ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπολογίσει στὸν παράγοντα αὐτόν.

Στὴν Ε.Σ.Σ.Δ., οἱ συνθήκες ἦσαν τέλεια διαφορετικὲς. Ἡ χώρα διέθετε ὅλες τὶς πρώτες καὶ καύσιμες ὅλες, σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ ἀπὸ ὅποιανδήποτε ἄλλη χώρα τοῦ κόσμου, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς Ε. Π. τῆς Ἀμερικῆς. Εἶχε λοιπὸν εὐρύτατες προϋποθέσεις ἐκβιομηχάνισης καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ σωστὰ τὴν ἀντιμετώπισε καὶ τὴ πραγματοποιοῖσε. Ἡ ἐκβιομηχάνιση τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. σὲ μεγάλη κλίμακα, ἔγινε δυνατὴ μὲ τὰ πεντάχρονα σχέδια καὶ δὲν εἶναι ἀσχετὴ πρὸς τοὺς γενικώτερους πολιτικοὺς λόγους (ποὺ ἀναφέρθηκαν πάρα πάνω) καὶ ποὺ τὶς ἐπέβαλαν νὰ ἐξασφαλίσει μιὰ σχετικὴ αὐτάρκεια καὶ μιὰ ἰσχυρὴ πολεμικὴ βιομηχανία, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει μιὰ ἐνδεχόμενὴ ἰμπεριαλιστικὴ

ἐπίθεση. "Ὅπως εἶπαμε, ἕνας τέτοιος προσανατολισμὸς εἶναι γιὰ τὴ σοσιαλιστικὴ Ἑλλάδα ἀδύνατος.

4. Σύμφωνα μὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ καθηγητῆ Στεφανίδη (Ἡ εἰσροὴ ξένων κεφαλαίων, 1930) τὸ 1930, ὅπότεν ἡ εἰσροὴ ξένου κεφαλαίου στὴν Ἑλλάδα οὐσιαστικῶς ἐσταμάτησε, τὸ τοποθετημένον στὴν Ἑλλάδα ξένο κεφάλαιον ἔφθανε τὸ 2.200 ἐκ. χρ. φρ. καὶ ἦταν εἰδικώτερα κατανεμημένον: σὲ δημόσια δάνεια 1.640 ἐκ. χρ. φρ., σὲ δάνεια ἰδιωτικὰ 185 ἐκ., σὲ ἐπιχειρήσεις 375 ἐκ. Τὸ μέρος ποὺ ἀφορᾷ τὰ δημόσια δάνεια δὲν καλύπτει τὸ σύνολο τοῦ ἐξωτερικοῦ δημοσίου χρέους γιὰτὶ ἀπ' αὐτὸ τουλάχιστο ἕνα 40% ἀνήκει σὲ ἡμεδαπούς. Κατὰ τοὺς ἴδιους ὑπολογισμοὺς τὰ κεφάλαια αὐτὰ ἀπορροφοῦσαν τὰ 4,12% τοῦ ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Τὰ κεφάλαια τὰ τοποθετημένα σὲ ἰδιωτικὰ δάνεια καὶ ἐπιχειρήσεις ἀφοροῦν περισσότερο τὶς ἀκόλουθες κατηγορίες ἐπιχειρήσεων: Τράπεζες, ἀσφαλιστικὲς ἐπιχειρήσεις, σιδηρόδρομους, ἐπιχειρήσεις ἠλεκτρισμοῦ, ὕδατος, ἀεριόφωτος, ἀστικῶν μεταφορῶν, μειαλλευτικὲς ἔργων ἔγχειας βελτίωσης, τηλεφῶνων, ἀσυρμάτου τηλεγράφου, ταπητουργίας, καπνεμπορίου. Ἀπὸ τὰ κεφάλαια αὐτὰ 80% τουλάχιστο ἦταν ἀγγλικά, τὰ δὲ ὑπόλοιπα κατὰ σειρὰν σπουδαιότητος Ἀμερικανικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Βελγικά, Σουηδικά, Ἰταλικά καὶ Ἑλβετικά.

Στὴν Ε. Σ. Σ. Δ. ἡ κυβέρνησις τῶν μπολσεβίκων διέγραψε ἀμέσως τὰ χρέη τοῦ Τσαρικοῦ καθεστώτος· ἡ ἐνέργεια αὕτη ἦταν συνεπὴς πρὸς τὴν δήλωσιν ποὺ προπολεμικὰ εἶχαν κάμει ὅλα τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα τῆς Ρωσσίας καὶ ποὺ σύμφωνα μ' αὐτὴν δὲν ἀναγνώριζαν τὰ χρέη τὰ συναπτόμενα ἀπ' τὸ Τσαρικὸν καθεστῶς· ἀπ' τὴ διαγραφὴ τῶν χρεῶν ἐζημιώθησαν πρὸ παντός οἱ γάλλοι καὶ βέλγοι ὁμολογιούχοι. Ἐπηκολούθησε ὁ οἰκονομικὸς ἀποκλεισμός τῆς Ε. Σ. Σ. Δ. καὶ μὲ τὸ πρόσχημα τῆς διαγραφῆς τῶν χρεῶν, στρατιωτικὴ ἐπέμβασις τῶν δυνάμεων τῆς Ἀντάντ. Ὅταν τὸ σοβιετικὸν καθεστῶς σταθεροποιήθηκε ἀντιμετώπισε τὴν περίπτωσιν ἑνὸς σχετικοῦ συμβιβασμοῦ (συνδιάσκεψις τῆς Γένοβας) ποὺ ὅμως δὲν πραγματοποιήθηκε. Κατὰ τὴν περίωδον τῆς ΝΕΠ, ἡ σοβιετικὴ κυβέρνησις εὐνόησε τὶς ἐκχωρήσεις (concessions) σὲ ξένες ἐπιχειρήσεις γιὰ νὰ ἀνταπεξέλθει στὴν τρομακτικὴ στενότητα τοῦ κεφαλαίου. Τὸ μέτρο ὅμως αὐτὸ ὑπῆρξε περιορισμένον. Κατὰ τὴν περίωδον τῶν πεντάχρονων σχεδίων τὸ πρόβλημα τῆς συγκρότησις διαθεσίμου κεφαλαίου λύθηκε μὲ μιὰ τρομακτικὴ πίεσιν τοῦ βιωτικοῦ ἐπίπεδου. Ἡ λύσις αὕτη γιὰ ὄσους λόγους ἀναπτύχθησαν σὲ προηγούμενα κεφάλαια εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἀπάρადεκτη.

Ἀπ' τὴν ὁστικὴν πλευρὰ, μόνον ὁ Keynes (The economic consequence of the peace 1920) εἶχε τὴν ὀξύνοια νὰ διαπιστώσῃ ὅτι τὰ ρωσικὰ χρέη εἶχαν ὀριστικὰ χαθεῖ γιὰ τὸν καπιταλισμὸν καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἀνανέωσιν τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων μὲ τὴν Ε.Σ.Σ.Δ. πᾶνω σὲ μιὰ νέα βάση.